

DOI: <https://doi.org/10.52651/vr.j.2023.2>

VJENSKÉ REFLEXIE

AOS

vojenský vedecký časopis

AOS

ROČNÍK XVIII.
ČÍSLO 2/2023

AKADÉMIA OZBROJENÝCH SÍL
GENERÁLA MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNKA

**Akadémia ozbrojených síl
generála Milana Rastislava Štefánika**

VOJENSKÉ REFLEXIE

VOJENSKÝ VEDECKÝ ČASOPIS

**ROČNÍK XVIII.
ČÍSLO 2/2023**

**AKADÉMIA OZBROJENÝCH SÍL GENERÁLA MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNKA
LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ**

Redakčná rada / Editorial board

Predseda redakčnej rady / Chairman:

doc. Ing. Lubomír BELAN, PhD.

AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš

Tajomník redakčnej rady / Secretary

doc. Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.

AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš

Členovia redakčnej rady / Members of Editorial Board

doc. Ing. Jozef PUTTERA, CSc.

Rektor AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš

doc. Ing. Boris ĎURKECH, CSc.

Prorektor pre vedu, AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš

generál Ing. Daniel ZMEKO

Náčelník Generálneho štábu OS SR, Bratislava

generál major Ing. Róbert TÓTH

Veliteľ VzS OS SR, Zvolen

brigádny generál Ing. Jaroslav KRÁM

Veliteľ VeŠŠO OS SR, Trenčín

BG prof. RNDr. Zuzana KROČOVÁ, Ph.D.

Rektorka, Univerzita obrany, Brno, ČR

plk. Ing. Jan DROZD, Ph.D.

Dekan, Fakulta leadershipu, Univerzita obrany, Brno, ČR

doc. PhDr. Ivana NEKVAPILOVÁ, Ph.D.

Univerzita obrany, Brno, ČR

plk. gšt. Ing. Jan ZEŽULA, Ph.D.

Univerzita obrany, Brno, ČR

pplk. gšt. Ing. Pavel ZAHRADNÍČEK, Ph.D.

Univerzita obrany, Brno, ČR

Assoc. Prof. Elitsa PETROVA, DSc.

"Vasil Levski" National Military University, Veliko Tarnovo, Bulgaria

Commander Assoc. Prof. dr. Marius ȘERBESZKI, Ph.D.

Commandant (Rector), Air Force Academy "Henri Coandă", Brașov, Romania

BG Prof. Eng. Ghiță BARSAN, Ph.D.

Commandant (Rector), "Nicolae Balcescu" Land Forces Academy, Sibiu, Romania

Prof. Dr. Iztok PODBREGAR

Dean, Faculty of Organizational Sciences, University of Maribor, Slovenia

Assoc. Prof. Marijana MUSLADIN, Ph.D.

University of Dubrovnik, Dubrovnik, Croatia

Prof. John M. NOMIKOS, Ph.D.

Director, Research Institute for European and American Studies, Athens, Greece

Dr. Vasko STAMEVSKI Ph.D.

International Slavic University "Gavrilo Romanovich Derzhavin", North Macedonia

Prof. Darko TRIFUNOVIĆ, Ph.D.

University of Belgrade, Serbia

COL Assoc. Prof. Dariusz MAJCHRZAK

Vice-Rector, War Studies University, Warsaw, Poland

COL Assoc. Prof. Tomasz JAŁOWIEC

Dean, Faculty of Management and Command, War Studies University, Warsaw, Poland

Assoc. Prof. Norbert ŚWIĘTOCHOWSKI

Military University of Land Forces, Wrocław, Poland

COL. prof. Klára S. KECSKEMÉTHY, CSc.

Faculty of Military Science and Officer Training, Budapest, Hungary

BG Dr. Árpád POHL

Faculty of Military Science and Officer Training, Budapest, Hungary

Col. Prof. Dr. László KOVÁCS

Faculty of Military Science and Officer Training, Budapest, Hungary

Col. László Ujházy, PhD.

Associate Professor. Head of Department. Department of Military Leadership and General Subjects. Faculty of Military Science and Officer Training University of Public Service Ludovika. Budapest, Hungary

Dr.h.c. prof. Ing. Miroslav KELEMEN, DrSc., MBA, LL.M. brig. gen. v. z.

Technická univerzita v Košiciach. Košice

Dr. h. c. prof. Ing. Pavel NEČAS, PhD., MBA

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

doc. PhDr. Rastislav KAZANSKÝ, PhD.

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

doc. Ing. Radoslav IVANČÍK, PhD. et PhD., MBA, MSc.

Akadémia Policajného zboru, Bratislava

Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav LIŠKA, CSc.

AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc.

AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš

doc. Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.

AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš

doc. Ing. Stanislav MORONG, PhD.
 doc. Ing. Jaroslav VARECHA, PhD.
 Ing. Daniel BREZINA, PhD.
 mjr. Ing. Michal HRNČIAR, PhD.
 mjr. Ing. Jaroslav KOMPAN, PhD.
 Ing. Viera FRIANOVÁ, PhD.
 PhDr. Mária MARTINSKÁ, PhD.

AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš
 AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš
 AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš
 AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš
 AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš
 AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš
 AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš

Redakcia časopisu / Editorial staff:

Technický editor: Ing. Dušan SALÁK

Členovia redakcie: Ing. Soňa JIRÁSKOVÁ, PhD.; mjr. Ing. Miroslav MUŠINKA;

Korektor v AJ: Mgr. Katarína HOLOŠOVÁ

Časopis je indexovaný v databáze ERIHPLUS, DOAJ

ISSN 1336-9202

Adresa redakcie / Editorial Board:

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika

Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš

tel. +421 960 423524, +421 960 422620

e-mail redakcie / e-mail board: lubomir.belan@aos.sk; ivan.majchut@aos.sk

Recenzovaný vedecký časopis Vojenské reflexie bol založený v roku 2006, je vydávaný Akadémiou ozbrojených síl, ktorá je štátnou vojenskou vysokou školou s dlhodobou tradíciou vedeckého skúmania na poli bezpečnosti, obrany a vojenstva. V súčasnosti spolupracuje s partnermi z vojenských a civilných univerzít a ďalších renomovaných odborných pracovísk zo Slovenskej republiky ale i zo zahraničia.

Časopis Vojenské reflexie je určený pre prispievateľov a čitateľov z bezpečnostnej komunity, príslušníkov ozbrojených síl, akademických pracovníkov, študentov a ďalších záujemcov zo Slovenskej republiky i zo zahraničia, ktorí sa venujú oblastiam:

- bezpečnostné a strategické štúdie,
- operačné umenie a taktika,
- ekonomika a manažment obranných zdrojov,
- spoločenské, humanitné a sociálne vedy,
- politické vedy a medzinárodné vzťahy,
- vojenské technológie a technologické štúdie,
- vojenská a policajná teória a prax,
- celoživotné a kariérne vzdelávanie.

Názory a postoje prezentované v publikovaných článkoch nemusia byť v zhode so stanoviskom vydavateľa a redakčnej rady časopisu. Zodpovedajú za nich autori. Časopis Vojenské reflexie od autorov nevyberá publikačné ani žiadne iné poplatky.

Články sú publikované v slovenskom jazyku, českom jazyku a anglickom jazyku. Sú recenzované.

Časopis vychádza v elektronickej forme na internetovej adrese: vr.aos.sk:

- dvakrát ročne v SJ a ČJ, vždy v júni a v decembri kalendárneho roka,

- jedenkrát ročne v AJ vždy v decembri kalendárneho roka.

Časopis Vojenské reflexie je časopis s otvoreným prístupom, to znamená, že celý obsah je k dispozícii čitateľovi alebo inštitúcii bezplatne. Čitatelia môžu čítať, sťahovať, kopírovať, distribuovať, tlačiť, alebo odkazovať na plné texty článku alebo

ich používať pre akýkoľvek iný zákonný účel bez predchádzajúceho súhlasu vydavateľa alebo autora. Užívatelia môžu kopírovať, distribuovať materiály a vychádzať z nich, pokiaľ citujú zdroj.

Časopis **Vojenské reflexie** používa pri recenzovaných článkoch aj ostatných textoch, ktoré publikuje, licenciu Creative Commons - Attribution 4.0. Spolu s odovzdaním príspevku do redakcie časopisu autor súhlasí s použitím licencie CC BY 4.0 vo svojej práci. Autor udeľuje časopisu Vojenské reflexie právo prvého publikovania. Copyright vydavateľ ponecháva autorom. Autori sú teda oprávnení zverejniť svoju štúdiu na svojej webstránke, na akademických sociálnych sieťach alebo ju zviditeľniť iným spôsobom.

The peer-reviewed journal Vojenské reflexie was established in 2006 and is issued by the Armed Forces Academy, which is a state military university with a long history of **scientific research in the field of security, defence and the military**. At present, the academy cooperates with partners from military and civilian universities and other renowned specialized institutions from the Slovak Republic as well as from abroad.

The journal Vojenské reflexie is intended for contributors and readers from the security community, members of the armed forces, academic teachers, students and other readers interested in the following:

- **security and strategic studies,**
- **operational art and tactics,**
- **economy and management of defence resources,**
- **social studies and humanities,**
- **political science and international affairs,**
- **military technologies and technological studies,**
- **military and police theory and practice,**
- **lifelong and career education.**

Opinions and attitudes presented in the articles do not necessarily have to be in accordance with the opinion of the editor and the editorial board of the journal. They are the sole responsibility of their authors. The journal does not charge article processing or any other charges.

The articles are published in Slovak, Czech and English language. The articles are peer-reviewed. The journal Vojenské reflexie is published in electronic format on its website: vr.aos.sk :

- **Twice a year in Slovak and Czech language**, always in June and December
- **Once a year in English**, always in December.

Vojenské reflexie is a journal with open access, which means that the whole content is available for the readers or institutions for free. The readers may read, download, copy, distribute, print or refer to the texts of the articles or use them for any purpose without the consent of the authors or editor. The readers may copy, distribute and refer to the articles when citing the source.

Regarding the peer-reviewed articles and other published texts, **Vojenské reflexie** uses the Creative Commons - Attribution 4.0 license. By submitting the article the author agrees with the use of CC BY 4.0 license. The author grants the journal the right to first publication of the work. Copyrights are granted to the authors. Thus, the authors are granted the right to publish their work on their website, on academic social sites or to raise its profile in other ways.

Recenzenti / Reviewers

Dr. h. c. prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., MBA
prof. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.

*Univerzita Mateja Bela
Banská Bystrica*

plk. gšt. v. z. doc. Ing. Radoslav Ivančík, PhD. et PhD., MBA, MSc.
*Akadémia Policajného zboru,
Bratislava*

Ing. Lenka Brizgalová, Ph.D.
pplk. Ing. Luděk Rak, Ph.D.
*Univerzita obrany,
Brno*

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.
*Ekonomická univerzita v Bratislave
Bratislava*

prof. Ing. Ladislav Hofreiter, CSc.
doc. Ing. Boris Ďurkech, CSc.
doc. Ing. Vladimír Andrassy, PhD.
mjr. Ing. Michal Hrnčiar, PhD.
*Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika,
Liptovský Mikuláš*

OBSAH**CONTENTS**Ladislav **HOFREITER**

BEZPEČNOSTNÁ A STRATEGICKÁ KULTÚRA – TEORETICKÉ VYMEDZENIE _____ 7

Radoslav **IVANČÍK**

KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE AKO PREDMET VEDECKÉHO SKÚMANIA _____ 27

Iveta **NOVOTNÁ**SÚKROMNÉ VOJENSKÉ A BEZPEČNOSTNÉ SPOLOČNOSTI AKO SÚČASŤ PRIVATIZÁCIE
BEZPEČNOSTI _____ 43Soňa **JIRÁSKOVÁ**

VOJNOVÉ ŠKODY A POVOJNOVÁ REKONŠTRUKCIA HOSPODÁRSTVA _____ 57

Ivan **BYSTRIANSKY**

ANALYTICKÁ PODPORA FORMOVANIA AKCIESCHOPNOSTI SÍL _____ 78

Soňa **JIRÁSKOVÁ**Recenzia publikácie - Jana BOULAOUAD a kol.: FINANČNÍ ŘÍZENÍ VE VEŘEJNÉM
SEKTORU - PŘI ZAJIŠŤOVÁNÍ BEZPEČNOSTI A OBRANY _____ 101Radoslav **IVANČÍK**

Recenzia publikácie - EKONOMIKA OBRANY: VYBRANÉ KAPITOLY _____ 104

BEZPEČNOSTNÁ A STRATEGICKÁ KULTÚRA – TEORETICKÉ VYMEDZENIE

SECURITY AND STRATEGIC CULTURE - THEORETICAL CLARIFICATION

Ladislav HOFREITER

HISTÓRIA ČLÁNKU

Doručený: 12. 10. 2023

Schválený: 06. 12. 2023

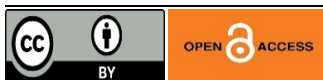
Vydaný: 29. 12. 2023

ABSTRACT

The process of creating the state's security policy is determined by two decisive factors: the security culture and the resulting strategic culture. Both of these factors arise historically, based on experience and cultural political values of the state. In this article, we want to clarify both the theoretical starting points for the investigation of security and strategic culture, but also the factors that have an impact on their quality and content. We also want to point out the relationship between them. We will use primarily explanatory methods (study and analysis of documents), content and relational analysis and synthesis.

KEYWORDS

Culture, security culture, national security culture, strategic culture,

© 2022 by Author(s). This is an open access article under the Creative Commons Attribution International License (CC BY). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

ÚVOD

Zaisťovanie národnej bezpečnosti je najdôležitejšou funkciou štátu a štát je hlavným tvorcom bezpečnostnej politiky. Politika národnej bezpečnosti je súhrnom komplexných aktivít štátu v oblasti zaistenia bezpečnosti štátu a občanov, definovaných na základe národných záujmov, analýzy bezpečnostného prostredia, klasifikácie bezpečnostných výziev a hrozieb, ako aj medzinárodných záväzkov v oblasti systému kolektívnej bezpečnosti a obrany.

Bezpečnostná politika predstavuje vo všeobecnosti súhrn činností a opatrení, ktorými štát zabezpečuje svoju ochranu pred pôsobením bezpečnostných hrozieb a rizík, ktoré môžu negatívne ovplyvniť realizáciu jeho životných a dôležitých záujmov. Vyjadruje prístup politickej reprezentácie, orgánov verejnej správy i právnických a fyzických osôb

stanoveného priestoru a v danom čase na zaistenie svojej bezpečnosti, svojich oprávnených záujmov.

Bezpečnostnú politiku môžeme charakterizovať aj ako zámer mocenského ovplyvňovania bezpečnosti štátu, t. j. zámer mocenského usmerňovania realizácie bezpečnostných záujmov štátu a ako súhrn činností orgánov verejnej moci zameraných na tvorbu a presadzovanie zámeru mocenského ovplyvňovania bezpečnosti štátu.

Kľúčovými determinantami, ktoré ovplyvňujú obsah a zameranie bezpečnostnej politiky štátu sú bezpečnostná a strategická kultúra.

1 METÓDY

Problém bezpečnostnej a strategickej kultúry vo vzťahu k národnej bezpečnosti nebol doteraz v prostredí slovenskej bezpečnostnej komunity dostatočne preskúmaný. Bezpečnostná kultúra v zmysle *Safety culture* bola skúmaná predovšetkým vo vzťahu k bezpečnosti organizácie (Hofreiter, 2015; Hofreiter, Halaj, 2017; Hofreiter, Halaj, 2020). Pokusy o objasnenie aspektov strategickej kultúry vo vzťahu k bezpečnosti štátu (národnej bezpečnosti) boli prezentované v prácach J. Lasicovej a J. Ušiaka (2012, 2013), J. Ušiaka (2020). Z českého prostredia je známy počin J. Eichlera (2011), ktorý vymedzil pojmy bezpečnostnej a strategickej kultúry.

Vychádzajúc z tohto stavu teoretického rozpracovanie pojmov bezpečnostnej a strategickej kultúry v slovenskom prostredí logicky vystupuje požiadavka riešiť tieto výskumné problémy:

1. Definovať obsah pojmov bezpečnostná kultúra, kultúra národnej bezpečnosti a strategická kultúra.
2. Identifikovať činitele a prvky bezpečnostnej a strategickej kultúry.
3. Identifikovať vzťahy medzi kultúrou národnej bezpečnosti, strategickou kultúrou a bezpečnostnou politikou štátu.

Našou pracovnou hypotézou bude: bezpečnostná a strategická kultúra sú základnými stavebnými kameňmi, na ktorých sa buduje bezpečnostná politika štátu.

Základné metodologické nástroje, ktoré budú použité pri riešení prezentovaných výskumných problémov budú predovšetkým exploratívna metóda (štúdium a analýza dokumentov), obsahová a relačná analýza a syntéza.

2 VÝSLEDKY

2.1 Vymedzenie pojmov

Pojem kultúra má z etymologického hľadiska pôvod v latinskom slove „*cultus*“, vyjadrujúceho úctu k božstvám. Neskôr sa začal spájať z významom *colo, colere*- vzdelávať, obrábať, pestovať, ale tiež i *cultus* – pestovanie, vzdelávanie, ošetrovanie, starostlivosť. V spojení *cultura amini* ho používal Cicero na vyjadrenie starostlivosti o vyššie idey (Czaja,2008).

S prvým vymedzením antropologickej definície kultúry prišiel anglický antropológ Edward Burnett Tylor. Jeho definícia kultúry znie : „*Kultúra alebo civilizácia je komplexný celok, ktorý zahŕňa poznanie, vieru, umenie, právo, morálku, zvyky a všetky ostatné schopnosti a obyčaje, ktoré si človek osvojil ako člen spoločnosti*“ (Czaja, 2008).

Kultúra v našom pojatí predstavuje súhrn výtvorov ľudskej činnosti, a to ako materiálnej, tak i duchovnej, intelektuálnej, ktorý je hromadený, uchovávaný a obohacovaný počas ľudskej histórie a odovzdávaný z pokolenia na pokolenie.

Problém spojitosti kultúry a bezpečnosti, zvlášť vplyvu kultúry na bezpečnosť, nie je nový, je vlastne tak starý, ako existujú ľudské civilizácie a kontakty medzi nimi. Hlavný aspekt vzájomnej interakcie spočíval (a dnes tento aspekt znovu vystupuje do popredia) v úsilí o kultúrnu dominanciu, v akomsi kultúrnom rasizme uplatňovaný jedným národom, jednou civilizáciou voči druhej. V spojení s náboženskou identitou to znamenalo a i dnes znamená krvavý konflikt. Vzájomná interakcia kultúry a bezpečnosti sa často realizuje prostredníctvom moci, schopnej vytvárať a presadzovať kultúrne hodnoty a vzorce, ale aj prostredníctvom obrany (ochrany) vytvorených a prijatých kultúrnych hodnôt.

Pojem bezpečnostná kultúra vo význame „*safety culture*“ ktorý spája pojmy bezpečnosť a kultúra bol prvý krát použitý v roku 1986 skupinou pracovníkov medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu MAAE (International Atomic Energy Agency, IAEA) po havárii atómového reaktoru v Černobyle. Vyšetrovací tím, ktorý celú haváriu skúmal konštatoval, že hlavným dôvodom prehriatia reaktoru boli nedostatky v súvislosti s kultúrou bezpečnosti organizácie (Durniev,2006; Pidgeon,1998). Po tejto udalosti sa bezpečnostná kultúra ocitla v centre záujmu s cieľom optimalizovania vplyvu podnikovej kultúry na správanie zamestnancov spojené s bezpečnosťou (Slováčková, 2015).

Bezpečnostná kultúra sa postupom času zapracovala okrem jadrových zariadení aj do ostatných odvetí priemyslu. Nie je špecificky určená len pre personál ohrozených či nebezpečných objektov ale vzťahuje sa k jednotlivcom, skupinám a spoločnosti ako celku a začala sa používať ako nástroj na zníženie alebo elimináciu vplyvu nežiaducich udalostí a faktorov vzťahujúcich sa k jednotlivcom, sociálnym skupinám či štátu (Hofreiter, 2015).

Pri prijatí definície pojmu kultúra bezpečnosti je potrebné aby bol pojem skúmaný na skupinovej aj individuálnej úrovni, aby mal pojem relatívny a nie absolútny charakter a vo svojej definícii obsahoval hodnoty, tradície a hmotnú úroveň referenčných objektov bezpečnosti (Hofreiter, 2015).

Pidgeon (1998) uvádza, že kultúra bezpečnosti určuje systém významov, vďaka ktorým sú subjekty schopné uvedomiť si a pochopiť ohrozenie a teda zaujať postoj k riziku, ohrozeniu, bezpečnosti a rovnako sú schopné prideliť im adekvátne hodnoty.

Cieślarczyk (2011) pokladá bezpečnostnú kultúru za spôsob uvažovania o bezpečnosti (čo je bezpečnosť, možnosť vyjadrenia bezpečnosti), vnímania bezpečnosti a zisťovania hodnôt bezpečnosti (ako dosiahnuť bezpečnosť, aké prostriedky, techniky a technológie možno použiť na dosiahnutie bezpečnosti).

Hale hovorí, že bezpečnostná kultúra sa vzťahuje na postoje, presvedčenia a vnímanie, ktoré skupiny definujú ako normy a hodnoty, a ktoré ovplyvňujú ich konanie a reagovanie vo vzťahu k rizikám. (Cole, K. S., et.al. 2013)

Richter a Koch (2004) vnímajú bezpečnostnú kultúru ako nástroj, ktorý usmerňuje činnosti ľudí vo vzťahu k rizikám, nehodám a prevencii. Je možné konštatovať, že vo všetkých z uvedených definícií nachádzame rovnakú podstatu – každá za zameriava na spôsob akým ľudia myslia alebo sa správajú vo vzťahu k bezpečnosti. Tieto definície majú tendenciu odrážať názor, že bezpečnostná kultúra vyjadruje viacej čo organizácia „je“, ako niečo, čo organizácia „má“.

Berezucký v článku Culture and Human Safety (Berezucký, 2018) vysvetľuje bezpečnostnú kultúru najmä v kontexte individuálnej bezpečnosti. Štruktúru bezpečnostnej kultúry v individuálnej rovine analýzy popisuje ako kultúru bezpečnosti každodenného života a kultúru bezpečnosti na pracovisku (v zmysle bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci).

Vychádzajúc z uvedených definícií môžeme bezpečnostnú kultúru definovať ako **sústavu hodnôt, tradícií, charakteristík, prístupov a postojov referenčných objektov¹, ktoré otázky bezpečnosti pokladajú za najvyššiu prioritu, a ktorým vzhľadom na ich dôležitosť venujú adekvátne a trvalú pozornosť.**

Bezpečnostná kultúra sa týka rozsahu, v ktorom si každý jednotlivец a každá organizácia (vrátane štátu) uvedomuje hrozby a bezpečnostné riziká, neustále sa správa tak, aby sa zachovala a zvyšovala bezpečnosť, je ochotná a schopná prispôbiť sa otázkam bezpečnosti, je ochotná komunikovať o bezpečnostných problémoch a trvalo vyhodnocuje svoje aktivity súvisiace s bezpečnosťou.

---

¹ Pojomom „referenčný objekt“ označujeme ten objekt, ktorého záujmy sú existenčne ohrozené a môže si legitímne nárokovvať právo na prijatie mimoriadnych opatrení. Tradičným referenčným objektom je štát, národ, za referenčný objekt môže byť považovaný jedinec, civilizácia, náboženská skupina ap.

2.2 Roviny analýzy bezpečnostnej kultúry

Bezpečnostnú kultúru je možné posudzovať na troch úrovniach (Hofreiter, 2015):

- úroveň jednotlivca,
- úroveň organizácie
- úroveň štátu.

Bezpečnostná kultúra na úrovni jednotlivca definuje hodnoty, schopnosti, vedomosti ako súčasti osobnej kultúry jednotlivca či zamestnanca v jeho súkromnom a profesionálnom živote. Objasňuje jeho postoje, subjektívne vnímanie bezpečnosti a odbornú prípravu na zvládanie nežiaducich udalostí. Vyjadruje aj dodržiavanie bezpečnostných pravidiel, zákonov a noriem, ako aj rešpektovanie organizácie ako takej (Hofreiter, 2015). Je syntézou jeho životných hodnôt, vedomostí, schopností potrebných pre zaistenie bezpečnosti v jeho odbornej (profesionálnej) činnosti, v bežnom dennom a osobnom živote. Vyjadruje, ako človek vníma svoju bezpečnosť, hrozby a riziká, akú hodnotu, význam má bezpečnosť pre neho samého i jeho okolie, ako je pripravený na prekonávanie krízových situácií, resp. na praktické znižovanie rizík svojej bezpečnosti. Vyjadruje tiež jeho správanie a zachovávanie bezpečnosti iných ľudí, rešpektovanie právneho poriadku, prístup k ochrane životného prostredia, k rešpektovaniu tradičných hodnôt v spoločnosti apod. Vyjadruje aj kultúru, v ktorej ľudia poznajú svoje práva a majú možnosť ich uplatňovať.

Bezpečnostná kultúra organizácie (podniku) je súbor pravidiel a funkcií organizácie a individuálne správanie, ktorého cieľom je zaistenie bezpečnosti podniku, zaistenie jeho činností a ochrana jeho záujmov, zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia zamestnancov. Okrem prístupu manažmentu podniku k tvorbe a realizácii bezpečnostnej politiky podniku je významným činiteľom korporatívnej bezpečnostnej kultúry odborná kvalita zamestnancov, charakterizujúca ucelenosť jednoty potrieb, vedomostí, schopností a zručností potrebných na odvrátenie nebezpečných situácií a bezpečnostných hrozieb, založená na hlbokom pochopení priority bezpečnosti pri riešení akýchkoľvek odborných úloh na danej pracovnej pozícii. Výsledná úroveň korporatívnej bezpečnostnej kultúry je založená na tom, ako všetci zamestnanci poznajú bezpečnostnú politiku podniku (organizácie), pravidlá bezpečného správania sa, ako sa s nimi stotožnili a ako ich dodržujú.

Bezpečnostná kultúra na úrovni štátu vyjadruje postoj a vzťah politickej reprezentácie štátu k bezpečnosti ako takému stavu spoločnosti, v ktorej je zistená bezpečnosť všetkých na požadovanej úrovni. Podrobne budeme analyzovať obsah, štruktúru a činitele národnej bezpečnostnej kultúry v ďalšej kapitole.

2.3 Kultúra národnej bezpečnosti

Bezpečnostná kultúra na úrovni štátu vyjadruje postoj, ako politická reprezentácia reaguje na možné ohrozenia bezpečnosti štátu a občanov, ako vytvára podmienky pre rozvoj

sociálnych jednotiek, podnikateľských subjektov i občianskych organizácií. Tiež ukazuje, ako štát dbá na výchovu občanov k bezpečnosti, k bezpečnému správaniu sa v rôznych situáciách.

Podľa Colina S. Graya bezpečnostné kultúry zahŕňajú pretrvávajúce sociálne prenášané myšlienky, postoje, tradície, zvyky mysle a preferované metódy fungovania, ktoré sú viac-menej špecifické pre konkrétnu geograficky založenú bezpečnostnú komunitu ktorá má jedinečnú historickú skúsenosť (Gray, 1999). Podľa tohto názoru kultúra národnej bezpečnosti nie je statická ; skutočne sa môže časom meniť podľa toho, ako sú získané, prijaté a spracované nové skúsenosti v kultúre bezpečnosti daného štátu . Inými slovami, mení sa postupne tak , ako spoločnosť reaguje na výzvy zvnútra i zvonka.

Podľa Eichlera (Eichler, s.38-39) má bezpečnostná kultúra dve dimenzie- vnútroštátnu a medzinárodnú. Pri vymedzení vnútroštátnej dimenzie sa uplatňujú dva prístupy.

Jeden prístup spočíva na vymedzení štyroch ukazovateľov: národná identita, aliančná politika, štruktúra ozbrojených síl a civilno-vojenské vzťahy.

Druhý prístup k vymedzeniu vnútroštátnej dimenzie bezpečnostnej kultúry spočíva v uplatnení piatich premenných: prístup k vonkajšiemu prostrediu; obsah a forma národnej identity; politické ciele štátu; ustálené názory a ich vplyv na úvahy o alternatívnych možnostiach zahraničnej politiky; elitami zdieľané normy zahraničnej politiky , najmä na ciele a nástroje zahraničnej politiky.

Medzinárodná dimenzie bezpečnostnej kultúry štátu je vysvetľovaná podľa tzv. inštrumentálnych preferencií daného štátu. Konkrétne to znamená, či štát preferuje :

- unilateralizmu alebo multilateralizmus,
- donucovaciu alebo presvedčovaciu stratégiu,
- vojenské alebo nevojenské nástroje,
- preventívne pôsobenie alebo preventívne údery.

Jeannie L. Johnson v snahe vytvoriť optimálny model skúmania bezpečnostnej kultúry sa sústredila na štyri premenné národnej bezpečnostnej kultúry, ktoré neustále ovplyvňujú bezpečnostnú politiku a ktoré sú pre túto kultúru hodnotné (Johnson, 2006). Sú to:

- Identita, ktorá vyjadruje pohľad národného štátu na seba, zahŕňajúci črty jeho národného charakteru, jeho zamýšľané regionálne a globálne úlohy a jeho vnímanie jeho prípadného osudu.
- Hodnoty vyjadrujú, či pri analýze nákladov a výnosov z konania štátu v oblasti bezpečnosti sa uprednostňujú materiálne a/alebo ideové, morálne či iné duchovné faktory, ktoré sa vyberajú pred ostatnými.
- Normy predstavujú akceptované a očakávané spôsoby správania sa štátu. Hodnotenie

noriam môže objasniť, prečo sú niektoré racionálne prostriedky na dosiahnutie konečného cieľa odmietnuté ako neprijateľné, aj keď by boli dokonale efektívne.

- Optika vnímania znamená pravdivé alebo nepravdivé, skreslené názory na to, ako je štát vnímaný z vonka. Potom správanie sa štátu je založené na vnímaní reality, nie reality samotnej. Vnímanie pozície, authority či prestíže štátu zohráva významnú úlohu pri formovaní zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu.

Kultúry národnej bezpečnosti možno definovať aj podľa štyroch kritérií: vnímanie prostredia; národná identita; inštrumentálne preferencie; preferované interakcie z tabuľky 1. Z tabuľky je zrejмый rozdielny prístup integrovaných a neintegrovaných štátov.

Tabuľka 1 Kritériá pre definovanie kultúry národnej bezpečnosti

	Prvky	Neintegrované štáty	Integrované štáty
Vnímanie prostredia	Vzťahuje sa na konsenzus o dynamike medzinárodného systému, význam a životaschopnosť suverénneho štátu a definície bezpečnostných hrozieb	Medzinárodný systém je tvorený konkurujúcimi si suverénnymi, autonómnymi štátmi zaujatými ochranou územnej celistvosti; medzištátna interakcia je do značnej miery hra s nulovým súčtom	Kooperatívny medzinárodný systém je tvorený štátmi do značnej miery benevolentnými k suverénnym výsadám, štáty sú územne bezpečné a maximalizujúce blahobyt; medzištátna interakcia je vo všeobecnosti vzájomne výhodná.
Identita	Vyjadruje spôsob, akým národné elity definujú národ voči vonkajšiemu svetu.	Elity si zachovávajú „egoistickú“ definíciu národného záujmu a definujú národ v opozícii k „iným“, ktorí predstavujú existenčnú hrozbu.	Elity inak vnímajú národný záujem; národné je začlenené do širšieho kontextu „my“ a nie v opozícii k „inému“.
Inštrumentálne preferencie	Identifikujú preferované nástroje štátu, ktoré možno posudzovať vo vzťahu k typológii moci.	Realistické zdroje sily, najmä spoliehanie sa na donucovacie nástroje štátu (Hard Power).	Priama a nepriama inštitucionálna moc, preferencia na presvedčovacie nástroje štátu (Soft Power)

	Prvky	Neintegrované štáty	Integrované štáty
Preferované interakcie	Vzťahuje sa na preferencie jednostranného, bilaterálneho alebo multilaterálnej spolupráce pri riešení bezpečnostných hrozieb.	Pohybuje sa od preferencií unilateralizmu po podmienený bilateralizmus, dočasný bilateralizmus alebo multilateralizmus.	Preferencie multilaterálnej spolupráce; zrieknutie sa suverénnych výsad, sústredenie sa na inštitucionálnu a nie národnú činnosť.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: Kirchner, Sperling, 2010.

Rozdielne prístupy integrovaných a neintegrovaných štátov k bezpečnostnej kultúre z hľadiska medzinárodného prostredia zrejmy aj z tabuľky 2.

Tabuľka 2 Prístupy štátov k bezpečnostnej kultúre

	Neintegrované štáty	Integrované štáty
Prienik záujmov aktérov bezpečnosti	Miera prieniku neštátnych a štátnych aktérov je obmedzená a premenlivá.	Miera prieniku neštátnych a štátnych aktérov je rozsiahla a akceptovaná, trvalá, reprezentovaná formou bezpečnostnej komunity.
Kritické hrozby	Bezpečnosť štátu je do značnej miery definovaná hrozbami pre územnú celistvosť, autonómiou od vonkajších vplyvov a dôraz na maximalizáciu moci.	Bezpečnosť štátu je do značnej miery definovaná zraniteľnosťou štátu pri dobrovoľnej a štruktúrálnej zmene rozsahu suverenity; štáty sú primárne orientované na ciele integračného zoskupenia.
Riadenie a zaistovanie suverenity	Štát funguje ako efektívny regulátor vnútorných a vonkajších vzťahov; neochota vzdať sa suverenity v prospech domácich alebo medzinárodných inštitúcií.	De facto dochádza k stieraniu hraníc suverenity; vlády nepôsobia ako regulátor vzťahov; ochota preniesť časť suverenity na medzinárodné inštitúcie.
Referenčné záujmy	Záujmy sú úzke a unilaterálne, egoistické.	Záujmy sú tvorené širokým okruhom, ktoré sa viažu na spoločné záujmy; multilateralizmus.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: Kirchner, Sperling, 2010.

2.4 Činitele kultúry národnej bezpečnosti

Bezpečnostnú kultúru môžeme vyjadriť ako synergiu ľudského činiteľa s jeho bezpečnostnými schopnosťami a zručnosťami (mentálne, duchovné činitele), technických a technologických prostriedkov na zaistenie bezpečnosti (materiálne činitele) a organizačných opatrení na zaistenie bezpečnosti (organizačné činitele).

Duchovné činitele národnej bezpečnostnej kultúry predstavujú súbor ideových hodnotových systémov a schopností pre zaistenie bezpečnosti štátu. Ľudský faktor zohráva pri dosiahnutí požadovanej úrovne bezpečnosti a bezpečnostnej kultúry štátu významnú úlohu. Formovanie ľudského činiteľa pre plnenie prislúchajúcej roly v bezpečnostnom systéme štátu vyžaduje mať funkčný systém bezpečnostného vzdelávania, ktorý umožní získať spôsobilosti a kompetencie pre identifikáciu, analýzu, hodnotenie a predikciu vývoja činiteľov, ovplyvňujúcich bezpečnosť štátu. Rovnako tak je potrebné pripraviť ľudí na ich realizačnú, aplikačnú funkciu pri presadzovaní hodnotových aspektov bezpečnostnej kultúry.

Materiálny činiteľ kultúry národnej bezpečnosti môžeme považovať za súbor finančných, technických, technologických a iných materiálnych prostriedkov, ktoré vytvárajú vhodné podmienky na zaistenie realizácie prijatej a uplatňovanej bezpečnostnej kultúry.

Organizačný činiteľ kultúry národnej bezpečnosti tvoria pravidlá a štruktúry pre realizáciu bezpečnostnej kultúry, ako aj štruktúry podporujúce riadiace a realizačné inštitúcie. Ide predovšetkým o vytvorenie spravodajských štruktúr, zabezpečujúcich zber a poskytovanie informácií o činiteľoch, javoch a udalostiach v strategickom prostredí štátu. Vytvorenie funkčného vnútorného informačného systému je nevyhnutnou podmienkou fungovania štruktúr bezpečnostného systému štátu.

2.5 Strategická kultúra

Prijaté a osvojené zásady bezpečnostnej kultúry sa odrážajú v obsahu a zameraní strategickej kultúry štátu, vyjadrujúcej najmä prístup politickej reprezentácie štátu k zaisteniu svojej vonkajšej bezpečnosti.

Strategická kultúra bola ako súčasť bezpečnostných štúdií sa objavila v 70. rokoch minulého storočia ako výsledok nového uvažovania o strategických predispozíciách štátov. Toto uvažovanie bolo vyvolané kritickými úvahami o tom, či vtedajší rivali- USA a Sovietsky zväz - budú pri tvorbe svojich stratégií budú uplatňovať rovnaký súbor hodnôt. Výsledkom bolo, že tento predpoklad je nereálny, pretože ani americkí ani sovietski stratégovia boli socializovaní v kultúrnych a sociálnych podmienkach svojich štátov. Výsledkom bolo konštatovanie, že strategická kultúra sa vyvíja v konkrétnom historickom procese ako súhrn nápadov, podmienených emocionálnych reakcií a vzorcov správania, ktoré členovia národnej strategickej komunity nadobudli prostredníctvom vplyvu špecifických kultúrnych vplyvov, historických skúseností a politických a mocenských činiteľov a preferencií.

V strategickej kultúre štátu sa teda odrážajú najmä ideové, náboženské a kultúrne hodnoty, historická skúsenosť, naratívna história, ale aj vojenské spôsobilosti a vymedzenie hierarchie chránených záujmov štátu (Lasicová, Ušiak, 2012).

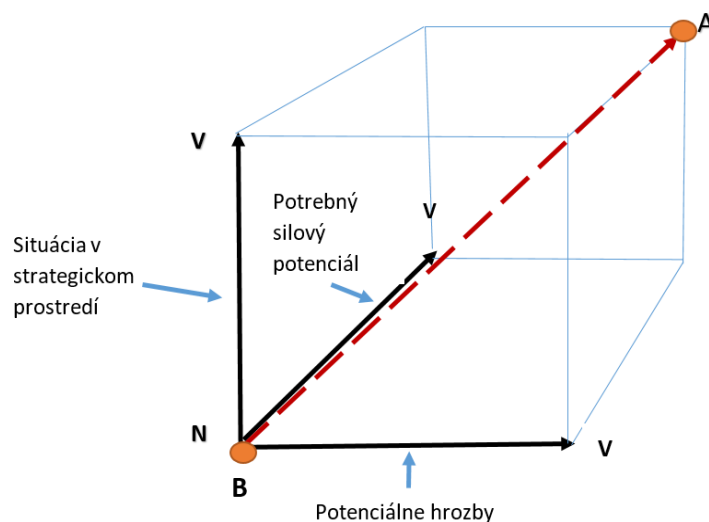
Podľa Johnstona (Johnston, 1995) je strategická kultúra integrovaný systém symbolov (napr. argumentácia, štruktúry, jazyky, analógie, metafory), ktorý vytvára všadeprítomné a

dlhodobé strategické preferencie formulovaním koncepcií úlohy a účinnosti vojenskej sily v medzištátnych politických záležitostiach a prezentované tak, že strategické preferencie sa zdajú byť jedinečne realistické a účinné. Strategická kultúra v tomto kontexte sa vytvára na základe pôsobenia dvoch skupín činiteľov:

- prvá pozostáva zo základných predpokladov o usporiadanosti strategického prostredia, to znamená o povahe protivníka a hrozbe, ktorú predstavuje.
- o potrebe použitia sily (o schopnosti eliminovať hrozby a podmienkach, za ktorých by bolo použitie sily efektívne).

Spoločne tvoria ústrednú paradigmu strategickkej kultúry (Johnston, 1995). Schéma paradigmy strategickkej kultúry je na obrázku 1.

Obrázok 1 Grafické vyjadrenie paradigmy strategickkej kultúry

Zdroj: Vlastné spracovanie

Vektor „Situácia v strategickom prostredí“ vyjadruje kvalitu vzťahov v strategickom prostredí štátu a o možnostiach vzniku a vplyve vojny a konfliktu na spoločnosť.

Vektor „Potenciálne hrozby“ vyjadruje existenciu a nebezpečnosť potenciálneho protivníka a hrozieb, vplyvom ktorých by štát utrpel významné straty; v podstate je to vyjadrenie hry Win-los.

Vektor „Silový potenciál“ vyjadruje schopnosti štátu kontrolovať a eliminovať hrozby, ako aj efektívnosť použitia sily (Hard Power) pri ich riešení.

Reálna hodnota úsečky BA blízko k bodu B ilustruje použitie „soft“ stratégie, spočívajúcej v dominantnom využití nástrojov diplomacie, kompromisov a dohôd pri

zvládání konfliktov a hrozieb v bezpečnostnom prostredí štátu. Zodpovedá to situácii, keď všetky tri vektory dosahujú minimálnu veľkosť a hodnotu blízko N (nízky/-a).

Maximálna veľkosť úsečky BA a bod A ilustruje použitie „hard“ stratégií pri zvládání konfliktov a hrozieb v bezpečnostnom prostredí štátu. Ukazuje na reálnu potrebu použitia silových prostriedkov na dosiahnutie. Zodpovedá to situácii, keď všetky tri vektory dosahujú maximálnu hodnotu – V (vysoká/-ý).

Gray definuje strategickú kultúru ako odkaz na spôsoby myslenia a konania so zreteľom na silu, ktorá vychádza z vnímania národnej historickej skúsenosti, z aspirácií na zodpovedné správanie v národných podmienkach. Jedným zo zámerov objasňovania strategickkej kultúry bolo vysvetliť činy a myšlienky, ktoré sa zdali byť v rozpore s tým, čo by bolo „racionálne“ pre štát (Gray, 1999).

Johnston v tomto kontexte uvádza, že strategická kultúra je kompatibilná s predstavami obmedzenej racionality (kde strategická kultúra zjednodušuje realitu), s procesnou racionalitou (kde strategická kultúra definuje zoradené preferencie alebo zužuje možnosti) a s adaptívnou racionalitou (kde sa na usmernenie výberu používajú historické voľby, analógie, metafory a precedensy) (Johnston, 1995).

Preto pre analytikov strategickkej kultúry neexistuje univerzálny model racionality a čo je racionálne pre jeden štát, môže byť iracionálne pre iný. Podľa Johnstona rôzne štáty majú rôzne prevládajúce strategické preferencie, ktoré sú zakorenené v raných alebo formujúcich skúsenostiach štátu a sú do určitej miery ovplyvnené filozofickými, politickými, kultúrnymi a kognitívnymi charakteristikami štátu a jeho elít (Johnston, 1995).

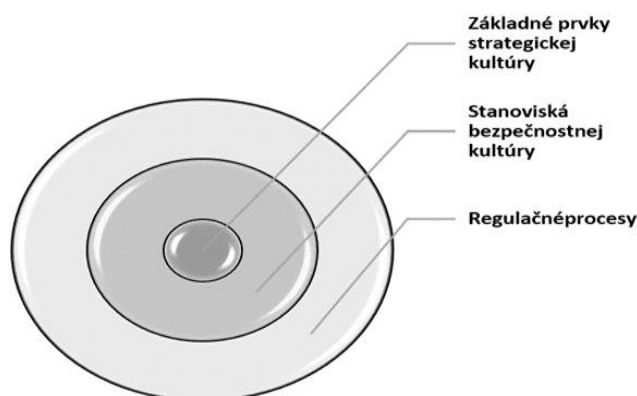
Ken Booth pracoval na podobných myšlienkach a vo svojej práci sa pokúsil použiť príklady z histórie, aby ukázal, že kultúra môže mať určité deformujúce účinky pri štúdiu a praktizovaní stratégie, čo následne vedie k chybám, pokiaľ ide o analýzu medzinárodných vzťahov (Booth, 2014).

Podľa Longhursta (*Stategic culture...*,2004) možno dnes strategickú kultúru najlepšie definovať ako výrazný súbor presvedčení, postojov a praktík týkajúcich sa použitia sily, ktoré sú prijaté štátom a vznikajú postupne v priebehu času, prostredníctvom jedinečného zdĺhavého historického procesu. Strategická kultúra je perzistentná v priebehu času a má tendenciu prežiť éru svojho pôvodného vzniku, hoci nejde o trvalú alebo statickú črtu. Je formovaný a ovplyvňovaný formačnými obdobiami a môže sa meniť, či už zásadne alebo po častiach, v kritických bodoch skúseností štátu.

Gray tiež naznačuje, že strategická kultúra je kategória, ktorá označuje emocionálne a postojové prostredie, v ktorom pôsobí obranná (bezpečnostná) komunita. Predstavy o vojne a stratégii sú ovplyvňované fyzickou a politickou geografiou – niektoré strategické kultúry majú, napríklad, námorný alebo kontinentálny sklon – politickou alebo náboženskou ideológiou a znalosťou a preferovaním konkrétnych vojenských technológií. Strategická kultúra je svet mysle, pocitov a zvykov správania (Gray, 1999).

Longhurst identifikuje tri hlavné zložky strategickej kultúry (Strategic culture):

1. V prvom rade ide o prvky vyššej kvality, ktoré majú svoj pôvod v prvotných alebo formatívnych fázach rozvoja danej strategickej kultúry. Tieto sa nazývajú „základné prvky“. Tieto základné prvky zahŕňajú základné presvedčenia týkajúce sa použitia sily, ktoré dávajú strategickej kultúre jej základné charakteristiky. Presvedčenia sú semipermanentné a môžu prispieť k budovaniu národnej identity, ktorá vedie k akejsi „národnej paradigme“ v strategických záležitostiach. Základné prvky sú vysoko odolné voči zmenám.
2. Z týchto základných prvkov sa rozširujú prejavy strategickej kultúry, dlhodobé politiky a postupy, ktoré aktívne súvisia a aplikujú podstatu jadra strategickej kultúry na vonkajšie prostredie, v podstate poskytovaním kanálov významu a aplikácie. Tieto aspekty strategickej kultúry sa nazývajú regulačné postupy. Tieto regulačné postupy sú menej odolné voči zmenám.
3. Uprostred medzi základnými prvkami a regulačnými postupmi sú „stanoviská bezpečnostnej kultúry“. Tieto stanoviská sú súčasnými, široko akceptovanými interpretáciami toho, ako by mali byť najlepšie základné hodnoty podporované prostredníctvom politických kanálov v tom zmysle, že stanovujú preferencie pre politické rozhodnutia.

Obrázok 2 Zložky strategickej kultúry

Zdroj. Vlastné spracovanie

Na druhej strane nám Jones poskytuje alternatívny prehľad prvkov strategickej kultúry, keď tvrdí, že do strategickej kultúry štátu existovali tri úrovne vstupov:

- makroenvironmentálna úroveň, pozostávajúca z geografie, etnokultúrnych charakteristík a histórie,
- spoločenská úroveň. pozostávajúce zo sociálnych, ekonomických a politických štruktúr spoločnosti a
- mikroúrovne pozostávajúcej z vojenských inštitúcií a charakteristík civilno-vojenských vzťahov (Johnston, 1995).

2.5.1 Zdroje strategickej kultúry

Zdroje strategickej kultúry sú všetky faktory a javy, ktoré svojim vzájomným pôsobením vytvárajú konečný produkt. Ich množstvo je veľké, mnohé z nich sa naďalej dajú rozložiť na ďalšie premenné, preto je definovanie strategickej kultúry otvorený problém.

Pomerne prepracovaný zoznam zdrojov poskytuje Darryl Howlett (2005), podľa ktorého sú zdroje strategickej kultúry aj materiálnej aj ideovej povahy, a sú to predovšetkým geografia, klíma, zdroje surovín a energií, ale aj história a skúsenosť, politická štruktúra, povaha organizácií zahrnutých v obrane a v ďalších politických a rozhodovacích štruktúrach; významnú rolu zohrávajú aj mýty a symboly, kľúčové texty, ktoré informujú aktérov o vhodnom strategickom rokovaní, transnacionálne normy (napr. členstvo v nadštátnych organizáciách), generačná zmena a rola technológií. Ďalej uvádza, že strategická kultúra je generovaná na pomedzí histórie, schopností, geopolitiky a hodnôt.

K tomu ešte pridáva náboženské tradície, demografické trendy, presvedčenia a hodnoty aktérov, predovšetkým elít. Na všetky tieto zdroje môže byť nazerané absolútne alebo relatívne. Záleží tiež na tom, ako ich vníma a interpretuje aktér, akú má skutočnú a vnímanú pozíciu v systéme, vzťahy k ostatným aktérom a ich zdrojom. Zoznam relevantných zdrojov strategickej kultúry závisí aj od zvoleného časového rámca výskumu.

Ďalej existuje séria prvkov, ktoré môžu byť príčinou aj následkom strategickej kultúry – percepcia a hierarchizácia hrozieb a rizík, preferencie pre unilaterálny alebo multilaterálny prístup, príklon k medzinárodnému právu a OSN, preferencie pre civilné alebo vojenské prostriedky, postoj k stratám (na životoch i materiálnym), postoj k armáde (hrdosť, hanba, nevraživosť), skúsenosti s použitím armády doma alebo za hranicami, úroveň verejnej podpory a vôle (podľa štátneho zriadenia) a pod.

Obrázok 3 Zdroje strategickej kultúry

Zdroj: Vlastné spracovanie

Strategickú kultúru teda ovplyvňujú špecifické podmienky, v ktorých štát presadzuje svoje bezpečnostné záujmy, ale tiež aj zdroje, z ktorých daná strategická kultúra vychádza. Vychádzajúc z práce Howletta (Howlett, 2005), môžeme vymedziť tri hlavné skupiny činiteľov, ktoré tvoria piliere každej strategickej kultúry, a to fyzické zdroje, politické zdroje a sociokultúrne zdroje (obrázok 3).

Do fyzických zdrojov strategickej kultúry patrí geografia, prírodné zdroje, populácia, technológie (vrátane zbrojárskych).

Medzi politické zdroje strategickej kultúry patrí historická skúsenosť, politický systém, presvedčenie elít, vojenská história, civilno-vojenské vzťahy, charakter vojenských (obraných) organizácií.

Medzi sociálno-kultúrne zdroje strategickej kultúry patria mýty, symboly, artefakty, kultúrne vzorce, religiozita, tradície.

Lasicová a Ušiak uvádzajú, že základné prvky, ktoré určujú strategickú kultúru sú:

- spoločná historická skúsenosť (voči niekomu),
- základy, na ktorých sa formuje vojenská sila (patriotizmus, branný zákon, súkromné armády),
- vojenské spôsobilosti vzhľadom k technickému pokroku (ako najviac premenná veličina),
- vymedzenie ochrany pre osoby, objekty a symboly (aká je hierarchia týchto prvkov),
- úloha mýtov a legend (naratívna história). (Lasicová, Ušiak, 2013 s. 327)

Čo sa týka hlavných alebo kľúčových zdrojov, tie sa v interpretáciách líšia. Carnes Lord (Lord, 1985) tvrdí, že práve vojenské správanie väčšiny spoločností do veľkej miery odráža politickú kultúru týchto spoločností², avšak podľa viacerých odborníkov, vrátane Lantisa (Lantis, 2006) a Howletta (Howlett, 2006), medzi kľúčové zdroje patrí geografia, klíma a prírodné zdroje. Pokiaľ sa zameriame konkrétne na určitý druh správania, kľúčový zdroje sa budú líšiť. Napríklad Stephen Walt (Walt, 1987) sa pri tejto téme zaoberá tvorbou štátnych aliancií, pričom geografia nemusí nevyhnutne znamenať podmienku a výhodu pre tvorbu aliancií. V tomto prípade hrajú kľúčovú rolu faktory ako sú zdieľaná politika štátov či kultúrnych črt. Vďaka týmto faktorom môže nastať zvýšenie pravdepodobnosti, že štáty vytvoria spojenectvo. Naopak štáty, ktoré majú rozdielne ideológie sa stávajú prirodzenými nepriateľmi.

2.5.2 Nositelia strategickej kultúry

Okrem skúmania zdrojov strategickej kultúry má význam aj identifikácia a charakteristika nositeľov strategickej kultúry ako odpovede na otázku: kým je strategická kultúra tvorená, udržiavaná a presadzovaná? Označiť kľúčových nositeľov strategickej kultúry nie je jednoduché, vždy bude záležať na špecifických parametroch zdrojov danej strategickej kultúry.

² Tým potvrdzuje prepojenosť politickej a strategickej kultúry.

Pokiaľ hovoríme o strategickej kultúre štátu, v širšom význame, je nositeľom každý občan, obyvateľ štátu, nakoľko tvorí verejnú mienku, ktorá môže uplatňovať vplyv na elity a celkové formovanie politiky / stratégie štátu. V demokraciách sú to voliči, ktorí priamo formujú politiku. Významné miesto v tejto skupine nositeľov strategickej kultúry ma aj občianska spoločnosť a mimovládne organizácie (NGO). Potom môžeme hovoriť, že strategická kultúra je skôr vlastníctvom kolektívov a nie jednotlivcov.

V užšom význame môžeme charakterizovať nositeľov, ktorí majú priamy vplyv na formovanie politiky / stratégie daného aktéra. Jedná sa o tzv. elity: politických lídrov, príslušníkov vládnucej triedy, vysoko postavených armádnych funkcionárov, vplyvných príslušníkov diplomatického zboru. Ak budeme rešpektovať názor, že strategická kultúra štátu je realita dohodnutá medzi elitami, lídrami, ktorí rešpektujú v nich zakorenené presvedčenia (unilateralizmus či multilateralizmus), historická skúsenosť a zodpovednosť. Práve lídri si vyberajú, kedy a aké kultúrne hodnoty, skúsenosti a tradície presadia, aké a ktoré hodnotové hranice budú rešpektovať a ktoré prekročia. Vo väčšine prípadov sú to politickí a vojenský lídri, príslušníci elít, ktorí redefinujú hranice možného v kľúčových diškurzoch o bezpečnostno-strategických otázkach.

K dôležitým nositeľom strategickej kultúry môžeme zaradiť rôzne politické, vojenské, kultúrne inštitúcie, ako napr. politické strany, spolky, armádu, ale aj inštitúcie ktoré tvoria samotnú štátnosť či uchovávajú tradície. Významnú úlohu nositeľov strategickej kultúry zohráva aj veliteľský a dôstojnícky zbor.

2.6 Bezpečnostná kultúra , strategická kultúra a bezpečnostná politika

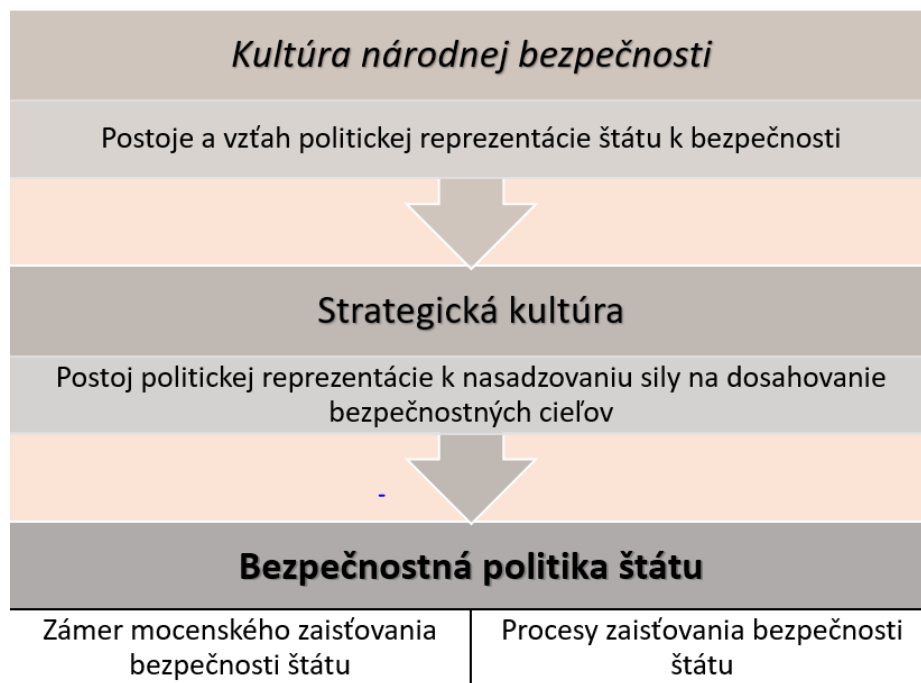
Objasnenie prvých dvoch výskumných problémov, definovaných v metodologickej časti článku, nám umožňuje riešiť posledný výskumný problém, ktorý je čiastočne zhodný s pracovnou hypotézou.

Pri akceptovaní rôznorodosti definícií bezpečnostnej i strategickej kultúry sme dospeli k názoru, že medzi bezpečnostnou kultúrou a strategickou kultúrou existuje vzťah logickej nadväznosti a prepojenosti, a v niektorých prípadoch aj kauzálnej závislosti. Môžeme to konštatovať, ak posudzujeme vzťahy medzi činiteľmi bezpečnostnej a strategickej kultúry, a to napr. cez činitele ako je identita, normy a hodnoty a politické zdroje strategickej kultúry, alebo optika vnímania a politické zdroje a sociokultúrne zdroje strategickej kultúry.

Podstatná časť činiteľov kultúry národnej bezpečnosti ovplyvňuje činitele, tvoriace zdroje strategickej kultúry, ktoré determinujú postoje nositeľov strategickej kultúry k nasadzovaniu sily na dosahovanie bezpečnostných cieľov, ako aj k otázkam vojny a mieru a formovaniu medzinárodných vzťahov.

Postoje kľúčových nositeľov strategickej kultúry sa potom logicky a nevyhnutne premietajú do obsahu bezpečnostnej politiky štátu (obr. 4), a to jednak do zámeru

mocenského zaistovania bezpečnosti štátu, ako aj do obsahu a procesov zaistovania bezpečnosti štátu.

Obrázok 4 Nadväznosť bezpečnostnej a strategickej kultúry a bezpečnostnej politiky

Zdroj: Vlastné spracovanie

Zámery mocenského zaistovania národnej bezpečnosti je všeobecne vyjadrený v zákonoch o národnej bezpečnosti (bezpečnosti štátu), konkretizovaný je v bezpečnostnej stratégii (národnej bezpečnostnej stratégii) a v nadväzujúcich dokumentoch; spravidla sa premieta aj do programových vyhlásení vlád.

Procesy zaistovania národnej bezpečnosti identifikujeme jednak ako činnosti spojené s tvorbou zámerov mocenského riešenia národnej bezpečnosti a rozhodovaním o bezpečnostných záujmoch. Výsledky týchto procesov sú materializované v procese ich realizácie, vo vytvorení štruktúry a zložiek bezpečnostného systému so všetkými jeho spôsobilosťami a kapacitami na riešenie bezpečnostných hrozieb, kríz a incidentov.

Môžeme konštatovať, že činitele a zdroje, prameniace z bezpečnostnej kultúry štátu a jeho strategickej kultúry sa v plnej miere odrážajú v obsahu národného záujmu, ktorý je kľúčovým prvkom bezpečnostnej politiky štátu.

3 DISKUSIA

Vypracovanie uceleného teoretického rámca pre oblasť bezpečnostnej kultúry a strategickej kultúry je veľmi ťažko, a to najmä pre rôznorodosť prístupov a rôznorodosť definícií.

Pri teoretickom vymedzovaní bezpečnostnej kultúry je každý výskumník determinovaný objektom skúmania. Iné východiská a iné definície sú spracúvané, ak je objektom podnik, organizácia alebo sektor výrobnjej organizácie, iné- a obsahovo i štruktúrne- sú spracúvané východiská a definície, ak je objektom štát.

V prvom prípade je bezpečnostná kultúra (*safety culture*) chápaná ako pojem, ktorý integruje základné, normatívne predpoklady pre zaistovanie bezpečnosti v organizácií, ako aj prijatie a dodržiavanie týchto predpokladov zamestnancami, prezentované ako bezpečnostná klíma v organizácii. Vyjadruje dlhodobé postoje, presvedčenia a spôsoby, akými je bezpečnosť v organizácii vyžadovaná a presadzovaná a pozostáva z politík, hodnôt, postojov, vnímaní, kompetencií a správania ľudí, ktorí tvoria organizáciu. Bezpečnostnú kultúru možno považovať za súčasť širšej firemnej kultúry, vyžaduje si však svoje vlastné špecifické úlohy, ciele a zodpovednosti.

V druhom prípade, keď objektom skúmania je štát, kultúra národnej bezpečnosti (*national security culture*) poskytuje optiku, prostredníctvom ktorej národné orgány (politická reprezentácia) chápe a vníma štruktúrne postavenie štátu v medzinárodnom systéme, vysvetľuje subjektívne chápanie objektívnych hrozieb pre národnú bezpečnosť, definuje nástroje, ktoré možno použiť pri riešení týchto hrozieb, a rozhoduje o unilaterálnych, bilaterálnych alebo multilaterálnych opatreniach na zaistenie bezpečnosti štátu. Obsah a zameranie kultúry národnej bezpečnosti ovplyvňuje aj miera integrácie štátu, ako sme to prezentovali v tabuľkách 1 a 2. Na čom existuje zhoda je to, že kultúra národnej bezpečnosti odráža identitu aktéra, vyjadruje postoj a vzťah politickej reprezentácie štátu k bezpečnosti a môže sa časom meniť podľa toho, ako sú získané, prijaté a spracované nové skúsenosti.

Ešte komplikovanejšie je vyjadriť konsenzuálny prístup k definovaniu strategickej kultúry. Samotný koncept strategickej kultúry, ako analytickej kategórie bezpečnostných štúdií, bol vyvinutý v 70. rokoch 20. storočia a zameriavala sa na analýzu prístupu jednej z jadrových mocností – ZSSR – k stratégii použitia jadrových zbraní. Cieľom bolo preukázať, že Sovietsi nebudú mať rovnaký súbor hodnôt a presvedčení, ako strategická komunita USA (Longhurst, 2018). Snyderova definícia strategickej kultúry (Snyder, 1977) podnietila široký záujem o túto problematiku a pribudlo množstvo názorov a definícií strategickej kultúry. V súčasnosti registrujeme až tri základné smery, resp. tri generácie, ktoré sa výskumom strategickej kultúry zaoberali (Johnston, 1995).

Prvá generácia autorov sa zaoberala výskumom rozdielneho amerického a sovietskeho zmýšľania o jadrovej stratégii, pričom zvyčajne zdôrazňovali najmä vplyv historických skúseností, politickej kultúry a geografie.

Druhá generácia sa zameriavala najmä na spojitosť strategickej kultúry a hegemonie, predovšetkým politickej hegemonie. Práve politická hegemonia umožňuje elitám odôvodniť strategické rozhodnutie – použitie násilia voči protivníkovi. (Klein, 2009). Ďalším rysom prístupu tejto generácie je zdôrazňovanie významu historickej skúsenosti na strategickú

kultúru. Rezultuje to do záveru, že štáty majú rôzne historické skúsenosti a tým pádom aj rozdielne prístupy k strategickej kultúre.

Tretia generácia, ktorej predstaviteľom je samotný Johnston, charakterizuje strategickú kultúru ako myšlienkové prostredia, ktoré obmedzuje voľby správania. Podnety, resp. zdroje strategickej kultúry nevidia v počiatočných, dávnejších, historických skúsenostiach, ale v práve v tých novodobých, nedávnych.

Na základe obsahovej analýzy jednotlivých konceptov strategickej kultúry budeme pri našom ďalšom skúmaní tejto problematiky preferovať Johnstonovu koncepciu a jeho paradigmu strategickej kultúry. Zároveň považujeme za akceptovateľnú aj myšlienku, že nezáleží na precíznej definícii čo to strategická kultúra je, ale či prezentuje podstatu toho, čo nám koncept môže povedať o aktéroch, ich pohnútkach a správaní sa v bezpečnostných vzťahoch a o vzťahu k použitiu ozbrojenej sily.

Z hľadiska pochopenia strategickej kultúry akéhokoľvek aktéra to znamená uznať, že jeho rozhodovanie a konanie v otázkach bezpečnosti a názory na použitie násilia je ovplyvnené jeho fyzickými zdrojmi, doterajšou skúsenosťou, ako aj súborom uznávaných hodnôt a noriem.

ZÁVER

Vychádzajúc z analýzy štruktúry a obsahu základných politicko- bezpečnostných a vojensko-strategických dokumentov Slovenskej republiky sme dospeli k názoru, že tieto strategické dokumenty sú spracúvané preskripciou metódou podľa zavedených postupov, pričom vychádzajú a aplikujú základné prístupy obsiahnuté v aliančných (NATO) a únijných (EÚ) stratégiách a strategických koncepciách. Takto sú bezpečnostnou komunitou a verejnosťou prijímané a akceptované.

Považovali sme za potrebné ukázať na širší teoretický základ, ktorý je potrebné pochopiť a aplikovať pri tvorbe bezpečnostnej a obrannej stratégie suverénneho štátu. Nie žeby sme v obsahu bezpečnostnej a obrannej stratégie SR niektoré aspekty bezpečnostnej a strategickej kultúry nenašli, ale tieto východiská, podľa nášho názoru, nie sú všeobecne známe a osvojené ani v akademickej, ani v decíznej časti bezpečnostnej komunity.

Obsahovou analýzou reprezentatívneho vzorku literárnych zdrojov a následnou analýzou vzťahu medzi bezpečnostnou kultúrou a strategickou kultúrou bola potvrdená všeobecná platnosť pracovnej hypotézy, že bezpečnostná politika štátu, jeho prístup k riešeniu bezpečnostných problémov a jeho pozíciu a správanie v medzinárodnom systéme reálne ovplyvňuje jeho bezpečnostná a strategická kultúra.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BEREZUCKÝ, V.V (ed.) 2018. Bezpeka ljudini u súčasnych umovach. Charkiv, 2018. ISBN 978-617-7577-60-6. 308 s.
- BOOTH, K. 2014. Strategy and Ethnocentrism: Concepts and Propositions. [online]. [cit. 2023-09-20] Dostupné na Internete: <<https://www.taylorfrancis.com>>
- COLE, K. S., STEVENS-ADAMS, S.M. , WENNER, CAREN. A. 2013. A Literature Review of Safety Culture. [online] [cit. 2023-09-06] DOI: <https://doi.org/10.2172/1095959>
- CZAJA, J.2008. Kulturowe czynniki bezpieczeństwa. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, 2008. ISBN 978-83-7571-000-7.
- CIEŚLARCZYK, M. 2011. Kultura bezpieczeństwa i obronności. Siedlce, 2011. ISBN 978-83-7051-615-4.
- DURNIEV (ДУРНЕВ, Р, А.): Культура безопасности жизнедеятельности: Дефиниция и уровни формирования. (Kultúra bezpečnosti – definícia a úrovne formovania) In: Социологические исследования, 2006. № 12. s. 72-77. ISSN 0132-1625
- EICHLER, J. 2011. Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1956-9
- GRAY, C. S. 1999. Strategic Culture as Context: The First Generation Strikes Back. [online]. [cit. 2023-09-20] Dostupné na Internete: <<https://library.fes.de>>
- HALAJ, M. 2017. How to measure the safety culture of organizations. In: CBU International Conference Proceedings 2017: Innovations in Science and Education. ISSN 1805-9961. 2017, vol. 5, s. 622-626. DOI: <https://doi.org/10.12955/cbup.v5.996>
- HALAJ, M., HOFREITER, L. 2017. Engineering of organization's security. In: International Journal of Engineering Research and Technology. ISSN 2278-0181. 2017, vol. 6 Issue 07, s. 662-666.
- HOFREITER, L., 2015. Bezpečnostná kultúra a riadenie bezpečnosti. In: Krízový manažment, vedecko-odborný časopis FŠI ŽU v Žiline, č. 2/2015. s.63-68. ISSN: 1336-0019. DOI: <https://doi.org/10.26552/krm.C.2015.2.63-68>
- HOFREITER,L., HALAJ,M. 2020. Kultúra bezpečnosti. In: LUKÁŠ,L. a kol. Teorie bezpečnosti II.VerBuM, Zlín, 2020. s. 103-128. ISBN 978-80-88356-06-6
- HOWLETT, D. 2005. Strategic Culture: Reviewing Recent Literature, Strategic Insights . [on-line] . [cit. 2023-09-22] Dostupné Internete: <<http://www.nps.edu>>
- HOWLETT, D. 2006.The Future of Strategic Culture. [online]. [cit. 2023-09-22] Dostupné na Internete : <<https://irp.fas.org>>
- JOHNSON, J. L. 2006. Strategic culture: refining the theoretical construct. [online]. [cit. 2023-09-05] Dostupné na Internete: <<https://irp.fas.org/agency/dod/dtra/strat-culture.pdf>>
- JOHNSTON, A. I. 1995. Thinking About Strategic Culture. [online]. [cit. 2023-09-05]Dostupné na Internete: <<https://www.fb03.uni-frankfurt.de>>

- KIRCHNER, E.J., SPERLING, J. 2010. National Security Cultures. Patterns of global governance. [online]. [cit. 2023-08-24]. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203850619>
- KLEIN, B. 2009. Hegemony and strategic culture: American power projection and alliance defence politics. [on-line] [cit. 2023-09-11]. DOI: <https://doi.org/10.1017/S026021050011335X>
- LANTIS, J. 2006. Strategic Culture: from Clausewitz to Constructivism. [online]. [cit. 2023-09-12] Dostupné na Internete: <https://irp.fas.org/>
- LASICOVÁ, J., UŠIAK, J. 2013. Stratégia, doktrína a strategická kultúra. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2013. Liptovský Mikuláš, 2013. ISBN 978-80-8040-475-8
- LASICOVÁ, J., UŠIAK, J. 2012. Bezpečnosť ako kategória. Bratislava: VEDA, 2012. ISBN 978-80-224-1284-1
- LORD, C. 1985. American Strategic Culture. Comparative Strategy. [online]. [cit. 2023-09-18] DOI: <https://doi.org/10.1080/01495938508402693>
- PIDGEON, N. 1998. Safety Culture: key theoretical issues. In: Work & Stress: An International Journal of Work, Health & Organisations. 1998, vol. 12., s.202-216. DOI: <https://doi.org/10.1080/02678379808256862>
- RICHTER, A. & KOCH, CH. 2004. Integration, differentiation and ambiguity in safety cultures. In: Safety Science 42(8), s. 703-722. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2003.12.003>
- SLOVÁČKOVÁ, I., 2015. Proč a jak měřit kulturu bezpečnosti ve firmě. [online]. [cit. 2023-09-06] Dostupné na Internete: <http://www.kirschstein.org>
- SNYDER, J.L. 1977. The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations. [on-line]. [cit. 2023-09-28]. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003142508-3>
- Strategic culture: a reliable tool of analysis for EU security developments? [online]. [cit. 2022-05-20] Dostupné na Internete: <https://www.lse.ac.uk>
- UŠIAK, J. 2020. Bezpečnostná politika Slovenskej republiky a vybrané bezpečnostné dokumenty. 2. vydanie. Banská Bystrica : Belianum, 2020. ISBN 978-80-557-1795-1
- WALT, S. M. 1987. The Origins of Alliance. [online]. [cit. 2023-09-19] Dostupné na Internete: <http://www.jstor.org>

prof. Ing. Ladislav HOFREITER. CSc.

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika

Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš

Tel.: +421 960 422 619

E-mail: ladislav.hofreiter@aos.sk

KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE AKO PREDMET VEDECKÉHO SKÚMANIA¹

CONSPIRACY THEORIES AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC INVESTIGATION

RADOSLAV IVANČÍK

HISTÓRIA ČLÁNKU

Doručený: 30. 09. 2023

Schválený: 06. 12. 2023

Vydaný: 29. 12. 2023

ABSTRACT

Conspiracy theories have become a ubiquitous element of the political and popular culture of contemporary human society in recent years. Theories explaining “how it really is (was)”, “who is (was) behind it”, “in whose interest it is happening (happened)” and so on have become popular all over the world. Considering their global spread and the persistence of many of them in society, it is not surprising that conspiracy theories have become the subject of scientific interest not only for historians, sociologists, psychologists, or anthropologists, but also for representatives from other scientific fields – for example political science, philosophy, cultural studies, or mass media studies – and the subject of several scientific researches and works in recent years. This is also why the primary goal of the author of the study – using relevant scientific methods within the framework of the conducted qualitative theoretical interdisciplinary scientific research and based on the works of renowned foreign and domestic authors – is to contribute to the academic discussion and deepening of theoretical knowledge about conspiracy theories.

KEYWORDS

Conspiracy theories, society, phenomenon, science, research.

© 2021 by Author(s). This is an open access article under the Creative Commons Attribution International License (CC BY). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0334 „Nie je to pravda, ale môže to byť: Konšpiračné teórie a hoaxy v modernom vývoji Slovenska v európskom kontexte“

ÚVOD

Napriek tomu, že konšpiračné teórie sú už od dávnych čias súčasťou života ľudskej spoločnosti, pozornosť výskumníkov z viacerých vedných disciplín pritiahli v podstate až v novom miléniu. Najmä v ostatnom desaťročí došlo k zjavnému nárastu záujmu akademikov o túto problematiku, čo následne prinieslo značný nárast poznatkov o vzniku, dôvodoch a dôsledkoch šírenia konšpiračných teórií, o faktoroch, ktoré ovplyvňujú vieru v tieto teórie, o motívoch, ktoré vedú konšpiračných teoretikov k ich vytváraniu, osvojeniu a šíreniu, o dôsledkoch konšpiračného myslenia a o ďalších aspektoch či atribútoch úzko súvisiacich s konšpiračnými teóriami.

Jedným z primárnych dôvodov zvýšeného akademického záujmu o konšpiračné teórie je fakt, že v súčasnosti už s najväčšou pravdepodobnosťou neexistuje žiadna významná udalosť – politická, hospodárska, finančná, energetická alebo iná kríza, výsledok prezidentských alebo parlamentných volieb, smrť verejného činiteľa alebo populárnej osobnosti, teroristický útok, prírodná alebo priemyselná katastrofa, letecká, železničná, lodná alebo iná havária s tragickými následkami, atentát, vojenský konflikt, meteorologická anomália alebo prepuknutie nejakej epidémie či pandémie – ktorá by nevyvolala záujem konšpiračných teoretikov a o ktorej by následne nevznikli a nešírili sa konšpiračné teórie.

Mnohé z nich, najmä z tých novších teórií, sa stali aj prostriedkom na vyjadrenie postoja a opozície voči medzinárodného kapitalizmu, neoliberalizmu, prehlbujúcej sa globalizácii, nerovnosti, chudobe, západnej, ale najmä americkej vojenskej, politickej a diplomatickej nadvláde, nárastu vplyvu transnacionálnych korporácií, vzostupu vplyvu nadnárodného politického poriadku a/alebo podvodom a korupčným a neetickým konaniu politikov, ako aj spôsobom vyslovenia obáv zo zvýšeného dohľadu, obmedzenia osobnej slobody, ohrozenia súkromia či straty kontroly nad vlastným životom. Konšpiračné teórie z uvedených dôvodov nachádzajú úrodnú pôdu najmä medzi spoločnosťami, kultúrami, hnutiami, skupinami a jednotlivcami, ktoré/í sa cítia nejakým spôsobom utláčané/í, ohrozené/í, marginalizované/í a svoje obavy a nespokojnosť premietajú do teórií o najrôznejších sprisahaniach.

Konšpiračné teórie ponúkajúce „jasné a jednoduché“ vysvetlenia mnohých významných udalostí a/alebo riešenia vážnych a zložitých problémov modernej doby sa tak v 21. storočí stali – aj z dôvodu dosiahnutého rapidného progresu vo vývoji nových, moderných informačných a komunikačných technológií, systémov a prostriedkov, vzniku nových médií a hlavne masívneho využívania širokej škály „smart“ zariadení (mobilných telefónov, tabletov, fabletov a pod.) a rôznych platforiem sociálnych sietí – všadeprítomným prvkom politickej a populárnej kultúry súčasnej ľudskej spoločnosti. Na celom svete sa stali populárnymi hlavne tie konšpiračné teórie, ktoré „zrozumiteľne“ objasňujú „ako to v skutočnosti je (bolo)“, „kto za tým stojí (stál)“, „v koho záujme sa to deje (stalo sa)“ a pod.

Vzhľadom na súčasné globálne rozšírenie, popularitu a dlhodobé pretrvávanie mnohých konšpiračných teórií medzi ľuďmi, nie je preto vôbec prekvapujúce, že v priebehu uplynulých rokov sa tieto teórie stali objektom zvýšeného vedeckého záujmu nielen historikov, sociológov, psychológov alebo antropológov, ale aj zástupcov z ďalších vedných odborov, napríklad politológie, filozofie, kulturológie alebo masmediálnych štúdií, a tiež predmetom viacerých výskumov a vedeckých prác.

Z uvedeného dôvodu je primárnym cieľom autora štúdie – s využitím adekvátnych vedeckých metód (najmä teoretickej analýzy a syntézy, kvalitatívnej a obsahovej analýzy, metódy štúdia dokumentov, vedeckej metódy teoretického zovšeobecňovania poznatkov a skúseností a ďalších vhodných metód) v rámci realizovaného vlastného kvalitatívneho teoretického interdisciplinárneho vedeckého výskumu a vychádzajúc z výskumov a prác renomovaných autorov – prispieť k akademickej diskusii a prehĺbeniu teoretických poznatkov o konšpiračných teóriách ako o jednom zo široko diskutovaných fenoménov súčasnej modernej ľudskej spoločnosti, predovšetkým z hľadiska definičného vymedzenia kľúčových pojmov a logiky konšpiračných teórií, a zároveň poukázať na ich bezpečnostné implikácie a potrebu zaoberať sa nimi aj v rámci bezpečnostnej vedy.

1 TEORETICKÉ A TERMINOLOGICKÉ VYMEDZENIE KLÍČOVÝCH POJMOV

Konšpiračné teórie – ako už bolo naznačené vyššie – sa v posledných rokoch stali jedným z fenoménov súčasnej modernej ľudskej spoločnosti. Asi len ťažko by sme našli niekoho, kto sa v uplynulých niekoľkých rokoch nestretol minimálne s dvomi či tromi z nich, spravidla však s viacerými. Niežeby konšpiračné teórie v minulosti neexistovali, to v žiadnom prípade nie, naopak, sú tu už veľmi dávno, vzhľadom na technické možnosti ale neboli až také rozšírené a populárne. S dynamickým vývojom našej civilizácie a technickým / technologickým pokrokom predovšetkým v kontexte násobného rozšírenia dostupnosti a možností internetového pripojenia a masívneho využívania širokej siete sociálnych médií však postupne došlo k ich oveľa ľahšiemu hromadnému šíreniu (zdieľaniu), lepšej „viditeľnosti“, rýchlejšiemu obehu a zvýšenej popularite. Uvedené – spolu s rastúcou početnosťou a rozširujúcim sa rozsahom tém, ktorých sa konšpiračné teórie týkajú – viedlo k tomu, že úsilie výskumníkov o ich pochopenie najmä v ostatnej dekáde výrazne vzrástlo a konšpiračné teórie sa stali predmetom vedeckého skúmania v rámci viacerých vedných disciplín.

Aby však mohli byť konšpiračné teórie zmysluplne a metodologicky správne skúmané v ich príslušnom historickom, politickom (ideologickom), spoločenskom, sociálno-ekonomickom, geografickom a určite aj v bezpečnostnom kontexte, je nevyhnutné presne a správne teoreticky a terminologicky vymedziť (definovať) kľúčové pojmy, ktoré sú pre výskum konšpiračných teórií nevyhnutné a tým nastaviť základné parametre pre rozvíjajúcu sa akademickú diskusiu.

Vzhľadom na globálne rozšírenie a popularitu najrôznejších konšpiračných teórií možno povedať, že slovo konšpirácia a súslavia konšpiračné teórie, konšpiračná viera, konšpiračné myslenie či konšpiračný teoretik sa stali v posledných rokoch doslova módnymi pojmi. Ľudia ich v bežných rozhovoroch pomerne často používajú, často si ich ale pletú a priradujú k nim rôzne významy. Z uvedeného dôvodu, ako aj v záujme úspešného vedeckého skúmania problematiky konšpiračných teórií, je potrebné ich presné teoretické a terminologické vymedzenie.

Konšpirácia

Z etymologického hľadiska slovo *konšpirácia* pochádza z latinského slova *conspirare*, ktoré možno doslovne preložiť ako *dýchať spolu*, v skutočnosti však tento výraz označuje tajné konanie dvoch alebo viacerých ľudí spriadajúcich plány, o ktorých nikomu nehovoria, s cieľom dosiahnuť požadovaný výsledok (Byford, 2011, s. 20). Teoreticky, takýto plán nemusí byť vôbec zlý, môže byť aj dobrý, ak napríklad niekto chcel niekoho pozitívne, milo prekvapiť. Postupom času ale nadobudlo toto slovné spojenie negatívny význam.

Slovo konšpirácia je v slovenskom jazyku – ako synonymum slova sprisahanie – dobre zavedené a bežne používané. Vo viacerých jazykových alebo odborných slovníkoch je presne vymedzené. Napríklad Slovník súčasného slovenského jazyka (2021) konšpiráciu definuje ako „*tajne pripravovanú, organizovanú činnosť proti autorite, režimu a pod.*“. Podobne vymedzuje tento pojem aj Encyklopédia Beliana, a to ako „*tajne organizovanú činnosť (sprisahanie, komplot) proti režimu, jeho predstaviteľovi/-om a pod.*“. Podľa Slovníka cudzích slov (2005) ide o „*sprisahanie, komplot, metódy, ktoré je nevyhnutné zachovávať v tajnosti*“.

Takmer identicky vymedzuje konšpiráciu český Akademický slovník cizích slov (2023), podľa ktorého „*konšpirácia označuje sprisahanie, komplot; metódy a opatrenia ilegálneho boja, ktoré je nutné zachovávať v záujme utajenia*“. Anglický Oxfordský slovník (2023) charakterizuje konšpiráciu ako „*tajný plán skupiny ľudí urobiť niečo škodlivé alebo nezákonné*“. Podľa Encyklopédie Britannica (2023) sa konšpiráciou rozumie „*sprisahanie, tajný plán dvoch alebo viacerých ľudí na vykonanie niečoho, čo je škodlivé alebo nezákonné*“, resp. ide o „*akt tajného plánovania urobiť niečo, čo je škodlivé alebo nezákonné*“.

Vymedzenie kľúčového pojmu konšpirácia možno nájsť aj v prácach niektorých autorov. Napríklad Keely (1999, s. 111) pod týmto pojmom chápe „*tajné sprisahanie dvoch alebo viacerých mocných aktérov*“, pričom tým myslí také sprisahanie, ktorého cieľom je uzurpovať politickú alebo ekonomickú moc, porušovať pritom zákony a práva, porušovať stanovené dohody, zadržiavať dôležité tajomstvá alebo nezákonne meniť vládne inštitúcie. V tomto prípade teda nejde o 'jednoduché' kriminálne sprisahania, ako je napríklad sprisahanie s cieľom vykradnúť obchod na rohu ulice.

Konšpiračná teória

Minimalistická definícia hovorí, že „konšpiračná teória je teória, ktorá zahŕňa konšpiráciu“ (Pauly, 2022, s. 4). O niečo širšia definícia označuje konšpiračnú teóriu ako „teóriu alebo vysvetlenie, ktorého hlavnou zložkou je sprisahanie medzi skupinou činiteľov“ (Pauly, 2022, s. 1). Ešte o niečo obsiahnejšie, ale stále pomerne chabo, chápe konšpiračnú teóriu Keely (1999, s. 116), podľa ktorého „konšpiračná teória predstavuje vysvetlenie udalosti kauzálnym pôsobením skupiny ľudí konajúcich v utajení“. Keely neskôr k tejto definícii dodal, že skupina je malá a mocná a má nekalé úmysly. Hoci tieto dodatky vytvárajú lepší obraz a silnejšiu definíciu konšpiračnej teórie, zostávajú epistemicky neutrálne, to znamená, že neuvádzajú, že takéto vysvetlenie nejakej udalosti je nepravdepodobné alebo inak problematické.

S podobnými definíciami sa možno stretnúť v slovníkoch a encyklopédiách. Napríklad Oxfordský slovník (2023) charakterizuje konšpiračnú teóriu ako „vieru alebo presvedčenie, že za udalosť je zodpovedná tajná, ale mocná organizácia“, Cambridgeský slovník zasa ako „presvedčenie, že udalosť alebo situácia je výsledkom tajného plánu vytvoreného mocnými ľuďmi“. V encyklopédii Britannica je súslowie konšpiračná teória definované ako „teória, ktorá vysvetľuje udalosť alebo situáciu ako výsledok tajného plánu zvyčajne mocných ľudí alebo skupín“. Obdobne vymedzuje konšpiračné teórie aj Byford (2011, s. 21), podľa ktorého ide o „pokusy vysvetliť hlavné príčiny významných spoločenských a politických udalostí a okolností tvrdeniami o tajných plánoch dvoch alebo viacerých mocných aktérov“.

V rámci výskumu konšpiračných teórií sa možno vo vedeckej literatúre stretnúť aj s definíciami od ďalších autorov. Napríklad Swami a Furnham (2014, s. 220) ich definujú ako „množinu nepodložených presvedčení, ktoré vedú človeka k viere, že hlavnou príčinou určitej udalosti je sprisahanie viacerých aktérov pracujúcich spoločne (viacerých kooperujúcich aktérov), s jasným cieľom, často nelegálne a v utajení“. Brotherton (2013, s. 12-13) ich charakterizuje ako „neoverené a pozoruhodné tvrdenia o sprisahaní, ktoré: a) popierajú pravdepodobnejšiu úvahu; b) predpokladajú v zmysle svojho obsahu mimoriadnu zlomyseľnosť a kompetenciu na strane sprisahancov; a c) sú v zmysle epistemického zdôvodnenia založené na dôkazoch, ktoré sú legitímnymi epistemickými autoritami považované za nekvalitné a odolávajúce otázkam alebo opravám“.

Sunstein a Vermeule (2009, s. 205) definujú konšpiračné teórie ako „úsilie o vysvetlenie udalostí, ktoré zahŕňajú intrigy mocných ľudí, ktorí sa snažia svoju úlohu v danej udalosti utajiť, a toto konanie majú udržiavať v tajnosti najmenej do doby, než sa im podarí dosiahnuť ich ciele“. Douglas a kol. (2019, s. 4) ponúkajú definíciu, ktorá konkrétnejšie odkazuje na spoločenské a politické udalosti. Podľa nej „konšpiračné teórie predstavujú pokusy vysvetliť konečné príčiny významných spoločenských a politických udalostí, za ktorými stojí tajné sprisahanie dvoch alebo viacerých mocných aktérov, ktorých môžu predstavovať vláda alebo akákoľvek iná mocná a zlomyseľná skupina“.

Vyššie uvedené definície konšpiračných teórií sa líšia naozaj len v malých detailoch. Všetky sa zhodne zameriavajú na vysvetlenie významných udalostí so závažnými dopadmi na spoločnosť, za ktorými má stáť malá, tajná a mocná skupina ľudí, do ktorej Douglas a kol. zahŕňajú aj možnosť, že takýmto mocným aktérom je vláda krajiny. Uscinski (2019, s. 48) ide ešte ďalej, keď spomína, že za aktérov sprisahania môžu byť považovaní aj vedci, mimovládne alebo náboženské organizácie, alebo aj zahraničné vlády. Okrem tohto upresnenia ešte dopĺňa, že „konšpiračné teórie môžu vysvetľovať udalosti, ktoré sa už stali, ktoré práve prebiehajú, alebo ktoré sa ešte len stanú“. V ostatných ohľadoch sa zhoduje s vyššie uvedenými definíciami ostatných autorov.

V súvislosti s predmetnými definíciami je potrebné – v záujme správneho vymedzenia a pochopenia tohto kľúčového pojmu – doplniť, že hlavnými zložkami každej konšpiračnej teórie sú: (a) skupina sprisahancov, (b) utajenie a (c) spoločný cieľ (Dentith, 2016, s. 577). Podobne vymedzuje jednotlivé zložky konšpiračných teórií aj Mandik (2007, s. 206), podľa ktorého všetky konšpiračné teórie obsahujú: (1) vysvetlenie (2) významných udalostí z hľadiska (3) zámerných stavov viacerých činiteľov (konšpirátorov), ktorí sa okrem iného (4) snažili, aby sa dané udalosti stali, a oni (5) udržiavali svoje zámery a konanie v tajnosti. Mandik pritom považuje týchto päť atribútov za nevyhnutné podmienky toho, aby šlo o konšpiračnú teóriu.

V rámci zovšeobecnenia vyššie uvedených základných pojmov možno uviesť, že konšpirácia je sprisahanie a konšpiračná teória je teória o sprisahaní. Kým konšpirácia je pojem, ktorý predstavuje skutočné sprisahanie, akých bolo v histórii ľudskej civilizácie mnoho, tak konšpiračná teória je teória, ktorá sa iba snaží vysvetliť nejakú významnú historickú, politickú, hospodársku, spoločenskú alebo inú udalosť ako sprisahanie.

Konšpiračné (sprisahanecké) teórie v zásade predstavujú názory, podľa ktorých istá skupina ľudí vedome a tajne (konšpiračne) pôsobí v neprospech inej skupiny ľudí alebo dokonca v neprospech celého ľudstva. Konšpiračné teórie vysvetľujú viaceré historické alebo súčasné udalosti ako výsledok tajného sprisahania skupiny vplyvných a mocných činiteľov. Vyznávači konšpiračných teórií najčastejšie tvrdia, že touto skupinou je vláda, predstavitelia tajných spoločností, organizácií alebo služieb, jedna alebo viacero spoločne pôsobiacich firiem alebo predstavitelia štátov, národov či náboženstiev (najmä cudzích alebo minoritných), a občas aj mimozemské civilizácie. Spoločným menovateľom týchto tajných, mocných a vplyvných skupín je ich nekontrolovateľný skrytý vplyv a z toho vyplývajúca potenciálna všadeprítomnosť a všemocnosť. Okrem samotných pôvodcov konšpiračných teórií (konšpiračných teoretikov) im v ich činnosti pomáha sieť vedomých alebo nevedomých pomáhačov, ktorí odmietajú všeobecne akceptované vysvetlenie udalostí (Byford, 2011; Panczová, 2017; Cassam, 2021).

Konšpiračná viera, konšpiračné myslenie a konšpiračný teoretik

Ak by sme na základe vyššie uvedených informácií zjednodušene definovali konšpiračnú teóriu ako určitý pokus vysvetliť príčiny významných historických, politických a/alebo spoločenských udalostí a/alebo ich okolností tvrdeniami o tajných plánoch dvoch alebo viacerých mocných aktérov, resp. malej mocnej skupiny osôb (sprisahancov), konajúcich vo svoj vlastný prospech proti spoločnému dobru, potom konšpiračnú vieru je možné definovať ako „vieru v konkrétnu konšpiračnú teóriu“ (Enders – Smallpage, 2019, s. 2018).

Viera v konšpiračné teórie má tendenciu častejšie sa objavovať v krízových situáciách (Douglas a kol., 2019, s. 4), kedy dochádza k zvýšenej kolektívnej neistote a obavám (van Prooijen – Douglas, 2017). Zvýšenie úrovne viery v konšpiračné teórie možno považovať za reakciu na psychologické potreby (Douglas a kol., 2017) alebo za pokus pochopiť zložité a inak ťažko pochopiteľné a ťažko predvídateľné ohrozujúce situácie (Franks a kol., 2013).

Z teoretického uhla pohľadu pravdepodobne najzjavnejšou (najviditeľnejšou) príčinou viery v konkrétne konšpiračné teórie je konšpiračné myslenie, t. j. „*psychologický stav, ktorý predstavuje zlúčenie stabilných individuálnych rozdielov vo všeobecnej tendencii zaoberať sa konšpiračnými vysvetleniami udalostí*“ (Brotherton a kol., 2013, s. 1). Možno ho teda definovať ako „*všeobecnú tendenciu pozeráť sa na svet určitým spôsobom*“ (Brotherton, 2015, s. 67).

Pre už vyššie zmienené správne pochopenie problematiky konšpiračných teórií je potrebné vymedziť aj ďalší zo základných pojmov, a to pojem konšpiračný teoretik. Oxfordský slovník (2023) a Cambridgeský slovník (2023) pod týmto pojmom chápu „*niekoho, kto verí konšpiračným teóriám*“, alebo „*niekoho, kto je prívržencom alebo zástancom konšpiračných teórií*“. Americký Merriam-Websterov slovník uvádza veľmi podobnú charakteristiku: „*Konšpiračný teoretik je osoba, ktorá navrhuje, tvorí alebo verí v konšpiračné teórie*“. Uvedené definície sú v súlade s Pigdenom (2006, s. 152), ktorý konšpiračného teoretika definuje ako „*niekoho, kto sa hlási ku konšpiračnej teórii*“.

2 LOGIKA KONŠPIRAČNÝCH TEORIÍ

V kontexte vyššie uvedeného je dôležité vysvetliť, že ústredným motívom viery konšpiračných teoretikov v konšpiračné teórie nie je to, že sprisahania sa v ľudskej spoločnosti bežne dejú (napríklad sprisahania za účelom vraždy nejakého politika alebo panovníka, akých dosiaľ bolo v histórii ľudstva naozaj veľa), ale to, že sú hybnou silou dejín, že určujú chod ľudstva, že za nimi stojí skupina sprisahancov, ktorý dokážu svoje snahy a skutky udržať v tajnosti a že sú zredukované na jedinou „zastrešujúcu zápletku“, ktorá to všetko vysvetľuje.

Navyše, čím väčšie je sprisahanie, čím viac hýbe dejinami spoločnosti alebo určuje chod ľudstva, tým je podľa konšpiračných teoretikov pravdepodobnejšie, že uspeje, pretože ho realizuje malá, ale mocná skupina jednotlivcov, alebo tajný spolok (spoločnosť), ktorí majú moc a zdroje na to, aby svoje činy, zámery a dokonca aj svoju existenciu dokázali skryť pred zrakom verejnosti (Byford, 2011, s. 34).

Konšpirační teoretici pritom neberú do úvahy fakt, že mnohé veci sa dejú náhodne, že dochádza k zhode viacerých náhod alebo k neplánovanému sledu udalostí, ktoré prinášajú neplánované dôsledky. Rovnako tak, že v reálnom živote je veľmi ťažké pre sprisahancov udržať všetky svoje plány, zámery a aktivity v tajnosti. Nielen preto, že ľudia robia chyby, ale aj preto, že v inštitúciách z dôvodu zlyhania ľudského, technického alebo iného faktora dochádza k chybám, oneskoreniu či stratám informácií, opotrebeniu, poškodeniu či stratám vecí alebo k zlyhaniu procesov, čo zvyšuje možnosť prezradenia plánov a identity aktérov sprisahania, obzvlášť takého veľkého sprisahania, ktoré „hýbe dejinami“ alebo „určuje chod ľudstva“. Navyše, súčasná spoločnosť udeľuje stimuly za hovorenie pravdy a odmeňuje informátorov. Preto v reálnom svete je to tak, že čím je veľkosť, zložitosť, miera škodlivosti či hanebnosti sprisahania vyššia, čím je horší jeho charakter, tým viac ľudí musí byť doňho zapojených, a tým je vyššia pravdepodobnosť, že sa niekto pomýli, že dôjde k chybe, zlyhaniu, nechcenej náhode, alebo sa ozve informátor (Keely, 1999, Heins, 2007, Byford, 2011).

Práve takéto úvahy viedli Poppera (2014, s. 124) v súvislosti s vierou v konšpiračné teórie k tvrdeniu, že *„nikdy nič nevyjde absolútne presne tak, ako to bolo zamýšľané, a preto relevantnou otázkou nie je, kto chcel, aby sa niečo také stalo, ale prečo sa veci neudiali presne tak, ako to niekto chcel“*.

Uvedené možno ilustrovať na príklade na celom svete všeobecne známych teroristických útokov z 11. septembra 2001. Existuje síce niekoľko variantov konšpiračných teórií týkajúcich sa predmetných tragických udalostí, avšak zväčša len s malými rozdielmi. Všeobecne sa zhodujú v tom, že americké tajné služby a najvyšší predstavitelia štátu, minimálne prezident Bush, o útokoch zo strany teroristov z Al-Káidy vedeli, ale úmyselne im nezabránili, a ešte navyše k tomu tajní agenti umiestnili a odpálili nálože v Twin Towers Svetového obchodného centra, aby sa obe veže určite zrútili, zahynulo veľa ľudí a vyvolalo to obrovskú publicitu a šok u americkej, ale i svetovej verejnosti. Taký veľký šok, ktorý umožní americkej vláde bez väčších problémov presadiť prísnejšie domáce zákony zvyšujúce kontrolu a obmedzujúce niektoré osobné slobody obyvateľov a zároveň na medzinárodnej scéne umožní presadiť vojny v Afganistane a v Iraku, na ktorých fantasticky zarobia majitelia zbrojárskych a ropných koncernov, bánk, súkromných vojenských a bezpečnostných spoločností, logistických a ďalších firiem dodávajúcich pre armádu, t. j. oligarchovia spriaznení s vládou, ktorých zisky v rokoch bezvojnového stavu klesali (Norman, 2011; Sardarizadeh, 2021; Lindsay, 2021).

Byford (2011, s. 34) v tomto kontexte uvádza, že to, čo robí konšpiračnými teoretikmi predkladané vysvetlenia predmetných udalostí takými nepravdepodobnými, je úroveň

organizácie a tajnej dohody, o ktorej sa predpokladá, že existovala pred útokmi alebo v osudný deň v roku 2001. Plánovanie a koordinácia množstva osôb a činností potrebných na zrútenie veží Svetového obchodného centra takým spôsobom, aby to vyzeralo tak, ako keby to urobila Al-Káida, a predpoklad, že tisíce spolupáchateľov (agentov tajných služieb, vojenského, policajného, hasičského a iného bezpečnostného personálu, inžinierov, pyrotechnikov, stavebných a iných expertov a mnohých ďalších ľudí, ktorí sa podieľali na vyšetrovaní útokov, expertnej analýze výbuchov a príčin zrútenia oboch veží, odstraňovaní následkov atď.) sa pred a po udalostiach sprisahali, aby zabránili zverejneniu pravdy o útokoch, spôsobuje, že tieto konšpiračné vysvetlenia sú priveľmi „pritiahnuté za vlasy“, dokonca až absurdné. Pre prívržencov konšpiračných teórií je však skutočný rozsah a zložitosť deja irelevantná. Práve skutočnosť, že neexistuje akýkoľvek relevantný dôkaz potvrdzujúci konšpiračnú teóriu totiž potvrdzuje moc, ktorou disponujú sprisahanci, a demonštruje ich schopnosť utajiť sprisahanie a zakryť všetky stopy. Preto to, čo podľa kritikov týchto teórií robí konšpiračné teórie neuveriteľnými, je pre konšpiračných teoretikov najsilnejším dôkazom v prospech ich tvrdení (Byford, 2011, s. 34).

To nás privádza pri skúmaní konšpiračných teórií k tomu, že pravdepodobne najdôležitejšou črtou konšpiračných teórií je to, že sú zo svojej podstaty nevyvrátiteľné. Logické rozpory, nepotvrdzujúce dôkazy, alebo aj úplná absencia dôkazov nemajú žiadny vplyv na konšpiračnými teoretikmi predkladané konšpiračné vysvetlenia, pretože udalosti, ktorých sa konšpiračné teórie priamo týkajú, sa vždy dajú vysvetliť ako sprisahanie. Nedostatok relevantných dôkazov o sprisahaní alebo akýkoľvek pozitívny dôkaz proti jeho existencii sa berie ako dôkaz prefíkanosti sprisahancov stojacich za sprisahaním a ako potvrdenie ich schopnosti a moci utajiť svoje zámery a činy. Podľa Keeleyho (1999, s. 120) *„konšpiračné teórie sú tak jedinými teóriami, pre ktoré sa dôkazy proti nim v skutočnosti považujú za dôkazy v ich prospech“*.

3 BEZPEČNOSTNÉ IMPLIKÁCIE KONŠPIRAČNÝCH TEÓRIÍ

Vyššia úroveň viery ľudí v konšpiračné teórie má podľa výskumov Douglasa a kol. (2019, s. 4) tendenciu častejšie sa objavovať počas krízových situácií. Vtedy dochádza k rastu individuálnej i kolektívnej neistoty a k zvýšeným obavám u ľudí a konšpiračné teórie im poskytujú zjednodušené a zrozumiteľné odpovede na konkrétne otázky o tom, ako a prečo vznikla konkrétna krízová situácia, ktorým spoločenským aktérom možno, resp. nemožno dôverovať a pod.

Krízové situácie (konflikty, politické, spoločenské, hospodárske či energetické krízy, epidémie, pandémie atď.) spravidla výrazným spôsobom ovplyvňujú správanie, konanie a myslenie ľudí. Tí sa stávajú počas nich neistými, hľadajú bezpečie, pretože cítia, že nemajú veci pod vlastnou kontrolou, že už nedokážu ovládať svoje prostredie. Konšpiračné teórie riešia tieto pocity strachu a neistoty tým, že pomáhajú ľuďom pochopiť okolitý svet, t. j. „ako

to naozaj je“, „čo sa v skutočnosti deje“, „kto za tým stojí“ atď. Zároveň „vysvetľujú“ príčiny kríz alebo dôležitých historických, politických, spoločenských a ďalších udalostí. Hofstadter (2008, s. 12) na margo toho poznamenáva, že *„konšpiračné teórie pomáhajú ľuďom porozumieť zložitým udalostiam, ktoré je inak ťažké pochopiť, a to tak, že tieto udalosti pripisujú silnej, tajnej a zlej nepriateľskej skupinke“*. Inými slovami, resp. z iného uhla pohľadu povedané, *„túžba porozumieť svetu je základným motívom viery v konšpiračné teórie“* (Bale, 2007, s. 50).

Keďže ľudia majú počas krízových situácií, ako sú napríklad vojny, konflikty, občianske nepokoje alebo teroristické útoky obavy o svoju bezpečnosť a pociťujú počas nich značnú neistotu a strach, konšpiračné teórie prinášajúce vysvetlenia týchto udalostí majú aj bezpečnostné implikácie. Osobitne je to viditeľné a zvlášť nebezpečné v tých prípadoch, kedy dochádza k prepojeniu konšpiračných teórií (vysvetlení, myšlienok) s narúšaním verejného poriadku, porušovaním zákonov, nariadení, alebo dokonca s masovým násilím a obeťami na životoch nevinných ľudí. Negatívne príklady takéhoto prepojenia poskytujú nielen viaceré tragédie z histórie (napríklad holokaust, t. j. programovo riadená perzekúcia a genocída európskych Židov uskutočňovaná v rokoch 1933 až 1945 nacistickým Nemeckom aj na základe viacerých konšpiračných teórií o celosvetovom židovskom sprisahaní s cieľom ovládnuť svet), ale aj viaceré dramatické udalosti z posledných dvoch-troch desaťročí.

Medzi príklady nežiaduceho prepojenia konšpiračných teórií s masovým násilím možno zaradiť prípad z Japonska z roku 1995, kedy členovia náboženskej sekty Óm Šinrikjó – motivovaní túžbou zasadiť tvrdý úder zlovestnému konšpiračnému sprisahaniu Židov a slobodomurárov – vypustili v tokijskom metre nervový plyn sarin, ktorý zabil 16 ľudí a zranil 5 000 cestujúcich (Pletcher, 2023). Ďalší príklad predstavuje bombový útok na federálnu budovu v Oklahoma City v USA v roku 1996. Vyšetrenie ukázalo, že útočník Timothy McVeigh bol inšpirovaný krajne pravicovými konšpiračnými teoretikmi, podľa teórií ktorých by sa americká spoločnosť onedlho mala ocitnúť v zovretí diktatúry Židov a černochoch, ako to bolo opísané v knihe Turnerove denníky (FBI, 2022).

Mnohé konšpiračné teórie zostávajú jednou zo základných zložiek propagandy nielen krajne pravicových milícií alebo totalitných siekt, ale aj teroristických hnutí na celom svete. Napríklad charta palestínskej teroristickej organizácie Hamas sa odvoláva na všeobecne známe Protokoly starších Sionu² (známe aj ako Sionské protokoly), ako dôkaz toho, že Židia sa usilujú o ovládnutie sveta a využíva túto antisemitskú teóriu na legitimizáciu svojich útokov na izraelské bezpečnostné zložky a civilné ciele. Predpokladá sa, že aj v prípade teroristických útokov z 11. septembra 2001 výber hlavného cieľa Al-Káidy odrážal záujem radikálnych islamských hnutí o Wall Street a celú finančnú štvrť v New Yorku ako o centrum židovskej moci v USA (Küntzel, 2007).

Konšpiračné teórie sa stali tiež neoddeliteľnou súčasťou politiky bývalého Chávezovho a súčasného Madurovho režimu vo Venezuele, kde sa viaceré takéto teórie

² Protokoly starších Sionu (The Protocols of the Elders of Zion) je text, ktorý bol zámerne vykonštruovaný so zámerom šírenia antisemitizmu. Popisuje fiktívny židovský plán globálnej nadvlády.

používajú na ospravedlnenie tvrdého a mnohokrát aj krutého potláčania politického disentu a upevnenie prezidentskej moci. V konšpiračných teóriách šírených prorežimnou tlačou sa bežne spájali, resp. spájajú politickí oponenti prezidenta nielen s USA alebo CIA, ale aj s Izraelom a Židmi, pričom z hospodárskych problémov krajiny sú obviňovaní hlavne židovskí bankári a izraelsko-sionistické združenia (Pantin, 2008; Pérez Hernáiz, 2009). Podobné prípady zneužívania konšpiračných teórií možno pozorovať vo viacerých krajinách sveta.

ZÁVER

Na záver predloženej štúdie možno na základe vyššie uvedených informácií konštatovať, že konšpiračné teórie predstavujú jeden z populárnych fenoménov súčasnej ľudskej spoločnosti. Niežeby konšpiračné teórie predtým neexistovali, naopak, sú nedeliteľnou súčasťou histórie ľudstva, avšak najmä v druhej polovici 20. a obzvlášť v prvých dvoch dekádach 21. storočia sa na celom svete stali obľúbenými teórie vysvetľujúce „ako to v skutočnosti je (bolo)“, „kto za tým stojí (stál)“, „v koho záujme sa to deje (stalo sa)“ a pod. Vzhľadom na ich globálne rozšírenie a dlhodobé pretrvávanie mnohých z nich v spoločnosti, nie je prekvapujúce, že konšpiračné teórie sa v priebehu uplynulých rokov stali predmetom vedeckého záujmu výskumníkov z viacerých vedných disciplín a predmetom viacerých výskumov a vedeckých prác.

Mnohé z konšpiračných teórií, predovšetkým tie, ktoré patria k tým novším, sa stali aj príbehmi o globálnej moci a vplyve a prostriedkom na vyjadrenie opozície voči medzinárodného kapitalizmu, neoliberalizmu, prehľbujúcej sa globalizácii, nerovnosti, chudobe, západnej, ale najmä americkej vojenskej, politickej a diplomatickej nadvláde, nárastu vplyvu transnacionálnych korporácií, vzostupu vplyvu nadnárodného politického poriadku a/alebo početným podvodom a korupčným a neetickým konaniu politikov, ako aj spôsobom vyslovenia obáv zo zvýšeného dohľadu, obmedzenia osobnej slobody, ohrozenia súkromia či straty kontroly nad vlastným životom. Konšpiračné teórie z uvedených dôvodov nachádzajú úrodnú pôdu najmä medzi spoločnosťami, kultúrami, hnutiami, skupinami a jednotlivcami, ktoré/í sa cítia nejakým spôsobom utláčané/í, ohrozené/í, marginalizované/í a svoje obavy a nespokojnosť premietajú do teórií o najrôznejších sprisahaniach.

Skutočnosť, že konšpiračné teórie o zlovoľných sprisahaniach mocných aktérov sa dostali do rétoriky širokého radu jednotlivcov, skupín aj politických režimov z celého sveta, pochádzajúcich z pravicového aj ľavicového politického spektra, náboženských aj sekulárnych komunit, vyznávajúcich kresťanstvo, islam, šintoizmus či iné náboženstvo, žijúcich v Severnej Amerike, Európe, Ázii alebo na inom kontinente, odhaľuje nielen ich kontinuálne stúpajúcu popularitu, ale aj ignorovanie ideologických, religióznych, sociálnych, geografických, národnostných a ďalších bariér.

Žiaľ, kým niektoré konšpiračné teórie – napríklad tie o známych osobnostiach, ktoré údajne nafingovali svoju smrť (napr. Elvis Presley, Michael Jackson, princezná Diana), aby mohli zvyšok života prežiť v pokoji bez neprestajne slediacich novinárov a dotieravých fanúšikov, alebo tie o mimozemšťanoch či jašteroch, ktorí/é na seba prevzali ľudskú podobu a vládnu nám (Vankin – Whalen, 2010; Greig – Rothschild, 2020; King, 2022) – vyvolajú zväčša len naše krátke začudovanie, letmý úsmev v tvári alebo mávnutie rukou, šírenie niektorých konšpiračných teórií prináša tragické dôsledky v podobe strát na ľudských životoch, zranení, tráum a obrovských finančných a materiálnych škôd. Viaceré patria k tým teóriám, ktoré negatívnym spôsobom ovplyvnili, resp. nepriaznivo ovplyvňujú udržiavanie verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a/alebo zaisťovanie vnútornej i vonkajšej bezpečnosti štátov napríklad tým, že podporujú radikalizmus, extrémizmus, rasovú, etnickú a/alebo náboženskú nenávisť, medziskupinovú neznášanlivosť, zvyšujú polarizáciu v demokratických spoločnostiach, narúšajú ich fungovanie a spochybňujú hodnoty, zásady, princípy a pravidlá, na ktorých sú demokratické spoločnosti postavené atď. Jednoznačne teda majú väčšie či menšie bezpečnostné implikácie. A preto bezpečnostná veda nesmie zostať bokom a musí sa konšpiračnými teóriami zaoberať.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- Akademický slovník cizích slov. 2023. Konspirace. In *Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky*, 2023. [online] [cit. 25-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/blyx>>
- BALE, J. M. 2007. Political paranoia vs. political realism: on distinguishing between bogus conspiracy theories and genuine conspiratorial politics. In *Patterns of Prejudice*, 2007, roč. 41, č. 1, s. 45-60. ISSN 1461-7331. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1080/00313220601118751>>
- BROTHERTON, R. – FRENCH, C. C. – PICKERING, D. D. 2013. Measuring Belief in Conspiracy Theories: The Generic Conspiracist Belief Scale. In *Frontiers in Psychology*, 2013, roč. 4, 279. ISSN 1664-1078. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00279>
- BROTHERTON, R. 2015. *Suspicious Minds: Why We Believe Conspiracy Theories*. New York : Bloomsbury Publishing, 2015. 288 s. ISBN 978-1-47291-564-1. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781472944528>
- BYFORD, J. 2011. *Conspiracy Theories: A Critical Introduction*. 179 s. London : Palgrave MacMillan, 2011. ISBN 978-0-230-34921-6. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230349216>
- Cambridgeský slovník. 2023. Conspiracy Theorist. In *Cambridge Dictionary*, 2023. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/mzmq>>

- Cambridgeský slovník. 2023. Conspiracy Theory. In *Cambridge Dictionary*, 2023. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/ny38>>
- CASSAM, Q. 2021. *Konspirační teorie*. Praha : Filosofia, 2021. 127 s. ISBN 978-80-7007-653-8
- COADY, D. 2019. *Conspiracy Theories. The Philosophical Debate*. New York : Routledge, 2019. 184 s. ISBN 978-1-13824-791-8. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315259574-1>
- DENTITH, M. R. 2016. When inferring to a conspiracy might be the best explanation. In *Social Epistemology*, 2016, roč. 30, č. 5-6, s. 572-591. ISSN 0269-1728. DOI: <https://doi.org/10.1080/02691728.2016.1172362>
- DOUGLAS, K. M. – SUTTON, R. M. – CICHOCKA, A. 2017. The Psychology of Conspiracy Theories. In *Current Directions in Psychological Science*, 2017, roč. 26, č. 6. ISSN 1467-8721. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1177/0963721417718261>>
- DOUGLAS, K. M. – USCINSKI, J. E. – SUTTON, R. M. – CICHOCKA, A. – NEFES, T. – ANG, C. S. – DERAVID, F. 2019. Understanding conspiracy theories. In *Political Psychology*, 2019, roč. 40, s. 3-35. ISSN 1467-9221. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1111/pops.12568>>
- DOUGLAS, K. M. – USCINSKI, J. E. – SUTTON, R. M. – CICHOCKA, A. – NEFES, T. – ANG, S. Ch. – DERAVID, F. 2019. Understanding Conspiracy Theories. In *Political Psychology*, 2019, roč. 40, č. 1, s. 3-35. ISSN 1467-9221. [online] [cit. 25-07-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1111/pops.12568>>
- Encyclopédia Britannica. 2023. Conspiracy Theory. In *Encyclopaedia Britannica*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/pm13>>
- Encyclopédia Britannica. 2023. Conspiracy. In *Encyclopaedia Britannica*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/imzd>>
- Encyklopédia Beliana. 2023. Konšpirácia. In *Encyklopédia Beliana*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/hol1>>
- ENDERS, A. M. – SMALLPAGE, S. M. 2019. Who Are Conspiracy Theorists? A Comprehensive Approach to Explaining Conspiracy Beliefs. In *Social Science Quarterly*, 2019, roč. 100, č. 6, s. 2017 – 2032, ISSN 0038-4941. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1111/ssqu.12711>>
- FBI. 2022. Oklahoma City Bombing. In *Federal Bureau of Investigation*, 2022. [online] [cit. 22-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/dlbb>>
- FRANKS, B. – BANGERTER, A. – BAUER, M. 2013. Conspiracy theories as quasi-religious mentality: an integrated account from cognitive science, social representations theory, and frame theory. In *Frontiers in Psychology*, 2013, roč. 4, 424. ISSN 1664-1078. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.004241>>
- GREIG, C. – ROTHSCHILD, M. 2020. *Conspiracy: The Greatest Plots, Collusions and Cover-Ups*. Unadilla, New York: Sirius Publishing, 2020. 256 s. ISBN 978-1-83940-921-9

- HEINS, V. 2007. Critical theory and the traps of conspiracy thinking. In *Philosophy & Social Criticism*, 2007, roč. 33, č. 7, s. 787-801. ISSN 0191-4537. DOI: <https://doi.org/10.1177/0191453707081675>
- HOFSTADTER, R. 2008. The paranoid style in American politics. In Hofstadter, R. (ed.) *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*. 5 vyd. New York : Vintage, 2008, s. 3-40. ISBN 978-0-307-38844-5
- KEELY, B. L. 1999. Of Conspiracy Theories. In *The Journal of Philosophy*, 1999, roč. 96, č. 3, s. 109-126. ISSN 0022-362X. DOI: <https://doi.org/10.2307/2564659>
- KING, J. 2022. *Conspiracy Theories: A Compendium of History's Greatest Mysteries and More Recent Cover-ups*. Chichester: Summersdale Publishers, 2022. 327 s. ISBN 978-1-78783-565-8
- KÜNTZEL, M. 2007. *Jihad and Jew-Hatred: Islamism, Nazism and the Roots of 9/11*. New York: Telos Press Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-0-91438-636-0
- LINSDAY, J. M. 2021. Seven Resources Debunking 9/11 Conspiracy Theories. In *Council on Foreign Relations*, 2021. [online] [cit. 21-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/cpik>>
- MANDIK, P. 2007. Shit Happens. In *Episteme*, 2022, roč. 4, č. 2, s. 205-218. ISSN 1750-0117. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <https://doi.org/10.3366/epi.2007.4.2.205>
- Merriam-Websterov online slovník. 2023. Conspiracy Theory. In *Merriam-Webster Online Dictionary*, 2023. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/prev>>
- NORMAN, J. 2011. 9/11 conspiracy theories won't stop. In *CBC News*, 2011. [online] [cit. 21-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/eun7>>
- Oxfordský slovník. 2023. Conspiracy Theorist. In *Oxford Learner's Dictionary*, 2023. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://ix.sk/oprZO>>
- Oxfordský slovník. 2023. Conspiracy Theory. In *Oxford Learner's Dictionary*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://ix.sk/fst3J>>
- Oxfordský slovník. 2023. Conspiracy. In *Oxford Learner's Dictionary*, 2023. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/fvls>>
- PANCZOVÁ, Z. 2017. *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 2019. 160 s. ISBN 978-80-224-1546-0. DOI: <https://doi.org/10.31577/2017.9788022415460>
- PANTIN, T. 2008. Hugo Chávez's Jewish Problem. In *Commentary*, 2008. [online] [cit. 22-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/qcdg>>

- PAULY, M. 2022. Conspiracy Theories. In *University of Groningen – Internet Encyclopedia of Philosophy*, 2022. [online] [cit. 19-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/cafp>>
- PÉREZ HERNÁIZ, H. A. 2009. The uses of conspiracy theories for the construction of a political religion in Venezuela. In *International Journal of Social Sciences*, 2009, roč. 3, č. 4, s. 241-252. ISSN 2632-9409. [online] [cit. 22-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/sjr5>>
- PIGDEN, C. 2006. Complots of Mischief. In Coady, D.: *Conspiracy Theories: The Philosophical Debate*. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2006, s. 139-166. ISBN 978-0-7546-5502-4. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315259574-12>
- PLETCHER, K. 2023. Tokyo subway attack of 1995. In *Encyclopaedia Britannica*, 2023. [online] [cit. 22-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/lweh>>
- POPPER, K. 2014. *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. 6 vyd. London : Routledge Classics, 2014. 608 s. ISBN 978-0-415-28593-0. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203538074>
- PROOIJEN van, J.-W. – DOUGLAS, K. M. 2017. Conspiracy theories as part of history: The role of societal crisis situations. In *Memory Studies Journal*, 2017. roč. 10, č. 3. ISSN 1750-6999. [online] [cit. 19-08-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1177/1750698017701615>>
- SARDARIZADEH, S. 2021. 11 September 2001: The conspiracy theories still spreading after 20 years. In *BBC News*, 2021. [online] [cit. 21-08-2023]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/iafn>>
- Slovník cudzích slov. 2005. Konšpirácia. In *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied*, 2005. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://sdu.sk/1MD>>
- Slovník súčasného slovenského jazyka. 2021. Konšpirácia. In *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied*, 2021. [online] [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://sdu.sk/JvhQ>>
- SUSTEIN, C. S. – VERMEULE, A. 2009. Symposium on Conspiracy Theories. Conspiracy Theories: Causes and Cures. In *The Journal of Political Philosophy*, 2009, roč. 17, č. 2, s. 202-227. ISSN 1467-9760. [online] [cit. 26-07-2023]. DOI: <<https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x>>
- SUNSTEIN, C. R. 2014. *Conspiracy Theories and Other Dangerous Ideas*. New York : Simon & Schuster, 2014. 267 s. ISBN 978-1-4767-2663-2
- SWAMI, V. – FURNHAM, A. 2014. Political paranoia and conspiracy theories. In van Prooijen, J.-W. – van Lange, P. A. (Eds.): *Power, politics, and paranoia: Why people are suspicious of their leaders*. Cambridge : Cambridge University Press. 322 s. ISBN 978-1-107-03580-5. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139565417.002>

USCINSKI, J. E. 2019. What is a conspiracy theory? In J. Uscinski (Eds.): *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them*. New York : Oxford University Press, 2016. 511 s. ISBN 978-0-19084-407-3

VANKIN, J. – WHALEN, J. 2010. *World's Greatest Conspiracies, The History's Biggest Mysteries, Cover-Ups and Cabals*. New York: Kensington Publishing Corporation, 2010. 846 s. ISBN 978-0-80652-878-6

plk. gšt. v. z. doc. Ing. Radoslav IVANČÍK, PhD. et PhD., MBA, MSc.

Akadémia Policajného zboru

Sklabinská 1, 835 17 Bratislava

Tel.: +421 961 057 490

E-mail: radoslav.ivancik@akademiapz.sk

SÚKROMNÉ VOJENSKÉ A BEZPEČNOSTNÉ SPOLOČNOSTI AKO SÚČASŤ PRIVATIZÁCIE BEZPEČNOSTI

PRIVATE MILITARY AND SECURITY COMPANIES AS PART OF SECURITY PRIVATISATION

Iveta NOVOTNÁ

HISTÓRIA ČLÁNKU

Doručený: 30. 10. 2023

Schválený: 06. 12. 2023

Vydaný: 29. 12. 2023

ABSTRACT

Private security entities gradually play an increasingly important role in the field of activities related to ensuring security at the national and international level. Over the past few years, they have become an integral part of the state security systems in many countries. This is also why contracts from private entities in the form of various types of private security agencies currently reach several hundred billion dollars a year. For this reason, with the help of basic scientific research methods, the attention will be paid to the issue of private security agencies. In addition to our own knowledge and findings, we use also relevant theoretical starting points found in the works of renowned foreign and domestic authors dealing with the investigated issue and the information provided in official documents of international organizations.

KEYWORDS

Security, private security agencies, contracts, subjects.

© 2022 by Author(s). This is an open access article under the Creative Commons Attribution International License (CC BY). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

ÚVOD

Monopol na legitímne použitie sily na vynútenie poriadku patrí medzi základné charakteristiky štátu (Weber, 1978, s. 54). Napriek všeobecnému uznaniu však toto Weberove tvrdenie nezodpovedá úplne presne realite, a to tak historického hľadiska, ako aj z hľadiska súčasnosti. V histórii totiž možno nájsť viacero príkladov toho, kedy

panovník či vláda štátu zdieľali svoj monopol na použitie sily so súkromnými subjektmi. Situácie, kedy štát držal monopol na legitímne použitie sily plne vo svojej moci zväčša boli a aj dnes sú skôr výnimkou. Už v minulosti tak dochádzalo, a aj v súčasnosti dochádza, k preneseniu alebo k čiastočnému prenášaní privilégií a povinností, ktoré tradične prináležia štátu vo veci zaistenia poriadku a bezpečnosti, na súkromné subjekty.

Z uvedeného vyplýva, že pri delegovaní tohto typu privilégií a povinností zo štátu na súkromný subjekt dochádza do určitej miery k privatizácii moci, resp. k privatizácii bezpečnosti (Makariusová, 2015, s. 118). Táto situácia je častým predmetom diskusií. Vzniká totiž dilema, či je etické a morálne tieto funkcie prenášať zo štátu na súkromné subjekty, ktorých motivácia môže byť a v realite často aj je odlišná od štátnej. Napriek rôznym názorom na túto problematiku, neraz aj veľmi protichodným, k privatizácii bezpečnosti nielenže naďalej dochádza, ale v posledných rokoch sa súkromné subjekty využívajú vo sfére bezpečnosti a vojenstva v stále väčšej miere. Dôvodom sú buď nedostatočné kvalitatívne a/alebo kvantitatívne spôsobilosti a kapacity štátu alebo snahy o zníženie nákladov (Ivančík, 2016a).

Súkromné subjekty tak postupne zohrávajú stále významnejšiu úlohu na poli aktivít súvisiacich so zaisťovaním bezpečnosti na národnej i medzinárodnej úrovni. V mnohých krajinách sa v priebehu niekoľkých posledných rokov stali neodmysliteľnou súčasťou bezpečnostného systému štátu. Aj preto zákazky súkromných subjektov v podobe rôznych súkromných bezpečnostných a vojenských agentúr alebo spoločností (ďalej v texte len „súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti“) dosahujú v súčasnosti niekoľko stoviek miliárd dolárov ročne. A hoci vzhľadom na charakter služieb, ktoré tieto súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti poskytujú v oblasti bezpečnosti, presné údaje o výške kontraktov či už z dôvodu ochrany utajovaných skutočností, obchodného tajomstva alebo z iných dôvodov nie sú známe, a ide len o kvalifikovaný odhad na základe dostupných dokumentov, všeobecne možno skonštatovať, že v súčasnosti aj z dôvodu rastúceho počtu ich zákazníkov a vlastných zamestnancov zohrávajú významnú úlohu nielen vo sfére bezpečnosti, ale aj celkovo na trhu služieb v rámci jednotlivých štátov i v rámci globálnej ekonomiky (Ivančík – Nečas, 2017, s. 10).

Z uvedeného dôvodu sa s pomocou základných metód vedeckého výskumu (analýzy, syntézy a komparácie spolu s využitím metódy vedeckého štúdia dokumentov a metódy teoretického zovšeobecňovania poznatkov a ďalších vhodných metód), v článku zameriame na problematiku súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností. Pri spracovaní predmetného článku využívame, okrem vlastných poznatkov a výskumných zistení, relevantné teoretické východiská nachádzajúce sa v prácach renomovaných zahraničných (Singer, 2008; Scheimer, 2009; Bureš a Nedvědická, 2012; Bureš, 2013; Ettinger, 2011; Krahnemann, 2016; Kinsey, 2018) a domácich (Jirásková a kol., 2009; Ivančík, 2016; Ivančík a Nečas, 2017, Sasarák, 2018, Jakabovič, 2021) autorov zaoberajúcich sa skúmanou problematikou a z informácií uvedených v oficiálnych dokumentoch nadnárodných inštitúcií (OSN, 1989, 2017, 2019; OBSE, 1990; EP, 2017).

1 STRUČNÝ HISTORICKÝ POHĽAD NA VÝVOJ PRIVATIZÁCIE BEZPEČNOSTI

V rámci stručného historického pohľadu na vývoj súkromných subjektov poskytujúcich služby v oblasti bezpečnosti a vojenstva je potrebné na úvod tejto kapitoly uviesť, že fenomén súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností nie je až taký nový, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Už z obdobia staroveku existujú prvé záznamy o žoldnieroch – nájomných bojovníkoch – najímaných panovníkmi na boj za finančnú odmenu – žold (Ivančík, 2016b). Význam žoldnierov bol nezanedbateľný najmä z pohľadu konfliktov vedených v tej dobe (Jirásková a kol., 2009).

Spomínané prvé zmienky o najímaní súkromných bojovníkov siahajú do 21. storočia pred našim letopočtom (ďalej len „p. n. l.“) do Mezopotámie, kde v tom čase vládol kráľ Šulgi z dynastie Uru. Ďalšie záznamy o využití žoldnierov v staroveku hovoria o egyptskom faraónovi Ramzesovi II., ktorý nájomných bojovníkov využil v boji proti Chetitom v bitke pri Kadeši v roku 1274 p. n. l. Služby žoldnierov využíval v 10. storočí p. n. l. aj biblický kráľ Dávid, ktorý sám bol pôvodne žoldnierom, a to jednak vo forme vlastnej telesnej stráže a jednak v bojoch proti Filištíncom a ďalším kmeňom. Neskôr služby žoldnierov hojne využívali starovekí Kartáginci, Gréci a najmä Rimania pri svojich dobyvačných výpravách. Za zmienku stojí najmä prvá púnska vojna (264-241 p. n. l.), označovaná aj ako „žoldnierska vojna“ (Singer, 2008, s. 20).

Žoldnieri si svoj význam udržali aj v stredoveku. Vo feudálnom systéme mali v prípade potreby utvoriť vojsko nevoľníci, avšak chýbala im potrebná prax a špecifické bojové schopnosti. Preto šľachtici využívali služby skúsených žoldnierov, a to práve v prípadoch, keď boli potrebné ich špecifické zručnosti, napríklad pri obsluhu katapultov či samostrelov. Žoldnieri sa zoskupovali do rôznych súkromných spoločností či armád. Tie boli vplyvné a významné aj ku koncu stredoveku. Ako názorné príklady možno uviesť (a) armádu Albrechta z Valdštejna, jedného z najúspešnejších vojenských podnikateľov svojej doby, ktorý zhromaždil armádu o veľkosti 20 000 mužov, alebo (b) súkromné armády námorných obchodných spoločností ako bola napríklad Východoindická spoločnosť. Po 30. ročnej vojne (1618-1648) a uzavretí Vestfálskeho mieru v roku 1648 sa ich rola mierne zmenila. Skôr sa začali uzatvárať dlhodobé dohody než ad hoc najímanie na jednu vojenskú bitku alebo výpravu. Stále si však súkromné armády udržiavali relatívne silnú pozíciu, a to až do Krymskej vojny (1853-1856) v polovici 19. storočia (Bureš – Nedvěďická, 2012, s. 40-47).

Od druhej polovice 19. storočia sa však význam súkromných armád začal znižovať, pretože západné štáty začali budovať a využívať primárne vlastné národné armády. Súkromné armády a žoldnieri boli stále viac vnímaní ako neetický prostriedok vymáhania poriadku a vedenia vojen, a zároveň v dobách mieru spôsobovali viac problémov ako úžitku. Napriek tomu istú úlohu zohrávali súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti počas celého 20. storočia, ale až po skončení tzv. studenej vojny došlo k ich zásadnému rozmachu. Po rozpade bipolárneho rozdelenia sveta začali eskalovať na viacerých miestach sveta konflikty, ktoré boli do tej doby umelo zadržované (Krahmann – Friesendorf, 2011, s. 6).

V tom období zároveň dochádzalo k plošnému odzbrojovaniu a znižovaniu počtov vojenského personálu v ozbrojených silách mnohých krajín sveta. Ako príklady možno uviesť Zmluvu o konvenčných ozbrojených silách v Európe a Záverečný akt rokovaní o personálnych silách konvenčných ozbrojených síl v Európe (OSCE, 1990). Vzniknutý rozdiel medzi ponukou a dopytom však umožnil prudký nárast počtu súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností, ktoré tak od 90. rokov 20. storočia patria k neodmysliteľným aktérom na poli bezpečnosti a vojenstva (Scheimer, 2009, s. 619; Ivančík – Nečas, 2017). Ich význam možno ilustrovať napríklad na fakte, že počas amerických operácií v Iraku a Afganistane v niektorých obdobiach prevyšovali počty príslušníkov súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností počty členov oficiálnych uniformovaných jednotiek (Ettinger, 2011, s. 743; Ivančík – Nečas, 2017, s. 100 a 102). Z dôvodu personálnych nedostatkov a stále väčšej náročnosti a rôznorodosti realizovaných operácií sa v budúcnosti očakáva ďalší nárast ich využitia.

2 VÝHODY A RIZIKÁ VYUŽÍVANIA SÚKROMNÝCH BEZPEČNOSTNÝCH A VOJENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ

2.1 VÝHODY VYUŽÍVANIA SÚKROMNÝCH BEZPEČNOSTNÝCH A VOJENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ

Využívanie súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností umožňuje štátom udržiavať nižšie stavy ozbrojených bezpečnostných zložiek a zborov. Dochádza tak k znižovaniu prevádzkových nákladov, pretože služby súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností je možné využiť až vtedy, keď si to situácia naozaj vyžaduje. Spravidla ide o kvantitatívne rozšírenie kapacít alebo o kvalitatívne rozšírenie spôsobilostí národných ozbrojených zložiek, napríklad pri špecifických službách, ktoré si vyžadujú vysokú špecializáciu. Pri nasadení v zahraničí môžu štáty znížiť svoje náklady napríklad cestou uzatvárania zmlúv so súkromnými bezpečnostnými a vojenskými spoločnosťami, ktoré svojim zamestnancom platia lokálne mzdy, ktoré môžu byť často výrazne nižšie (GIIDS, 2011, s. 136). Náklady na prepravu vlastného vybavenia a personálu do cieľovej destinácie (do miesta nasadenia) sú v tomto prípade tiež z väčšej časti eliminované. Využívanie súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností umožňuje tiež využitie voľného trhu, kde je možné vďaka rozširujúcej sa konkurencii dosahovať nižšie ceny za rovnaké či obdobné služby (Ivančík, 2016c).

2.2 RIZIKÁ VYUŽÍVANIA SÚKROMNÝCH BEZPEČNOSTNÝCH A VOJENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ

Jednou z primárnych oblastí výskumu privatizácie bezpečnosti sú otázky legitimacy transferu moci zo štátu na súkromné subjekty pri poverovaní súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností pri zaistovaní poriadku a bezpečnosti (Van Oeveren, 2016). Hlavný

argument odporcov privatizácie bezpečnosti je založený na tom, že prvoradým cieľom komerčných subjektov podnikajúcich v oblasti bezpečnosti je tvorba zisku, čím sa ich motivácia líši od motivácie štátu. Kým pre štát je hlavným cieľom zaistenie bezpečnosti, poriadku a stability, pre súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti je ozbrojený konflikt, zlá bezpečnostná situácia a nestabilita príležitosťou na tvorbu zisku. Je teda diskutabilné, aký záujem majú súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti na dlhodobom zlepšení bezpečnostnej situácie. Táto rozdielnosť motívov je tiež podstatou morálno-etickej dilemy, t. j. či je správne, aby niekto zarábala napríklad na ozbrojenom konflikte. Súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti sa v takýchto prípadoch často sústredia len na svoje explicitné povinnosti a neriešia následky svojho konania v širšom kontexte zaistenia bezpečnosti, poriadku a stability, čo je pre občiansku spoločnosť nežiaduce (Krahmann – Friesendorf, 2011, s. 26).

Ďalším rizikom je, že v oblasti bezpečnosti môže dochádzať k závislosti štátu na súkromných bezpečnostných a vojenských spoločnostiach, čo je strategicky absolútne nepriaznivé. Súkromný subjekt sa v takom prípade stáva významným aktérom vnútornej aj vonkajšej politiky štátu a získava silnú vyjednávaciu pozíciu, ktorú môže použiť vo svoj súkromný prospech na úkor záujmov štátu. V rámci závislosti zahraničných operácií a misií na komerčných subjektoch možno uviesť ako typický príklad Spojené štáty americké. Ako sme už uviedli vyššie, počas niektorých fáz ich operácií v Iraku a v Afganistane počet kontraktorov – zamestnancov súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností v niektorých chvíľach presahoval počet príslušníkov štátnych uniformovaných jednotiek (Ettinger, 2011, s. 746; Ivančík – Nečas, 2017, s. 100 a 102).

Napriek zrejším rizikám privatizácia bezpečnosti umožňuje štátom konať inak, ako keby využívali iba svoje oficiálne bezpečnostné a vojenské sily. Spravidla je totiž bežnou praxou, že nasadenie takýchto jednotiek sprevádza prejednávanie v parlamente a vyžaduje si jeho súhlas. V prípade využitia súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností len výnimočne podobné obmedzenia existujú, čo znamená, že takéto súkromné subjekty možno využiť rýchlejšie a s menšou pozornosťou verejnosti. Otázkou však zostáva, či je takáto prax v záujme štátu a jeho občanov, pretože sa tým obchádzajú zavedené demokratické postupy.

S týmto aspektom sú previazané aj ďalšie riziká a negatívne javy. Využitím súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností sa vlády môžu vyhnúť tzv. body bag effectu. Úmrtie člena, resp. zamestnanca súkromného subjektu obvykle nevyvolá vo verejnosti nejakú silnejšiu reakciu na rozdiel od úmrtí príslušníkov oficiálnej armády, vláda tak môže konať a počítat s reálne oveľa menšou spoločenskou kontrolou (Bureš – Nedvědická, 2012, s. 130-131). Zároveň v prípade, že dôjde k nežiaducemu vývoju situácie, možno jednoducho vinu preniesť na zúčastnený súkromný subjekt, hoci tu nemusí existovať žiadna zjavná príčinná súvislosť. V prípade priaznivého vývoja situácie môže naopak vláda profitovať z úspechov súkromnej bezpečnostnej a vojenskej spoločnosti. Táto selekcia zodpovednosti je však pre občanov daného štátu nevhodná, pretože sťažuje demokratickú (spoločenskú) kontrolu (Bureš – Nedvědická, 2012, s. 140).

3 SÚKROMNÉ BEZPEČNOSTNÉ A VOJENSKÉ SPOLOČNOSTI

Napriek tomu, že od 90. rokov 20. storočia prebehla masívna privatizácia bezpečnosti, definícia a typológia komerčných súkromných subjektov v oblasti bezpečnosti je stále nejednotná, a to z dôvodov teoretických, historických aj politických. V odbornej literatúre sú najbežnejšie používanými výrazmi súkromná bezpečnostná agentúra, spoločnosť alebo firma a súkromná vojenská spoločnosť alebo agentúra, ktoré vymedzujú dva základné typy komerčných subjektov. Tie sa potom ďalej delia na ďalšie podtypy. Ďalšími bežnými výrazmi sú: privátna bezpečnostná firma, privátna vojenská agentúra atď. (Bureš, 2013, s. 24).

Rozlišovanie medzi súkromnými bezpečnostnými a vojenskými spoločnosťami nie je jednotné ani jednoduché. Niektoré štáty ako napríklad Španielsko či Portugalsko totiž odmietajú výraz vojenská, pretože jeho použitím v označení spoločnosti sa naznačuje, že štát si nedrží monopol na použitie sily. Súkromné spoločnosti teda síce poskytujú buď výhradne alebo prevažne vojenské služby, ale výraz „vojenská“ v ich názve nefiguruje. Ten je nahradený pojmom „bezpečnostná“. Podobne aj vo viacerých ďalších krajinách sveta súkromné subjekty plnohodnotne realizujú aj vojenské zákazky, okrem aktivít týkajúcich sa napríklad ochrany osôb či majetku, ale v ich názve figuruje len slovo „bezpečnostná“.

Ďalej potom niektoré väčšie spoločnosti poskytujú širokú škálu služieb, ktoré spadajú do oboch kategórií, a preto ich nemožno označovať ako iba bezpečnostné alebo ako iba vojenské spoločnosti. Nejednotnosť definícií potom znemožňuje účinnú a efektívnu reguláciu činnosti týchto subjektov. Z týchto dôvodov časť súčasného akademického prúdu preferuje definovanie a rozdelenie priamo poskytovaných služieb na vojenské a bezpečnostné namiesto vymedzovania či delenia subjektov. Medzi služby, ktoré sú bežne vykonávané týmto typom spoločností patria najmä:

a) bezpečnostné služby:

- ozbrojené stráženie a ochrana budov,
- ochrana osôb,
- udržiavanie poriadku,
- služby informačnej bezpečnosti,
- zaistenie bezpečnosti pri prevoze cenností.

b) vojenské služby:

- bojové akcie
- vojenský výcvik
- vojenské spravodajstvo
- letové operácie
- satelitný dohľad (Richards – Smith, 2007, s. 7; Bureš, 2013, s. 27; OSN, 2017).

3.1 VYMEDZENIE SÚKROMNÝCH BEZPEČNOSTNÝCH A VOJENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ VOČI ŽOLDNIERSTVU

V médiách boli v minulosti a často sú aj dnes súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti prezentované (nepresne) ako žoldnieri (Ettinger, 2011, s. 746). Zamestnanci týchto súkromných subjektov ale žoldnieri podľa medzinárodného práva nie sú. V medzinárodnom práve sa vyskytujú dva hlavné dokumenty, ktoré sa problémom a definíciou žoldniera zaoberajú. Prvým dokumentom je Dodatokový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (ďalej len „Dodatokový protokol“) (Slov-Lex, 1991) a druhým dokumentom je Medzinárodný dohovor Organizácie Spojených národov proti náboru, využívaniu a financovaniu výcviku žoldnierov (OSN, 1989).

Dodatkový protokol definuje osobu ako žoldniera na základe nasledujúcej šestice charakteristík, ktoré musia byť kumulatívne splnené:

„Žoldnier je osoba, ktorá:

- a) je špeciálne najatá v mieste alebo v zahraničí na to, aby bojovala v ozbrojenom konflikte;*
- b) skutočne sa priamo zúčastňuje na nepriateľských akciách;*
- c) svoju účasť v nepriateľských akciách motivuje hlavne osobným ziskom a stranou v konflikte alebo v jej mene je jej skutočne sľúbená materiálna odmena podstatne prevyšujúca odmenu sľúbenú alebo platenú kombatantom podobných hodností a funkcií v ozbrojených silách tejto strany;*
- d) nie je občanom strany v konflikte ani nemá trvalé bydlisko na území kontrolovanom stranou v konflikte;*
- e) nie je príslušníkom ozbrojených síl strany v konflikte a*
- f) nebola vyslaná štátom, ktorý nie je stranou v konflikte na plnenie oficiálnych úloh ako príslušník jeho ozbrojených síl.“ (Slov-Lex, 1991)*

Vzhľadom na podmienku kumulatívnosti je v podstate veľmi jednoduché sa z vyššie uvedenej definície vymaniť. Napríklad u zamestnancov súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností možno argumentovať faktom, že boli najatí za účelom stráženia a ochrany osôb či majetku, čím nespĺňajú hneď prvú podmienku (bod a) Dodateľného protokolu.

Medzinárodný dohovor Organizácie Spojených národov proti náboru, využívaniu a financovaniu výcviku žoldnierov (ďalej len „Dohovor“) mal za cieľ rozšíriť definíciu žoldniera a vzťahnuť ju aj na vnútroštátne konflikty. Jej vplyv však nebol nijako zásadný, vzhľadom na nízky počet zmluvných strán (35), ktoré Dohovor zatiaľ prijali, a tiež vzhľadom na fakt, že Dohovor je záväzný iba pre zmluvné strany. Navyše ani jeden zo stálych členov Bezpečnostnej rady OSN ho neprijal.

Všeobecne sa, aj napriek svojej podobnosti so žoldnieri, súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti a ich zamestnanci medzi žoldnierov neradia. Niektorí autori uvádzajú, že súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti vykazujú znaky, ktoré ich odlišujú od žoldnierov. Medzi tieto znaky patrí ponuka rozličných služieb, stála štruktúra, selektivita klientov a jasný podnikateľský imidž (Bureš, 2013, s. 19-21). V tejto súvislosti je ale potrebné spomenúť, že toto rozlíšenie medzi žoldnieri a súkromnými bezpečnostnými a vojenskými spoločnosťami nie je univerzálne prijímané. Stále existujú prúdy, akademické i politické, ktoré zastávajú názor, že v skutočnosti ide o jedno a to isté, a sú teda proti využívaniu týchto privátnych subjektov štátmi. Považujú ich za modernú podobu žoldnierstva (Kinsey, 2018; OSN, 2019).

3.2 REGULÁCIA SÚKROMNÝCH BEZPEČNOSTNÝCH A VOJENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ

Vzhľadom na pretrvávajúcu rozdielnosť vnímania súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností je situácia regulácie značne zložitá. Neexistuje žiadna jednotná záväzná medzinárodná legislatíva, ktorá by sa reguláciou týchto subjektov zaoberala (Ivančík, 2016d). V roku 2008 však vznikol na základe iniciatívy Medzinárodného výboru Červeného kríža a Švajčiarskej federálnej vlády Montreuxský dokument o príslušných medzinárodnoprávných záväzkoch a osvedčených postupoch štátov v súvislosti s operáciami súkromných vojenských a bezpečnostných spoločností počas ozbrojeného konfliktu (ďalej len „Montreuxský dokument“) (MDF, 2009). Po Montreuxskom dokumente bol v rámci rovnakej iniciatívy vytvorený v roku 2010 Medzinárodný kódex správania súkromných poskytovateľov bezpečnostných služieb (ďalej len „Kódex“). Tieto dva nástroje mali za cieľ predísť opakovaní chýb, ktoré sa objavili počas vojen vedených v Iraku a Afganistane. Nejde síce o záväzné dokumenty medzinárodného práva, ale aj tak priniesli dôležitý posun v regulácii súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností (EP, 2017).

3.2.1 MONTREUXSKÝ DOKUMENT

Montreuxský dokument nie je záväzný a ani nevytvára žiadne právne záväzky pre zmluvné strany, ale rekapituluje existujúce povinnosti vyplývajúce z medzinárodného humanitárneho práva vo vzťahu k súkromným bezpečnostným a vojenským spoločnostiam. Dokument pracuje s nasledujúcim vymedzením súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností:

„Sú to súkromné komerčné subjekty, ktoré poskytujú bezpečnostné a/alebo vojenské služby bez ohľadu na to, ako sa sami popisujú. Medzi bezpečnostné a vojenské služby patrí hlavne ozbrojené stráženie a ochrana osôb a vecí, ako sú konvoje, budovy a ďalšie miesta;

údržba a operácia zbraňových systémov; odporúčania a tréning miestnych bezpečnostných a/alebo vojenských síl a súkromného personálu“ (MDF, 2009). Ako vidieť, nejde o vyčerpávajúci zoznam všetkých činností, a to z toho dôvodu, že práve presné vymedzenie jednotlivých činností by obmedzilo možnosť jeho reálneho použitia, ako tomu bolo v prípade Dodatkového protokolu a jeho definície žoldniera.

Okrem prvej časti, ktorá identifikuje záväzky štátu podľa medzinárodného práva, dokument obsahuje druhú časť, ktorá sa týka tzv. osvedčených postupov. Ide o osvedčené praktiky niektorých štátov týkajúce sa regulácie, kontraktovania, autorizácie a monitorovania súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností. Osvedčené postupy majú za cieľ pomôcť štátom predísť možným problémom pri použití súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností, a to hlavne v oblasti dodržiavania medzinárodného humanitárneho práva a ľudských práv. Cieľom iniciatívy je zlepšenie kvality služieb v tomto odvetví služieb a minimalizácia negatívnych vplyvov a dôsledkov použitia súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností. Aj v tomto prípade platí, že osvedčené postupy nie sú záväzné, ide iba o odporúčania.

Montreuxský dokument bol podpísaný 17 signatárskymi krajinami 17. septembra 2008 v Montreux vo Švajčiarsku (MDF, 2009). Dosiaľ prijalo dokument 54 štátov (vrátane pôvodných 17) a tri medzinárodné organizácie – Európska únia, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a Severoatlantická aliancia. Z 27 členských štátov Európskej únie prijalo Montreuxský dokument 21, teda trojštvrťinová väčšina. Prirodzene, dokument je a mal by zostať otvorený na prijatie ďalšími štátmi a medzinárodnými organizáciami.

Aj keď vytvorenie a prijatie Montreuxského dokumentu v podstate legitimizuje použitie súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností, v predslove sa výslovne dištancuje od vnímania dokumentu ako materiálu podporujúceho využívanie súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností. „Tento dokument by nemal byť vnímaný ako podpora použitia súkromných bezpečnostných a vojenských agentúr za žiadnych podmienok. Jeho cieľom je len spomenúť všetky legálne záväzky a odporúčať osvedčené postupy v prípade, že rozhodnutie o použití tohto typu súkromných subjektov už bolo vykonané.“ (MDF, 2009)

3.2.2 MEDZINÁRODNÝ KÓDEX SPRÁVANIA SÚKROMNÝCH POSKYTOVATEĽOV BEZPEČNOSTNÝCH A VOJENSKÝCH SLUŽIEB

V nadväznosti na prijatie Montreuxského dokumentu vznikol na základe spolupráce štátov, občianskych organizácií a súkromných poskytovateľov bezpečnostných a vojenských služieb kódex správania, ktorý stanovuje pravidlá a zásady, ktoré by mali poskytovatelia bezpečnostných a vojenských služieb dodržiavať. Cieľom vytvorenia Medzinárodného kódexu správania súkromných poskytovateľov bezpečnostných a vojenských služieb bolo

zaistiť kvalitu a kredibilitu služieb, ktoré súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti ponúkajú. Zásadný záujem na tvorbe kódexu mali práve poskytovatelia, ktorí sa chceli vymedziť proti neprofesionálnemu (a často aj nelegálnemu) správaniu niektorých subjektov v odvetví. Medializácia pochybení a prečinov niektorých súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností v Iraku, v Afganistane a v ďalších krajinách viedla k celospoločenskej kritike privatizácie bezpečnosti, ktorá sa dotkla všetkých súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností bez ohľadu na kvalitu ich služieb (Paseková, 2014).

Kódex prijalo v novembri 2010 v Ženeve 58 subjektov a do septembra 2013, kedy sa podpisovanie Kódexu uzavrelo, sa celkový počet rozrástol na 708 súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností. Sám o sebe Kódex nie je príliš silným nástrojom, a preto už v čase jeho zostavovania bolo v pláne vytvoriť aj orgán, ktorý by na dodržiavanie Kódexu dohliadal. V septembri 2013 bola vytvorená medzinárodná asociácia (The International Code of Conduct Association – ICoCA) (ďalej len „Asociácia“), ktorá dohliada a kontroluje, či jej členovia dodržiavajú všetky svoje záväzky definované v Kódexe a v príslušných článkoch Asociácie, ktoré sú zakladajúcim dokumentom Asociácie (ICoCA, 2023).

Členovia musia dodržiavať definované štandardy, spracovávať pravidelné reporty a umožniť Asociácii monitoring a vykonávanie auditov. V prípade, že spoločnosti svoje záväzky nedodržiavajú, sú z Asociácie vylúčené, čím dochádza k poškodeniu ich značky a straty konkurencieschopnosti na trhu. V súčasnej dobe totiž už mnoho štátov a medzinárodných organizácií (napr. Spojené štáty americké, Spojené kráľovstvo či Európska únia) kontraktuje iba tie spoločnosti, ktoré sú členmi Asociácie.

Ide o samoregulačný mechanizmus, ktorý sa vďaka silnej medzinárodnej podpore a existencii dozorného orgánu, ktorý môže udeľovať sankcie za porušovanie pravidiel, stal dôležitým regulačným mechanizmom v danom odvetví (Krahmann, 2016, s. 47). Zároveň došlo k pokroku od prijatia Montreuxského dokumentu, pretože Kódex sa neviaže iba na situáciu ozbrojeného konfliktu, a teda možnosti jeho použitia sú širšie.

ZÁVER

Súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti v súčasnosti predstavujú nedeliteľnú súčasť politických, bezpečnostných, vojenských aj ekonomických vzťahov. Zamestnávajú tisíce ľudí, pôsobia vo viac ako stovke krajín sveta a objem ich zákaziek dosahuje niekoľko stoviek miliárd dolárov ročne. Takéto význačné postavenie získali z viacerých dôvodov. Znižovanie počtov príslušníkov ozbrojených síl a ozbrojených bezpečnostných zborov v mnohých štátoch po celej zemeguli po skončení studenej vojny a rozpade bipolárneho usporiadania sveta spôsobilo, že štáty nemajú v súčasnosti v určitých situáciách k dispozícii dostatok akcieschopných síl pre súbežné nasadenie v operáciách domáceho i medzinárodného krízového manažmentu.

Vznik a rýchly rast súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností rôznych typov od 90. rokov minulého storočia však nezapríčinilo len výrazné zníženie počtov príslušníkov armád a bezpečnostných zložiek, ale v dôsledku výrazných zmien v medzinárodných politických, ekonomických a bezpečnostných vzťahoch zároveň došlo ku vzniku mnohých nových konfliktov a rastu teroristických a ďalších asymetrických bezpečnostných hrozieb, čo zvýšilo požiadavky na disponibilné, akcieschopné, skúsené a nasaditeľné sily.

Ďalší dôležitý faktor stojaci za rozmachom súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností predstavujú dynamické procesy globalizácie a liberalizácie svetového trhu, čo napomáha a uľahčuje súkromným subjektom vyvíjať podnikateľskú činnosť v oblasti bezpečnosti a vojenstva. Súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti hrajú dnes veľmi dôležitú úlohu. Svoje služby poskytujú nielen ozbrojeným silám mnohých krajín, ale aj vládam štátov, medzinárodným organizáciám ako napríklad OSN, Červený kríž a pod. a veľkému množstvu humanitárnych nevládných organizácii k zaisteniu ochrany svojich objektov, zariadení a zamestnancov vo vysoko rizikovom prostredí, aké panuje v konfliktných oblastiach.

Z vyššie uvedených dôvodov dopyt po službách súkromných bezpečnostných a vojenských spoločností neustále rastie, a preto zostáva tento trh jedným z najlukratívnejších a najdynamickejšie rastúcich. A hoci využívanie služieb poskytovaných súkromnými bezpečnostnými a vojenskými spoločnosťami prináša ich zákazníkom, okrem viacerých výhod (napríklad cena poskytovaných služieb, flexibilita, efektivita, špeciálne služby a pod.) i niektoré nevýhody či riziká (napríklad absencia a/alebo obchádzanie kontroly, nespoľahlivosť, negatívne dopady na fungovanie národných ozbrojených síl a bezpečnostných zložiek, strata monopolu štátu na používanie sily/násilia, atď.), vzhľadom na doterajší vývoj globálneho i regionálneho bezpečnostného prostredia a bezpečnostnej situácie vo svete, je vysoko pravdepodobné, že objem zákaziek pre súkromné bezpečnostné a vojenské spoločnosti či už zo strany vládnych alebo nevládných organizácií a inštitúcií alebo súkromných spoločností, bude aj naďalej rásť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BUREŠ, O. – NEDVĚDICKÁ, V. 2012. *Soukromé vojenské společnosti*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. 250 s. ISBN 978-80-7380-350-6

BUREŠ, O. 2013. *Privatizace bezpečnosti: České a zahraniční zkušenosti*. Praha : Grada Publishing 2013. 320 s. ISBN 978-80-247-4601-2

EP. 2017. Uznesenie Európskeho parlamentu zo 4. júla 2017 o súkromných bezpečnostných spoločnostiach. In *Európsky parlament*, 2017. [online] [cit. 28-10-2023] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/lpar>>.

- ETTINGER, A. 2011. Neoliberalism and the Rise of the Private Military Industry. In *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 2011, roč. 66, č. 3, s. 743-764. ISSN 0020-7020. DOI: <https://doi.org/10.1177/002070201106600314>
- ICoCA. 2023. The International Code of Conduct Association. In *The International Code of Conduct Association*, 2023. [online] [cit. 28-10-2023] Dostupné na internete: <<https://icoca.ch>>.
- IVANČÍK, R. – NEČAS, P. 2017. *Privatizácia vojenstva: Súkromné vojenské spoločnosti*. Ostrava: Key Publishing, 2017. 156 s. ISBN 978-978-80-7418-269-3
- IVANČÍK, R. 2016a. Súkromné vojenské spoločnosti – rastúci a silnejúci neštátni aktéri vo sfére vojenstva a bezpečnosti. In *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2016, roč. 11, č. 2, s. 48-66. ISSN 1339-3502
- IVANČÍK, R. 2016b. Teoretické a terminologické východiská skúmania problematiky definovania a typológie súkromných vojenských spoločností. In *Vojenské reflexie*, 2016, roč. 1, č. 1, s. 7-29. ISSN 1336-9202
- IVANČÍK, R. 2016c. Teoretické východiská skúmania problematiky pozitívnych a negatívnych stránok pôsobenia súkromných vojenských spoločností. In *Vojenské reflexie*, 2016, roč. 11, č. 2, s. 7-32. ISSN 1336-9202
- IVANČÍK, R. 2016d. Teoretické východiská skúmania možností regulácie súkromných vojenských spoločností. In *Košická bezpečnostná revue*, 2016, roč. 6, č. 1, s. 26-36. ISSN 1338 – 6956
- JAKABOVIČ, L. 2021. Rola kontraktorov v súčasnosti. In *Zborník vedeckých a odborných prác z 12. medzinárodnej vedeckej konferencie „Národná a medzinárodná bezpečnosť 2020“*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2021, s. 173-190. ISBN 978-80-8040-606-6
- JIRÁSKOVÁ, S. – KELEMEN, M. – HALÁDIK, J. 2009. Privatizácia vojenských a bezpečnostných aktivít. Činnosť súkromných vojenských a bezpečnostných spoločností a ich možný dopad na základné funkcie štátu. In *Vojenské reflexie*, 2009, roč. 4, č. 4, s. 741-49. ISSN 1336-9202
- KINSEY, C. 2018. International Law and the Control of Mercenaries and Private Military Companies. In *Cultures & Conflicts*. ISSN 1157-996X. DOI: <https://doi.org/10.4000/conflicts.11502>
- KRAHMANN, E. – FRIESENDORF, C. 2011. *The Role of Private Security Companies (PSCs) in CSDP Missions and Operations*. Brussels : Directorate-General for External Policies of the Union, Policy Department, 2011. 45 s. Ref.: EP/EXPO/B/SEDE/FWC/2009-01/Lot6/10. [online] [cit. 25-10-2023] Dostupné na internete: <<https://sdu.sk/noef>>
- KRAHMANN, E. 2016. Choice, Voice, and Exit: Consumer Power and the Self-Regulation of the Private Security Industry. In *European Journal of International Security*, 2016, roč. 1, č. 1, s. 27-48. ISSN 2057-5645. DOI: <https://doi.org/10.1017/eis.2015.6>
- MAKARIUSOVÁ, R. 2015. *Globální vládnutí a nestátní aktéři*. Plzeň : Aleš Čeněk s.r.o., 2015. 255 s. ISBN 978-80-7380-570-8
- MDF. 2009. The Montreux Document on Private Military and Security Companies. In *Montreux Document Forum*, 2009. [online] [cit. 28-10-2023] Dostupné na internete:

- <<https://lnk.sk/ca17>>.
- OSCE. 1990. Treaty on Conventional Armed Forces in Europe. In *Organization for Security and Co-operation in Europe*. [online] [cit. 25-10-2023] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/ozjm>>
- OSN. 1989. International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries. In *Organizácia Spojených národov - Úrad vysokého komisára pre ľudské práva, 1989*. [online] [cit. 27-10-2023] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/xwcx>>
- OSN. 2017. A/72/286: Report of the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination - Note by the Secretary-General. In *Organizácia Spojených národov - Úrad vysokého komisára pre ľudské práva, 2017*. [online] [cit. 27-10-2023] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/xwcx>>
- OSN. 2019. Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination. In *Organizácia Spojených národov - Úrad vysokého komisára pre ľudské práva, 2019*. [online] [cit. 28-10-2023] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/qdp8>>
- PASEKOVÁ, E. 2014. Kauza Blackwater: Hľadání spravedlnosti v mediálném věku. In *Česká justice, 2014*. [online] [cit. 28-10-2023] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/mhuy>>
- RICHARDS, A. – SMITH, H. 2007. Addressing the role of private security companies within security sector reform programmes. In *Journal of Security Sector Management, 2007, roč. 5, č. 1, s. 1-14*. ISSN 1740-2425 . [online] [cit. 26-10-2023] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/abvt>>
- SASARÁK, J. 2018. Súkromné vojenské spoločnosti a stručný pohľad na ich pôsobenie v priestore zodpovednosti USCENTCOM. In *Vojenské reflexie, 2018, roč. 13, č. 1, s. 155-164*. ISSN 1336-9202.
- SCHEIMER, M. 2009. Separating Private Military Companies From Illegal Mercenaries in International Law: Proposing an International Convention for Legitimate Military and Security Support the Reflects Customary International Law. In *American University International Law Review, 2009, roč. 24, č. 3, čl. 6, s. 609-646*. ISSN 1520-460X. [online] [cit. 26-10-2023] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/hleu>>
- SINGER, P. W. 2008. *Corporate Warriors – The Rise of Privatized Military Industry*. Ithaca : Cornell University Press, 2008. 348 s. ISBN 978-0-801474-36-1
- Slov-Lex. 1991. Dodatokový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (Protokol I). In *Slov-Lex, 2017*. [online] [cit. 27-10-2023] Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/fwj4>>
- The Graduate Institute of International and development Studies (GIIDS). 2011. *Small Arms Survey 2011 - States of Security*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 328 s. ISBN 978-1-139-50402-7
- Van OEVEREN, A. 2016. Cry “Havoc!” And Let Slip the Dogs of War’: Regulating Private Military and Security Companies. In *European View, 2016, roč. 15, s. 55–162*. ISSN 1865-5831. [online] [cit. 26-10-2023]. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12290-016-0399-1>

WEBER, M. 1978. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Los Angeles : University of California Press, 1978. 469 s. ISBN 978-0-520-02824-1

JUDr. Iveta NOVOTNÁ

Externá doktorandka katedry bezpečnosti a obrany

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika

Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš

Tel.: +421 905 170 429

E-mail: iveta.novotna3@gmail.com

VOJNOVÉ ŠKODY A POVOJNOVÁ REKONŠTRUKCIA HOSPODÁRSTVA

WAR DAMAGE AND POST-WAR RECONSTRUCTION OF THE ECONOMY

Soňa JIRÁSKOVÁ

HISTÓRIA ČLÁNKU

Doručený: 10. 07. 2023

Schválený: 06. 12. 2023

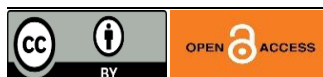
Vydaný: 29. 12. 2023

ABSTRACT

War is a significantly negative social phenomenon. The goals of wars, the forms and methods of commanding combat operations change over time. However, what is very negative for the development of human society is that the destructive character of wars is increasing. The consequences of wars fall not only on the political representatives of states and on the armed forces, but also on the civilian population. Wars have negative consequences for the economy and, as a result of the existence of wars, large-scale war damage was and is still being caused. The article deals with the issue of war damage and post-war reconstruction of the economy. The author's intention is to identify the most serious damages to material, human and financial resources that arise as a result of armed conflicts. The second part of the article is devoted to the presentation of recommendations aimed at the reconstruction of the economy in countries affected by war conflict.

KEYWORDS

war, war damage, post-war reconstruction of the economy

© 2022 by Author(s). This is an open access article under the Creative Commons Attribution International License (CC BY). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

ÚVOD

Vojnu možno považovať za výrazne negatívny spoločenský jav. Človek sa v priebehu svojej existencie neraz dostával do konfliktných situácií so svojim okolím a tieto situácie riešil niekedy rokovaním, čoraz častejšie však aj násilnými prostriedkami a formami za pomoci kvalitatívne sa zlepšujúcich technických prostriedkov. Násilné formy riešenia vzťahových problémov boli súčasťou života človeka už od jeho primitívnych foriem spolunažívania. Najskôr išlo o problém prežitia, no v ďalšom vývoji už boli deklarované politické, ekonomické a iné ciele, ktoré vojny vždy sledovali.

Ciele vojen sa v priebehu vývoja ľudstva podstatne menili. Každá vojna je rozdielna, má špecifické črty a zvláštnosti, ktorými sa líši od iných vojen, no zároveň je nositeľom všeobecnej podstaty. Ak chceme hlbšie analyzovať tento spoločenský problém, dospievame k poznaniu, že podstatu vojny možno určiť iba na základe jej vzťahu s politikou (Hulan, 2003). Túto súvislosť sa snažili zohľadniť už myslitelia v minulosti, či to bol Aristoteles, Hobbes, Hegel alebo Carl von Clausewitz, ktorý dospel k všeobecne známej a často používanej definícii vojny: „*Vojna je iba pokračovanie politiky inými prostriedkami ... vojna nie je iba politický akt, ale naozajstný nástroj politiky, pokračovanie politických stykov a ich realizácia inými prostriedkami*“ (Clausewitz, 2003). Tento autor charakterizoval vojnu ako krajnú, násilnú formu politiky, ako akt násilia s cieľom prinútiť protivníka, aby sa podriadil našej vôli (Clausewitz, 1996).

Politické ciele sú vyjadrené vo vojnových plánoch a rozhodnutiach politického a vojenského vedenia štátu, zároveň vo vojenských cieľoch vojny a nachádzajú svoj konkrétny odraz v hospodárstve krajiny, v ideológii, v pripravenosti armády a celej spoločnosti na vedenie vojny.

Vojna však nie je iba politikou. Druhý štruktúrny prvok vojny je ozbrojené násilie. Realizuje sa prostredníctvom násilných prostriedkov, predovšetkým činnosťou ozbrojených síl, ktoré majú k dispozícii zodpovedajúcu vojenskú techniku a zbrane. Ide o cieľavedomý proces, ktorý je organizovaný prostredníctvom profesionálnych odborníkov – vojakov. Vojna tak z hľadiska stanovených cieľov a spôsobov riešenia konfliktu predstavuje vždy koncentrovanú formu násilia (Hulan, 2003). Vojna sa teda považuje za formu konfliktu, ktorý zahŕňa vysoký stupeň nepriateľstva a násilia vo vzťahoch organizovaných ľudských skupín, pričom konflikt dvoch alebo viacerých znepriatelených skupín je charakteristický ozbrojeným násilím (Freedman, 1994).

Bojujúce strany však vo vojne využívajú aj ďalšie formy boja (ekonomické, diplomatické, ideologické, psychologické, náboženské a iné). Formy a spôsoby vedenia vojnových operácií sa v čase menia, výrazne sa zväčšujú rozmery a rozsah vojen, rastie počet zainteresovanej živej sily, používanej vojenskej techniky a vojenského materiálu, no čo je veľmi negatívne pre vývoj ľudskej spoločnosti, stupňuje sa ničivý charakter vojen. Dôsledky vojen dopadajú nielen na politické reprezentácie štátov, prípadne zainteresované ozbrojené sily, ale predovšetkým na civilné obyvateľstvo. Vojny sa tiež negatívnym spôsobom odrážajú na hospodárstve krajín, v dôsledku existencie vojen totiž vznikali a stále vznikajú rozsiahle vojnové škody, čo potvrdzujú i v súčasnosti prebiehajúce vojnové konflikty na Ukrajine a v pásme Gazy.

Vplyvom ozbrojených konfliktov¹ sa zároveň mení usporiadanie spoločnosti, čo nachádza spätný odraz v politike. Je potrebné si uvedomiť, že vojenské hrozby mali v histórii ľudskej spoločnosti primárne postavenie, a to z dôvodu, že ohrozeným aktérom býval a aj

---

¹ *Pojem ozbrojený konflikt je z hľadiska úrovne, rozsahu a následkov užším pojmom ako vojna. Skúmaniu príčin, prostriedkov a spôsobu vedenia vojen v 21. storočí sa venuje napr. Volner (2007).*

v súčasnosti je štát. Pokiaľ je hrozba reálna, tak sa elity štátu dostávajú do situácie, kedy by v prípade nijakej či oneskorenej reakcie na hrozbu mohlo dôjsť k extrémnej situácii, ktorá by mohla ukončiť existenciu štátu ako autonómnej politickej entity (Ivančík, 2022).

Vojna zasahuje do všetkých oblastí života spoločnosti, preto aj vojnové škody predstavujú zložitý a vnútorne bohato štruktúrovaný fenomén, ktorý postihuje všetky oblasti života spoločnosti. Hoci sa vojnové konflikty líšia svojou formou, intenzitou, trvaním a priestorovou rozľahlosťou, faktom je, že ich dopad na ekonomiku je prevažne zničujúci. Pri identifikácii a následnej analýze vojnových škôd je možné vychádzať z informácií o uplynulých i prebiehajúcich vojenských konfliktoch.

Skúmaniu tohto problému z rôznych aspektov sa venujú napríklad Kyte (1946) – vojnové škody a problémy rekonštrukcie hospodárstva, Robinson (1951) – kompenzácie vojnových škôd, reštitúcie, Glick a Taylor (2005) – analýza vplyvov vojny a iných foriem militarizovaných konfliktov na medzinárodný obchod a národný a globálny hospodársky blahobyt, Atiyeh, Gunn, Hayek (2007) – vojnové zranenia, Hallon, Sabol, Falisová (2011) – vojnové škody v priemysle, infraštruktúre, finančnej sfére, Tzifakis (2013) - rekonštrukcia hospodárstva po vojenskom konflikte, Olejníček (2014) – ekonomická analýza ozbrojených konfliktov, del Castillo (2015) - rekonštrukcia hospodárstva a reformy v post-konfliktných krajinách, Mottaghi (2016) – dôsledky vojny v oblasti Blízkeho východu a severnej Afriky, Weir (2020) – škody na životnom prostredí spôsobené vojnami, Corral et al. (2020) - korelácia vojny a extrémnej chudoby, Makdisi, Soto (2020) – povojnová rekonštrukcia hospodárstva, Estrada (2022) – simulátor vojnových škôd, Blank (2022) - vojnové reparácie, Švec (2023) – obeť vojny a straty armád v rusko-ukrajinskom konflikte a ďalší autori.

Uvedené skutočnosti sú natoľko závažného charakteru, že je im potrebné venovať náležitú pozornosť i v teórii vedného odboru ekonomika obrany.

Cieľom predkladaného príspevku je priblížiť čitateľovi problematiku vojnových škôd a povojnovej obnovy hospodárstva. Vzhľadom na rozsiahlosť problematiky vojnových škôd a povojnovej obnovy krajiny (bezpečnostná, politická, ekonomická, právna, etická dimenzia) je príspevok zameraný len na ekonomické aspekty skúmania tohto javu, pričom autorka pri spracúvaní príspevku vychádzala z vybraných vedeckých a odborných informačných zdrojov. Z týchto dôvodov článok nepokrýva celé spektrum riešenia predmetnej problematiky.

Z vedeckých metód boli pri spracovaní príspevku využité základné metódy sekundárneho výskumu: obsahová analýza dokumentov dotýkajúcich sa problému a následná syntéza poznatkov vyúsťujúca do zovšeobecnení. Metóda konkretizácie bola použitá pri uvedení odporúčaní postupov smerujúcich k povojnovej rekonštrukcii hospodárstva.

1 KLASIFIKÁCIA VOJNOVÝCH ŠKÔD

Už od začiatku vývoja ľudskej spoločnosti sa výdavky na vedenie vojen negatívnym spôsobom prejavovali na rozvoji hospodárstva krajín. Možnosť viesť vojnu závisela i v súčasnosti závisí od disponibilných zdrojov štátu. Z pohľadu všeobecnej ekonomickej teórie ide o tzv. alternatívne využívanie vzácnych zdrojov. Ide o zdroje materiálne-vecné, ľudské, finančné, prípadne technologické. Počas vedenia vojny dochádza ku škodám na týchto vzácnych zdrojoch.

Už pred začatím vojnového konfliktu sa spotrebúvajú zdroje určené na vojenské účely, pretože udržiavanie vojenskej pripravenosti znamená výcvik a výcvik spotrebúva zdroje. Rozhodnutia vstúpiť alebo participovať na vojenskom konflikte so sebou nesú tzv. spoločenské náklady príležitostí (Olejníček, 2014). Náklady sa následne rapídne zvyšujú s vypuknutím vojnového konfliktu.

Pri skúmaní škôd na vecných zdrojoch je pozornosť v článku zameraná na najvýznamnejšie škody v priemysle, infraštruktúre a poľnohospodárstve. Osobitnú kapitolu škôd na vecných zdrojoch predstavujú škody na výzbroji bojujúcich armád. Z dôvodu že ide o rozsiahlu problematiku, ktorá si vyžaduje dôslednejšie bádanie a hlbšiu analýzu, tejto oblasti sa v tomto príspevku nevenujeme. Príspevok sa takisto nevenuje spôsobeným škodám na kultúrnych a historických pamiatkach. V ďalších častiach článku sú uvedené identifikované škody na ľudských a finančných zdrojoch.

1.1 Škody na vecných zdrojoch

Pri klasifikácii vojnových škôd možno vychádzať z informačných prameňov, ktoré vytvárali inštitúcie a orgány určené na mapovanie a vyhodnocovanie vojnových škôd po ukončení II. svetovej vojny², prípadne po skončení iných ozbrojených konfliktov³.

Hlavné druhy vojnových škôd v priemysle a infraštruktúre bývalého Slovenského štátu podľa štruktúry dotazníkov Ústredného združenia slovenského priemyslu z roka 1945 boli škody rozčlenené do nasledovných oblastí (Hallon, Sabol, Falisová, 2011):

1. Vecné škody na budovách.
2. Vecné škody na strojoch a zariadeniach.
3. Škody na zásobách surovín.
4. Škody na hotovom tovare a polotovaroch.

² Napríklad: Hallon, Sabol, Falisová (2011), Kyte (1946).

³ Napríklad: Corral et. al. (2020), Mottaghi (2016), Bolorani et al. (2021).

5. Škody spôsobené znížením hodnoty budov a zariadení.

6. Iné škody:

- škody spôsobené odstavením výroby v dôsledku zničenia budov a strojov,
- škody spôsobené zastavením výroby v dôsledku bojových operácií alebo administratívnych zásahov,
- škody spôsobené nákladmi na transport evakuovaných zariadení a zásob a nákladmi na ich spätnú evakuáciu do závodov a opätovnú inštaláciu,
- škody na patentoch, výrobných tajomstvách a inom duchovnom vlastníctve,
- škody v dôsledky straty obchodných kníh, dokladov a plánov,
- škody spôsobené odcudzením peňažných prostriedkov, cenných papierov a iných hodnôt,
- škody spôsobené vynútenými darmi, núteným odoberaním časopisov a inými vynútenými úkonmi.

Príčinami vojnových škôd v priemysle a infraštruktúre boli letecké nálety, pozemné bojové operácie, drancovanie počas bojových operácií alebo tesne pred nimi, dobrovoľná a nútená evakuácia zariadení a materiálov do Nemecka, rekvirácia surovín, polotovarov, hotových výrobkov, strojného zariadenia, dopravných prostriedkov, zámerné ničenie zariadení, surovín a infraštruktúry ustupujúcimi bojovými jednotkami, prepady, rekvirácie, odcudzenie kriminálnymi živlami alebo aj miestnym obyvateľstvom.

Dôležité straty vecných zdrojov predstavujú *vojnové rekvirácie*. *Rekviráciou* sa rozumie úradné odňatie vecí (napr. potravín, hospodárskych zvierat, dopravných prostriedkov) v čase výnimočnej potreby, napríklad pre potreby vojska. Vojenská rekvirácia môže byť iba pre zabezpečenie bojaschopnosti vojsk. Po pominutí dôvodu na rekviráciu, ak je to možné, sa rekvirované veci vrátia majiteľovi alebo sa mu poskytne príslušná kompenzácia. Rekvirácia nemôže byť zneužitá pre obohacovanie sa alebo poškodzovanie majiteľa veci podliehajúcej rekvirácii. Počas oslobodzovania bývalej Československej republiky v II. svetovej vojne dochádzalo k rekviráciám rôznych druhov majetku⁴. Najväčší rozsah rekvirácií nastal prechodom Červenej armády. Zaujímavosťou je, že finančné škody spôsobené rekviráciami liehu a tabaku v tom období dosiahli hodnoty porovnateľné so škodami v najväčších zbrojárskych podnikoch.

Výsledná hodnota všetkých vojnových strát bývalého Slovenského štátu bola vyčíslená na 114 461,4 mil. vtedajších Kčs. Prepočet tejto sumy na menu euro podľa pomeru základných životných potrieb v roku 2011 predstavoval približne 8 000 - 10 000 mil. eur. Išlo

---

⁴ Suroviny, drevo, polotovary, hotové výrobky, technické zariadenia, nástroje, vybavenia závodných kuchýň, pohonné látky, dopravné prostriedky, traktory a iná technika, konfekcia, obuv a podobne.

o približne 30-násobok rozpočtu vojnového Slovenského štátu (Hallon, Sabol, Falisová, 2011).

I v súčasnosti pri vedení vojen uplatňovaná technika „spálenej zeme“, okrem primárneho ničenia vojenských objektov, vedie k poškodzovaniu a ničeniu predovšetkým objektov kritickej infraštruktúry⁵, ktorá je nevyhnutná pre správne fungovanie štátu. V prípade medzinárodných vojnových konfliktov deštrukcia výrobných zariadení a hospodárskej základne slúži na oslabovanie bojového potenciálu napadnutej krajiny. V prvom rade sú ničené zbrojovky, podniky produkujúce muníciu, rafinérie vyrábajúce pohonné hmoty, poškodzovaná je dopravná (cestná, letecká, vodná, železničná) infraštruktúra, komunikačná infraštruktúra (siete a služby pevných elektronických komunikácií a mobilných elektronických komunikácií, satelitná komunikácia, informačné systémy a siete), narúšané sú poštové služby, energetická infraštruktúra (elektro energetika, plynárne, jadrová energetika, zariadenia na ťažbu a spracovanie ropy, tepelná energetika), poľnohospodárska infraštruktúra, vodné stavby (prístavy vrátane plavidiel) a stavby na zabezpečovanie pitnej vody (studne, čerpadlá, rezervoáre vody), zavlažovacie kanály, priemyselné objekty určené na výrobu rozličných komodít vrátane zariadení na ťažbu a spracovanie surovín, produkciu potravín, stavebných hmôt, poškodzované sú verejné budovy a bytový fond. Pri zisťovaní a mapovaní škôd na budovách a verejnej infraštruktúre sa v súčasnosti okrem osobného zisťovania škôd na mieste využívajú ďalšie techniky ako satelitné snímky, snímanie a zisťovanie škôd prostredníctvom dronov a podobne⁶.

Okrem škôd v priemysle a na infraštruktúre štátu sú pre ekonomiku krajiny závažné škody spôsobené v poľnohospodárstve. Ide o škody nemenej závažného charakteru s ohľadom na potrebu zaistenia potravinovej bezpečnosti štátu. Škody súvisiace s poľnohospodárskou produkciou vyplývajú zo skutočnosti, že v priebehu vojen dochádza k mnohým negatívnym javom. V priebehu bojových operácií dochádza k znečisťovaniu pôdy i vodných zdrojov kovmi a ďalšími toxickými látkami⁷, ktoré kontaminujú pôdu a podzemné vody, pretože čistiare odpadových vôd môžu byť v dôsledku vojnových operácií znefunkčnené. Poškodzovanie priemyselných, ropných alebo energetických zariadení vedie k znečisteniu veľkých oblastí. Použitie výbušných zbraní vytvára obrovské množstvo trosiek, ktoré je neskôr potrebné odstrániť (Weir, 2023).

Zároveň dochádza k zamínovaniu priestorov bojísk. Nášlapné míny, kazetová munícia a iné pozostatky výbušných zbraní obmedzujú prístup k poľnohospodárskej pôde i po ukončení konfliktu. Zamínovaná pôda nemôže slúžiť na poľnohospodársku produkciu ani na chov dobytká. K stratám dobytká dochádza aj v dôsledku bojovej činnosti.

⁵ Ide o systém najdôležitejších organizácií (súkromnej sféry) a inštitúcií (verejnej správy), prenosových sústav, zariadení, služieb, informačných a komunikačných systémov, ktorých zničenie, narušenie alebo znefunkčnenie môže spôsobiť čiastočné alebo úplné zlyhanie bezpečnosti štátu (Kelemen, Blažek, 2023).

⁶ Bližšie pozri: Boloorani, A.D. – Darvishi, M. – Weng, Q. – Liu, X. 2021. Post-War Urban Damage Mapping using InSAR: The Case of Mosul City in Iraq.

⁷ Napríklad ochudobnený urán.

Poľnohospodárske výnosy sú nepriaznivo ovplyvňované i nedostatkom komerčných hnojív, ktoré nie sú počas vojny produkované v požadovaných objemoch (Kyte, 1946).

Veľkoplošné pohyby vojenských vozidiel taktiež vedú k rozsiahlemu fyzickému poškodeniu krajiny. Pôda sa z uvedených dôvodov môže stať neskôr nepoužiteľnou pre poľnohospodárske účely, čo vedie k zhoršeniu potravinovej bezpečnosti krajiny.

Ďalším negatívnym javom je odlesňovanie krajiny, ktoré sa počas konfliktov často zvyšuje. Zhoršený prístup k potravinám podnecuje rozširovanie pytliactva. Spôsobené environmentálne škody výrazne zaťažia nákladmi ďalšie generácie (Weir, 2023).

1.2 Škody na ľudských zdrojoch

Počas vojen dochádza k masívnym úmrtiam/stratám na životoch nielen vojakov, ale i civilného obyvateľstva. K najsmrteľnejším vojnám v histórii ľudstva možno zaradiť vojny uvedené v Tabuľke 1.

K úmrtiam vo vojnách dochádza i v súčasnosti. V najzávažnejšom momentálne prebiehajúcom vojnovom konflikte na Ukrajine podľa odhadov amerických bezpečnostných analytikov za prvých 18 mesiacov bolo zranených a zomrelo takmer pol milióna ruských a ukrajinských vojakov⁸, zároveň približne 9 000 civilných osôb z toho 500 detí (Švec, 2023). K presným údajom však nie je prístup, pretože oficiálne čísla Ukrajina nezverejňuje a Rusko svoje údaje podhodnocuje.

Tabuľka 1 Obete vojen

Vojna	Počet obetí vojny	Roky trvania vojny
II. svetová vojna – celosvetový rozsah	60 - 85 miliónov	1939-1945
Vojna „Troch kráľovstiev“ – občianska vojna v Číne	36 - 40 miliónov	184-280
Lušanské povstanie - Čína	36 miliónov	755 - 763
Druhá čínsko-japonská vojna	27 - 29 miliónov	1937-1945
Vojna medzi dynastiou Qing a Ming – Čína	25 miliónov	1618-1683
Povstanie Taipejov – Čína	20 – 30 miliónov	1850-1864
I. svetová vojna – celosvetový rozsah	15 - 20 miliónov	1914-1918
Dunganská vzburá - Čína	10 miliónov	1862-1877

⁸ Tlačová agentúra Slovenskej republiky.

Vojna	Počet obetí vojny	Roky trvania vojny
Ruská občianska vojna - Rusko	9 miliónov	1917-1926
Tridsaťročná vojna - Európa	8 miliónov	1618-1648
Kongo – občianska vojna	4 milióny	1998 – doteraz
Kórejská vojna – Kórea	3 milióny	1950-1953
Nigéria – občianska vojna	do 2 miliónov	1967-1970

Zdroj: spracované podľa Cerda (2018), Armstrong (2019), Slawson (2023).

Vo vojnách sa používajú čoraz zložitejšie, sofistikovanejšie a ničivejšie zbrane s rastúcou deštruktívnou silou a účinnosťou, ktoré vedú k zvyšovaniu smrteľných aj nefatálnych obetí. Z ekonomického pohľadu dochádza ku škodám na pracovnej sile, no zabíjanie ľudí má i etický rozmer spočívajúci vo fakte, že ľudský život možno považovať za jednu z najvyšších hodnôt ľudskej spoločnosti. Vo vojne ľudia umierajú, trpia, sú zničené ich životy, majetok, sú im bezdôvodne odopreté ich morálne práva a ľudská dôstojnosť (Švaňa, 2016).

I napriek tomu, že vojna je regulovaná Ženevskými konvenciami a zásadami Medzinárodného humanitárneho práva v rámci ktorých je proklamovaná ochrana nebojovníkov, v dôsledku vojnových stretov dochádza k stratám súvisiacim s poškodením fyzického i psychického zdravia vojakov a rovnako tak civilného obyvateľstva (Atiyeh, Gunn, Hayek, 2007). Nejde len o bezprostredné vojnové zranenia, ale aj choroby súvisiace so zhoršením prístupu k adekvátnej zdravotnej starostlivosti v krízových podmienkach, s nedostatkom potrebnej výživy pre organizmus⁹, s chorobami súvisiacimi s výskytom epidémií¹⁰ v dôsledku nedostatočnej hygieny¹¹, bývania, ošatenia¹² a podobne. Do 19. storočia podľa odhadov zomieralo vo vojnách osem odvedených vojakov na choroby, kým iba jeden zomieral v dôsledku bojovej činnosti nepriateľa. Choroby tak boli pre vojakov najväčšou hrozbou (Školník, Gubáš, 2016).

V dôsledku používania zbraní a osobitne zbraní hromadného ničenia dochádza k devastácii životného prostredia, čo sa časom môže prejavíť v celkovom zhoršení zdravotného stavu obyvateľstva. Už vojenský výcvik vytvára emisie, narúša krajinu

⁹ V dôsledku vojen vznikali hladomory, ktoré taktiež prispievali k úbytku pracovných síl.

¹⁰ Historicky išlo o epidémie moru, cholery, škrvnitého a brušného týfusu, dyzentérie, šarlachu, črevnej chrípky, prvých kiahní, zimnice, spavej nemoci a podobne (Rezmer, 2009). Ako preventívne opatrenie bolo neskôr zavedenie hromadného očkovania vojsk (Školník, Gubáš, 2016).

¹¹ Sťažený prístup k pitnej vode, sanitárnym a hygienickým zariadeniam.

¹² Z dôvodu lepšie chrániť a upevňovať zdravie vojakov boli v armádach zavádzané štandardizované uniformy s ochrannými prvkami, taktiež dochádzalo ku skvalitňovaniu vojenských zásob proviantu, a to na náklady vlád (Školník, Gubáš, 2016).

a suchozemské a morské biotopy, vytvára chemické a hlukové znečistenie z používania zbraní, lietadiel a vojenských vozidiel. Negatívne javy sa znásobujú vo vojne. Je preukázateľné, že poškodzovanie životného prostredia počas konfliktov má výrazne negatívny dopad na verejné zdravie (Weir, 2020). Vojna tak vyvoláva náklady na liečbu pracovnej sily nielen počas trvania vojnového konfliktu ale aj po jeho ukončení.

Škody súvisiace s pracovnou silou súvisia s celkovým zhoršením ukazovateľov ľudského rozvoja¹³. Priemerná dĺžka života sa znižuje, detská úmrtnosť v dôsledku nedostatočnej výživy a zhoršeného prístupu k zdravotnej starostlivosti rastie.

Zvlášť zraniteľnou skupinou obyvateľstva vo vojnách sú deti. Bezpečnostná rada OSN identifikovala a odsúdila šesť prípadov závažného porušovania práv detí počas vojny:

1. zabíjanie a mrzačenie detí,
2. nábor alebo využívanie detí v ozbrojených silách a ozbrojených skupinách,
3. útoky na školy alebo nemocnice,
4. znásilňovanie alebo iné závažné sexuálne násilie,
5. únosy detí,
6. odopretie prístupu k humanitárnej pomoci pre deti.

Podľa organizácie UNICEF únosom detí sa rozumie nezákonné premiestnenie, zmocnenie sa, zadržanie alebo nútené zmiznutie dieťaťa, a to buď dočasné, alebo trvalé. Či už ide o úmyselný akt násillia alebo odplaty s cieľom vyvolať strach medzi obyvateľstvom, alebo o násilný nábor a/alebo sexuálne zneužívanie detí, únos je jednou z najrozšírenejších foriem násillia páchaných na deťoch v situáciách ozbrojeného konfliktu. Deti postihnuté následkami vojny viac trpia chudobou a v dôsledku toho im hrozí násillie, vykorisťovanie a zneužívanie.

Dôsledky na vzdelávanie detí v krajinách postihnutých vojnou sú zničujúce, pretože školské zariadenia sú poškodené, zničené alebo sa využívajú ako úkryty, prípadne slúžia na dočasné ubytovanie pre utečencov a presídlencov. Aj v prípade, že školské zariadenia fungujú, deti ich nenavštevujú, pretože sa obávajú o svoju bezpečnosť. V školách tiež chýba pedagogický personál. V prípade utečenectva a presídľovania obyvateľstva ako sprievodných javov vojny, môže vzniknúť ďalší problém spočívajúci v jazykovej bariére, ktorá sťažuje možnosť vzdelávania. Nedostatky v oblasti vzdelávania, nedostatočného nadobudnutia vedomostí a zručností pre výkon povolania sa neskôr negatívnym spôsobom prejavia predovšetkým pri mladej generácii, ktorá by mala nastúpiť na trh práce. Z dôvodu nedostatočného vzdelania sa mladí ľudia stávajú nezamestnanými. Odstraňovanie

¹³ Rozvojový program OSN publikuje od roku 1990 správy o ľudskom rozvoji, ktoré obsahujú Index ľudského rozvoja (Human Development Index – HDI). Tento ukazovateľ patrí medzi agregované indikátory merajúce pokrok spoločnosti v troch dimenziách, a to v oblasti zdravia, vzdelania a životnej úrovne obyvateľstva.

nedostatkov súvisiacich so vzdelaním pracovnej sily vyžaduje mnohokrát dlhodobé úsilie (Mottaghi, 2016).

V dôsledku úmrtí, vojnových zranení a iných ochorení dochádza k stratám zručností a znalostí pracovnej sily, čo sa následne prejavuje na znížení výkonu hospodárstva. Emigrácia obyvateľstva v dôsledku vojny predstavuje pre ekonomiku krajiny potenciálny „odliv mozgov“, zároveň aj odliv súkromného finančného kapitálu. Okrem kvantitatívnych strát ľudského kapitálu z dôvodu úmrtí sa takto zvyšuje aj riziko kvalitatívnej degradácie ľudského kapitálu. Dôležité je si uvedomiť, že ľudský kapitál je dôležitý pri tvorbe HDP. Ak dôjde k poškodeniu, prípadne zničeniu vecných zdrojov, tie je možné v procese výroby obnoviť. No len ľudia majú znalosti ako je možné pri výrobe postupovať. Strata ľudského potenciálu z tohto pohľadu môže byť pre ekonomiku krajiny ťažko nahraditeľná.

Počas vojen i v povojnovom období dramaticky narastá počet ľudí, ktorí potrebujú sociálnu pomoc (invalidi, vojnoví veteráni, starší ľudia, deti, siroty). Zároveň pracovná sila v produktívnom veku stráca možnosti na sebarealizáciu a obživu. Rastúce náklady na sociálnu pomoc vznikajú z dôvodu nemožnosti získať prostriedky na uspokojenie základných životných potrieb prostredníctvom uplatnenia pracovnej sily na trhu práce.

Okrem nákladov na dočasnú sociálnu pomoc pre vojnu postihnuté osoby v istých prípadoch (predovšetkým v občianskych vojnách¹⁴) vznikajú pre ekonomiky zúčastnených štátov náklady súvisiace s presídlením určitých komunít (Tzifakis, 2013).

Náklady súvisiace s poskytovaním humanitárnej pomoci vznikajú v bojujúcich krajinách, no i v ďalších, vo vojne nezúčastnených štátoch, ktoré ju poskytujú (napr. náklady na humanitárnu pomoc pre utečencov) (Olejníček, 2014).

1.3 Škody na finančných zdrojoch

Už v období pred vojnou v krajinách, ktoré sa pripravujú na vojnu a zároveň v krajinách, ktoré sa pripravujú na obranu pred potenciálnou agresiou, môžu vzniknúť veľké fiškálne deficity spôsobené vysokými vojenskými výdavkami.

Ak v štátnom rozpočte chýba dostatočný objem finančných zdrojov, vlády na financovanie vojnových/obranných potrieb získavajú mimorozpočtové zdroje formou pôžičiek. Vládne pôžičky od obyvateľstva sa realizujú prostredníctvom emisií rôznych druhov cenných papierov (napr. vojnových obligácií) s postupným splácaním, ktoré sú umiestňované na finančnom trhu. Tento spôsob bol napríklad využívaný vládou USA počas II. svetovej vojny.

¹⁴ V prípade vojnových konfliktov podmienených etnickým alebo náboženským napätím.

Pôžičky sú však spojené s rastom úrokových sadzieb, rastie inflácia, čo vyvolá situáciu, že súkromné investície sú redukované (peniaze si vláda požičiava od subjektov súkromného sektora a tie potom chýbajú na investície). Súkromné investície sú však rozhodujúce pre dlhodobý rast ekonomiky, preto pôžičky na financovanie vojenských výdavkov spôsobia, že bude redukovaná kapitálová zásoba, čo v budúcnosti negatívne ovplyvní veľkosť a úroveň ekonomiky (Šefčík, 1998).

Pôžičky na financovanie vojnových potrieb si štát môže zabezpečovať aj od iných štátov. Výhodou získavania potrebných financií formou pôžičiek pred zvyšovaním daní je skutočnosť, že obyvateľstvo pociťuje dopad daní okamžite, čo vyvoláva nespokojnosť, zatiaľ čo dopady štátnej zadlženosti sú vnímané až po vojne¹⁵ (Benčo, Lašček, 2002). Negatívom je skutočnosť, že v dôsledku využívania pôžičiek rastie štátny dlh a zároveň sa nepriaznivo vyvíja pomer štátneho dlhu k HDP. Debetné úroky za prijaté pôžičky sa vplyvom nesplácania úverov/pôžičiek počas trvania vojny navyšujú, čo prispieva k zvyšovaniu záväzkov. Kredibilita krajiny vplyvom jej zadlženosti klesá a ďalšie pôžičky sú poskytované za vyšší úrok.

Získavanie finančných zdrojov na vedenie vojny či financovanie potrieb obrany sa môže realizovať aj formou emisie peňazí. Zvyšovanie peňažnej masy znamená nárast finančných zdrojov okamžite dostupných pre vládu. Tento nárast však musí byť kompenzovaný znížením zdrojov dostupných pre iné ekonomické subjekty. Tým, že v obehu je zvýšené množstvo peňazí dochádza k nárastu inflácie. Z tohto dôvodu je tlačenie peňazí ako formy financovania verejných statkov označované ako „inflačná daň“. Vplyvom pôsobenia inflácie dochádza k znehodnocovaniu peňazí, to znamená, že vláda za rovnaké množstvo peňazí dokáže obstaráť menej reálnych vecných prostriedkov (zbraní, výstroja, munície a pod.). V porovnaní so spôsobom obstarania finančných zdrojov formou pôžičiek, vydávanie peňazí má na ekonomiku omnoho silnejšie inflačné dopady (Holcner a kol., 2011).

Keďže disponibilné zdroje sú v čase obmedzené, zvyšovanie vojenských výdavkov sa deje na úkor iných typov výdavkov štátu¹⁶, čo v konečnom dôsledku vedie k zníženiu životnej úrovne obyvateľstva. Je potrebné si uvedomiť, že ak sa ekonomika nachádza na hranici svojich produkčných možností (všetky zdroje sú využívané), potom vláda musí pristúpiť k redukcii svojich výdavkov v iných oblastiach verejného sektora (Holcner a kol., 2011). Vysoká úroveň vojenských výdavkov zároveň odkláňa finančné zdroje od riešenia environmentálnych problémov a od trvalo udržateľného rozvoja ekonomiky (Weir, 2023).

K finančným stratám dochádza počas i po ukončení vojny. Problém plienenia a využívania majetku napadnutého štátu vždy zohrával významnú úlohu pri vední vojny. Zlato, cennosti, cenné papiere i skonfiškované peniaze slúžili i v súčasnosti slúžia agresorovi na financovanie potrieb súvisiacich s fungovaním armády a vedením vojny. Umelé

¹⁵ Pôžičky na financovanie vojnových potrieb zaťažujú štátny rozpočet na dlhé obdobie. Napríklad Veľká Británia svoje pôžičky voči USA a Kanade splatila až po viac ako šesťdesiatich rokoch po ukončení II. svetovej vojny v roku 2006.

¹⁶ Napríklad výdavky na zabezpečenie zdravotnej a sociálnej starostlivosti, výdavky na kultúru a šport a pod.

zvyšovanie inflácie a v dôsledku toho znižovanie kúpnej sily peňazí v napadnutej krajine prostredníctvom umiestňovania falošných peňazí v ekonomike patrí zároveň k nástrojom ekonomickej vojny¹⁷.

Ďalšie finančné škody predstavuje *ušlý zisk* podnikateľských subjektov vyplývajúci zo zníženia alebo úplného zastavenia výrobných procesov a to buď vplyvom priamych bojových operácií alebo aj nedostatkom surovín, polotovarov, súčiastok, náhradných dielov v súvislosti s prerušením dodávok v dôsledku ťažkostí v doprave. Výpadky vo výrobe bývajú zapríčinené aj nedostatkom pracovnej sily v dôsledku mobilizácie pracovného personálu a radiaciach pracovníkov, výpadkami energie, palív a podobne. Nútené rekvirácie taktiež prispievajú k nedostatku potrebných výrobných zásob. V podnikoch sa zároveň hromadia hotové výrobky, ktoré nemôžu byť z dôvodu zhoršenej distribúcie a narušenia vnútorného a medzinárodného obchodu realizované na trhu.

Obmedzovanie výrobného procesu má samozrejme výrazne negatívny dôsledok na daňové príjmy štátu. Znižovanie výroby spôsobuje pokles exportu, zároveň klesá domáca spotreba z dôvodu zníženia kúpyschopnosti obyvateľstva. Okrem toho vojnový stav umožňuje rozmáhaniu sa „čierneho trhu“. Existencia „šedej ekonomiky“ znamená ďalší výpadok príjmov do štátneho rozpočtu, čo možno zo strany štátu považovať za finančnú stratu.

Finančné škody zasahujú i peňažné ústavy, ktoré financovali/financujú poškodené podniky. V prípade, že im poskytovali rôzne druhy úverov a podniky sa z vyššie uvedených dôvodov stali insolventnými, poskytnuté úvery sa stávajú „nedobytnými pohľadávkami“ a banky taktiež vykazujú straty.

Ďalšie finančné škody vznikajú po ukončení vojny, kedy dochádza k finančným kompenzáciám, reštitúciám a vojnovým reparáciám. „*Kompenzácia vojnových škôd*“ je náhrada strát utrpených vojnovými činmi, nepriateľskou okupáciou alebo inými následkami vojny.

„*Reštitúcia*“ je obnova/nahradenie majetku, ktorý bol skonfiškovaný alebo zabavený alebo bol vystavený núteným presunom okupantov alebo vlády alebo iných orgánov alebo súkromných osôb v krajine, kde sa nachádza ich majetok. V praxi sa reštitúcie neobmedzujú len na vrátenie predmetu/majetku vlastníkovi, ale v rámci určitých limitov zahŕňa aj kompenzáciu strát, ktoré utrpel vlastník počas pozbavenia držby majetku (Robinson, 1951).

Právna úprava náhrady vojnových škôd sa líši od národa k národu. Napríklad po ukončení II. svetovej vojny v Československu, Poľsku, Juhoslávii, Holandsku, Francúzsku a vo Veľkej Británii štát prevzal na seba záväzok nahradiť poškodeným subjektom utrpené škody, a to v medziach hospodárskych možností. Škody boli obrovské, štát ich nebol schopný nahradiť okamžite, preto bolo potrebné vysoké náklady rozložiť na dlhšie obdobie. Na Slovensku bol obmedzený rozsah poskytovanej náhrady len do 50 % zistených škôd,

¹⁷ Bližšie pozri: Jirásková, S. 2019. *Ekonomická vojna ako jedna z podôb hybridnej vojny*.

najviac však do 100 tis. Kčs. Pri posudzovaní nároku bolo zároveň do úvahy brané sociálne postavenie žiadateľov, preto finančnú pomoc dostali len tí, ktorých majetok nepresahoval hodnotu 300 tis. Kčs.

Za vojnové škody sa pri uznávaní reštitučných nárokov považovali straty na huteľných veciach, nehnuteľnostiach, konfiškácia peňazí, nútené práce, straty na mzde na základe národnej, rasovej alebo politickej perzekúcie, pokuty, straty na životoch, poškodení zdravia, uväznenia, deportácií, zlého zaobchádzania, vyvlastnenia alebo premiestnenia majetku do zahraničia, zničenia majetku, ušlý zisk a podobne (Hallon, Sabol, Falisová, 2011).

Reštitučné nároky sa môžu uspokojovať buď v naturálnej podobe (majetok za majetok) alebo v peniazoch. Základom na ocenenie strát býva reprodukčná hodnota majetku alebo trhová cena platná k dátumu vyčísľovania reštitučných nárokov. Reštitúcia v praxi však nie je jednoduchým aktom vrátenia majetku, pretože majetok bol v čase používaný, bol vystavený fyzickému či morálnemu opotrebeniu, vlastníkom vznikajú ďalšie straty v podobe ušlého zisku a nákladov na prípadné opravy majetku. Pri vyčísľovaní nárokov je potrebné prihliadať aj na pôsobenie inflácie, ktorá počas vojny býva neúmerne vysoká (Robinson, 1951).

Ďalšie finančné náklady pre štátnu pokladnicu predstavujú náklady na odškodnenie obetí vojny súvisiace s úmrtím alebo poškodením zdravia. Odškodnenie sa vypláca zo štátnych prostriedkov vojnovým veteránom (napr. invalidné dôchodky/renty), alebo pozostalým príbuzným (vdovské, vdovecké, sirotské dôchodky). Ďalšie náklady predstavujú tzv. pohrebné náklady, náklady na liečebnú a zdravotnú starostlivosť, náklady na zdravotné pomôcky (napr. protézy), náklady na rekvalifikáciu v prípade neschopnosti vykonávať pôvodné povolanie a pod. (Hallon, Sabol, Falisová, 2011).

Osobitým finančným problémom sú „vojnové reparácie“. Ide o peňažné odškodnenie, ktoré platia porazené štáty uznané za vinníka vojny víťazným. Pre porazené krajiny sú reparácie značným finančným nákladom zaťažujúcim rozpočet na dlhé obdobie po ukončení vojny. Takéto platby, ktoré sa kedysi nazývali aj vojnové odškodnenie, majú dlhú históriu a až do 20. storočia boli primárnym alebo jediným mechanizmom kompenzácie v dôsledku ozbrojeného konfliktu (Blank, 2022).

Najznámejšie sú reparácie vyčíslené po ukončení I. svetovej vojny na základe Versaillskej mierovej zmluvy. Podľa nej malo porazené Nemecko zaplatiť vojnové reparácie víťazným mocnostiam. K vzniku reparačných nárokov došlo aj po ukončení II. svetovej vojny na základe zistení Medzinárodnej reparačnej konferencie, ktorá sa uskutočnila v roku 1945 v Paríži. Nemecké záväzky mali prevažne naturálnu podobu¹⁸, no zároveň ukladali Nemecku povinnosť navrátiť poškodeným štátom ulúpené menové zlato. Nemecké reparácie mali

¹⁸ Povinnosť vrátiť/nahradiť priemyselné zariadenia.

služít v prvom rade na odstránenie škôd spôsobených Nemeckom. Povinnosť platiť vojnové reparácie mali aj Taliansko, Japonsko a Fínsko.

Reparácie bývajú súčasťou mierovej zmluvy alebo vyrovnania po ukončení vojny. Môžu byť nariadené ako súčasť medzinárodných alebo vnútroštátnych súdnych procesov, pričom podľa medzinárodného práva majú nasledovné formy: peňažná kompenzácia, reštitúcia, rehabilitácia, zadosťučinenie alebo záruky neopakovania. Za reparácie ustanovené v mierových dohodách je daný štát povinný zaplatiť dohodnutú sumu. Spôsob akým získa alebo zabezpečí potrebné finančné zdroje je vnútroštátnou záležitosťou tohto štátu (Blank, 2022).

Pri uplatňovaní nárokov víťazných krajín vyplývajúcich z vojnových reparácií je dôležité si uvedomiť, že s každou platbou sa znižuje kapitál porazenej krajiny (jej ekonomický potenciál potrebný na ďalší rozvoj hospodárstva), čo v konečnom dôsledku môže viesť k zníženiu schopnosti platiť reparácie. Víťazné krajiny by preto nemali mať snahu o uplatnenie „maximálnej výšky“ reparácií.

2 POVOJNOVÁ OBNOVA HOSPODÁRSTVA

Prvé medzinárodné úsilie o povojnovú obnovu ekonomiky v histórii sa uskutočnilo v Rakúsku po skončení 1. svetovej vojny. Ujala sa ho Spoločnosť národov a vychádzala z práce a návrhov vyšetrovacej ekonomickej komisie. Obnova Rakúska znamenala pozastavenie platieb reparácií, začatie ekonomických reforiem a vymenovanie vysokého komisára pre hospodárstvo krajiny.

Najpôsobivejšie úsilie o povojnovú rekonštrukciu sa uskutočnilo po skončení II. svetovej vojny. Ide o aktivity Úradu OSN pre pomoc a obnovu voči Európe a Číne (1943 – 1946), pôžičky Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj adresovanej európskym krajinám, známy Marshallov plán¹⁹ (1948-1951) a ekonomickú pomoc Japonsku. Za najúspešnejšiu iniciatívu sa pokladá Marshallov plán, ktorý znamenal presun 13,3 miliárd dolárov z USA do západnej Európy na splnenie nasledovných cieľov: zvýšenie výroby, rozšírenie zahraničného obchodu, posilnenie vnútornej finančnej stability a rozvoj európskej hospodárskej spolupráce. Program dosiahol všetky svoje ciele, keďže inflácia, nezamestnanosť a rozpočtové deficity sa výrazne znížili, HDP prijímajúcich štátov vzrástol o 35 % a vnútroeurópsky obchod vzrástol o 80 %²⁰.

¹⁹ Program európskej obnovy (European Recovery Program) známy ako Marshallov plán. Plán prijalo 16 západoeurópskych krajín, odmietol ho ZSSR a jeho budúce východoeurópske satelity. Najväčší diel pomoci získalo Spojené kráľovstvo (takmer 3,2 miliardy dolárov), Francúzsko (2,7 miliardy) a Taliansko (1,5 miliardy) a Nemecká spolková republika (1,5 miliardy dolárov).

²⁰ Československá vláda na pokyn predstaviteľa Sovietskeho zväzu J. V. Stalina odvolala svoju účasť na tomto programe v júli roku 1947. Ako náhrada za odmietnutú pomoc bola súčasne v Moskve podpísaná dohoda

Aktivity smerujúce k povojnovej obnove v neskoršom období (počas trvania studenej vojny) sa sústreďovali predovšetkým na „zlyhávajúce štáty“, v ktorých dochádzalo k občianskym vojnám. Do týchto aktivít sa čoraz viac zapájali medzinárodné organizácie vrátane Organizácie spojených národov, Medzinárodného menového fondu, Svetovej banky, medzinárodných mimovládnych organizácií, rozličných poradenských spoločností i súkromných firiem (Tzifakis, 2013). Európska únia, Organizácia spojených národov a Svetová banka od roku 2008 spoločne pomáhajú krajinám na celom svete zotaviť sa z kríz súvisiacich s ozbrojenými konfliktmi.

Obnova spoločenského života po vojnovom konflikte sa v súčasnosti zameriava na upevnenie mieru a bezpečnosti a dosiahnutie trvalo udržateľného sociálno-ekonomického rozvoja vo vojnu zničenej krajine. Post-konfliktná rekonštrukcia je široko chápaná ako komplexný, holistický a multidimenzionálny proces zahŕňajúci úsilie o paralelné zlepšenie vojenských, politických, ekonomických a sociálnych podmienok. Ekonomická dimenzia obnovy po konflikte zvyčajne zahŕňa úlohy ako je distribúcia pomoci, obnova fyzickej infraštruktúry a výrobných zariadení, obnovenie sociálnych služieb, vytvorenie vhodných podmienok pre rozvoj súkromného sektora a implementácia nevyhnutných štrukturálnych reforiem pre makroekonomickú stabilitu a udržateľný rast (Tzifakis, 2013).

Ak v období realizácie Marshallovoho plánu sa pod pojmom „rekonštrukcia ekonomiky (economic reconstruction)“ rozumela obnova základných služieb a hospodárskej infraštruktúry na reaktiváciu svetovej výroby a obchodu, v období po skončení studenej vojny a v súčasnosti sa pod pojmom „rekonštrukcia ekonomiky“ chápe nielen obnova, ale aj modernizácia či vytvorenie základného makro a mikroekonomického inštitucionálneho a politického rámca potrebného na vytvorenie životaschopného hospodárstva. Ide o ekonomiku, ktorá by ľuďom poskytla pracovné príležitosti, ktoré by im umožňovali slušné a legálne živobytie (del Castillo, 2015). V súčasnosti je teda pomoc jednotlivých aktérov zameraná nielen na jednoduchú obnovu, ale aj na ďalší rozvoj hospodárstva krajín, ktoré boli postihnuté vojnovými konfliktmi. Rozvojová pomoc sa neuskutočňuje až po ukončení vojnového konfliktu, ale už v jeho priebehu, pričom cieľom je vybudovať sebestačnú miestnu ekonomiku (Olejníček, Krč, 2019).

Dôležité je si uvedomiť, že každé úsilie o sanáciu hospodárstva a zároveň obnovu spoločenského života je jedinečné. Pri rozhodovaní o postupoch povojnovej obnovy je potrebné rešpektovať nasledovné faktory: príčiny vypuknutia vojnového konfliktu, priebeh (trvanie a intenzita) vojnového konfliktu²¹, typ vojnového konfliktu²² (medzinárodný ozbrojený konflikt, vnútroštátny ozbrojený konflikt), počet vojnových obetí a veľkosť strát

---

o obchodnej spolupráci medzi ČSR a Sovietskym zväzom na 5 rokov. Znamenala odklon od ekonomickej spolupráce nielen s USA, ale aj s celou západnou Európou.

²¹ Niektoré ozbrojené konflikty môžu byť krátke, ale veľmi deštruktívne. Oproti tomu niektoré občianske vojny môžu trvať desaťročia, ale bojuje sa s nízkou intenzitou.

²² Bližšie pozri: Kulašík, P. a kol. 2011. Prehľadovanie konceptu bezpečnosti – implikácie pre teóriu a prax medzinárodných vzťahov.

vojenskej techniky v odraze na použitú stratégiu a taktiku bojového použitia vojsk, ekonomické podmienky a úroveň hospodárstva pred konfliktom, rozsah medzinárodnej politickej podpory vedúcej k urovnaniu konfliktu, záujem subjektov (národných i medzinárodných) prispieť k obnove a podobne.

Bezprostredne po konflikte (prípadne už aj počas neho) majú prioritu aktivity smerujúce k obnoveniu služieb vedúcich k uspokojeniu základných životných potrieb obyvateľstva. Ide o opravu objektov fyzickej infraštruktúry ako sú zdravotnícke zariadenia, školy, sanitárna infraštruktúra, dopravná infraštruktúra nevyhnutná na zabezpečenie okamžitej distribúcie humanitárnej pomoci a zabezpečenie objektov na dočasné ubytovanie. V tejto etape sa využívajú finančné zdroje získané od rôznych donorov. Z krátkodobého hľadiska by v tejto fáze malo byť hlavným cieľom zlepšenie bezpečnosti a obnova základných životných podmienok. Dynamický rast jednotlivých odvetví hospodárstva môže nastúpiť až v ďalšej fáze ako dlhodobější cieľ (del Castillo, 2015).

Rekonštrukcia vojnou zničených krajín si nevyhnutne vyžaduje realizáciu ekonomických reforiem. Základným predpokladom je udržanie mieru, až potom môže krajina smerovať k dlhodobému rozvoju. Prvoradá je premena vojnového hospodárstva na hospodárstvo mierové – jeho štrukturálna zmena. Zásadnou požiadavkou je rozvoj súkromného sektora, ktorého úloha je kľúčová pre vytváranie a zvyšovanie zamestnanosti a ekonomického rastu. V tomto prípade ide o využívanie domáceho kapitálu. Keďže jeho objem mnohokrát nepostačuje, ďalšou dôležitou úlohou je prilákanie zahraničných investorov, ktorí by poskytli ďalší kapitál nevyhnutný na obnovu hospodárstva (Tzifakis, 2013). Je evidentné, že priame zahraničné investície prispievajú k transferu technológií, napomáhajú rozvoju ľudského kapitálu, prispievajú k integrácii medzinárodného obchodu, zároveň pomáhajú vytvárať konkurencieschopnejšie podnikateľské prostredie a podporujú rozvoj podnikania. Za sekundárny efekt možno považovať zlepšenie environmentálnych a sociálnych podmienok v krajine (Makdisi, Soto, 2020).

Prilákanie zahraničných investorov je podmienené splnením požiadavky zavedenia inštitucionálneho rámca na registráciu firiem, právnych noriem upravujúcich ochranu súkromného vlastníctva a vymedzenie jasných pravidiel podnikania.

Rozvoj priemyslu by mal byť paralelný s rozvojom poľnohospodárstva, ktoré má potenciál prispievať k živobytiu vidieckeho obyvateľstva. Obidva sektory môžu poskytnúť pracovné príležitosti pre navrátilcov z vojny. Podpora samozásobiteľského poľnohospodárstva a rozvoja vidieka integrovaným spôsobom je predovšetkým v rozvojových krajinách kľúčová (Tzifakis, 2013). Kladným efektom rozvoja poľnohospodárstva bude následné zlepšenie potravinovej bezpečnosti krajiny.

V prípade ozbrojených konfliktov, ktoré boli vyvolané „nerovnosťou príjmov“ je kritickou úlohou pri ekonomickej rekonštrukcii prostredníctvom cielene orientovaných programov znižovanie „horizontálnych nerovností“ v príjmoch obyvateľstva, a tým zmiernenie sociálnej nespokojnosti, ktoré vyústili do ozbrojeného konfliktu. Úlohou sociálnej

politiky je zvrátenie trendu zhoršovania životnej úrovne. Veľmi dôležitý je rozvoj ľudských zdrojov prostredníctvom vzdelávacích programov pre obyvateľstvo vrátane rekvalifikácie orientovanej na demobilizovaných vojakov/bojovníkov (Makdisi, Soto, 2020).

Predpokladom úspešnej povojnovej obnovy je existencia „právneho štátu“, v ktorom legálne zvolená vláda bude realizovať takú hospodársku politiku, ktorá zabezpečí prechod od využívania humanitárnej pomoci k využívaniu vlastných zdrojov. Predlžovanie závislosti od humanitárnej pomoci alebo od vonkajšej finančnej a technickej podpory môže totiž spôsobiť opätovný návrat nestability vedúci k vzniku ďalšieho vojnového konfliktu (del Castillo, 2015).

ZÁVER

Vojnové konflikty majú preukázateľne negatívny vplyv na rozvoj hospodárstva. Či už ide o konflikty medzi štátmi alebo o vojnové konflikty prebiehajúce vo vnútri štátov medzi rôznymi frakciami, konflikty vyvolávajú náklady na obnovu hospodárstva čo spomaľuje hospodársky rast. Je preukázané, že vojny spôsobujú znižovanie životnej úrovne obyvateľstva a zvyšujú chudobu, v niektorých oblastiach sveta až extrémnu (Corral et al., 2020).

Ekonomické straty súvisiace s vojnou postihujú napadnutú krajinu rovnako ako hospodárstvo agresora. Z dlhodobého hľadiska sa môže víťazná a porazené krajina zo škôd zotavovať rozdielnym tempom. Obnova ekonomiky je závislá od sociálnej, ekonomickej, technologickej a politickej situácie tej-ktorej krajiny.

Vplyv mieru na rozvoj hospodárstva je nespochybniteľný. Vojenské výdavky sa presunú do iných oblastí, zvýši sa tok financií do rozvojových investícií, čo vedie k zlepšeniu sociálnych ukazovateľov v oblasti školstva a zdravotníctva, môže sa rozvíjať kultúra a šport. Tempo hospodárskeho oživenia závisí od toho, či má krajina dostatok zdrojov. Skúsenosti z praxe preukazujú, že hospodárstvo krajín s dostatkom prírodných zdrojov, predovšetkým ropy²³, sa zotavilo po vojnovom konflikte rýchlejšie v dôsledku zvýšenia príjmov z jej exportu. Získané devízové zdroje mali preukázateľne rozhodujúci kladný vplyv na rast HDP a podporili hospodársky rast v strednodobom horizonte (Mottaghi, 2016).

Nezanedbateľná je i úroveň medzinárodnej pomoci. Požiadavkou je, aby humanitárna pomoc bola orientovaná rovnomerne pre všetky ekonomické subjekty. Skúsenosti z afrických krajín, prípadne Afganistanu, totiž preukazujú, že finančné zdroje od donorov často končili pri podpore ekonomických elít vojnových pohlavárov, skorumpovaných úradníkov a iných, ktorí nahromadili kapitál počas vojny prostredníctvom nezákonného konania (del Castillo, 2015).

---

²³ Po irackej invázii do Kuvajtu sa hospodárstvo zotavilo približne za dva roky.

Náklady súvisiace so sanáciou hospodárstva po vojne bývajú obrovské. Napríklad škody na Ukrajine v dôsledku ruskej invázie sú takého rozsahu, aký v Európe nebol zaznamenaný od II. svetovej vojny. Odhadované náklady na rekonštrukciu hospodárstva Ukrajiny podľa Svetovej banky predstavujú sumu vyše 400 miliárd eur, pričom vojnový konflikt stále trvá a suma škôd sa každým dňom zvyšuje.

Povojnová rekonštrukcia hospodárstva na Ukrajine i v ďalších vojnou postihnutých krajinách sa nemôže zaobísť bez ekonomickej pomoci zo zahraničia. Požiadavkou je, aby jednotlivé programy pomoci boli vzájomne koordinované, pretože len s takým prístupom sa môže dosiahnuť požadovaný efekt. Aby bola pomoc pri rekonštrukcii efektívna, musí sa poskytovať integrovaným spôsobom s prihliadnutím na miestne podmienky a miestne potreby. Zároveň je dôležité docieľiť, aby pri využívaní finančných zdrojov bola zabezpečená transparentnosť, nedochádzalo ku korupčnému správaniu, zneužívaniu a úniku financií na iné účely.

Pri obnove a rekonštrukcii hospodárstva v post-konfliktných krajinách sa aktívne angažuje Svetová banka²⁴, Organizácia Spojených národov a Európska únia, ktoré vytvorili mechanizmus známy pod názvom RPBA – „*Recovery and Peacebuilding Assessment*“ (Hodnotenie obnovy a budovania mieru). Ide o spoločnú platformu určenú na pomoc vládam a ich medzinárodným partnerom pri posudzovaní, plánovaní, stanovovaní priorít a určovaní poradia činností v procese obnovy hospodárstva a budovania mieru (Wee, 2020).

Mechanizmus má štyri hlavné účely:

1. Má pomôcť vládam identifikovať, určiť priority a poradie činností na obnovu a budovania mieru.
2. Poskytnúť inkluzívny proces na podporu politického dialógu zainteresovaných strán.
3. Koordinovať medzinárodnú podporu prostredníctvom spoločných cvičení a monitorovania systému.
4. Pôsobiť ako mechanizmus uľahčujúci včasnú koordináciu medzinárodnej podpory.

Základom mechanizmu je komplexné hodnotenie škôd, zisťovanie potrieb ľudí, určovanie prioritných zásahov a vyčíslňovanie súvisiacich nákladov (Onder, 2021). Tieto hodnotenia ponúkajú krajinám štandardizovaný a medzinárodne uznávaný postup na identifikáciu základných príčin a dôsledkov konfliktu a krízy, zároveň pomáhajú zabezpečiť, aby sa medzinárodné a vnútroštátne intervencie vzájomne zosúlادili.

V oblasti teórie ekonomiky obrany bude potrebné po ukončení vojnového konfliktu medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou, prípadne ďalších vojnových konfliktov zovšeobecniť skúsenosti z praxe, analyzovať koreláciu výšky vojnových škôd vo vzťahu k stavu verejných

---

²⁴ Predovšetkým Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj (*International Bank for Reconstruction and Development*).

financií, k vývoju HDP, nezamestnanosti, štátneho dlhu, výdavkom na ozbrojené sily a podobne.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ARMSTRONG, H. 2019. *The Wars with the Highest Annual Death Tolls*. [online] [cit. 2023-10-19]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/syqu>>
- ATIYEH, B.S. – GUNN, S.W.A. – HAYEK, S.N. 2007. Military and civilian burn injuries during armed conflicts. In *Annals of Burns and Fire Disasters*, vol. 20, 2007, n. 4, p. 203-215, ISSN 1121-1539
- BENČO, J. - LAŠČEK, L. 2002. *Verejný sektor*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2002. 139 s. ISBN 80-8040-172-1
- BLANK, L. 2022. *War Reparations for Ukraine: Key Issues*. [online] [cit. 2023-06-23]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/pzxx>>
- BOLOORANI, A.D. – DARVISHI, M. – WENG, Q. – LIU, X. 2021. Post-War Urban Damage Mapping Using InSAR: The Case of Mosul City in Iraq. In *International Journal of Geo-Information*, vol. 10, 2021, no. 3. ISSN 2220-9964. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijgi10030140>
- CASTILLO del., G. 2015. *Economic Reconstruction and Reforms in post-Conflict Countries*. [online] [cit. 2023-06-28]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/qwjz>>
- CERDA, B. 2018. *Top 12 Most Deadliest Wars in History*. [online] [cit. 2023-10-19]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/ihk9>>
- CLAUSEWITZ, C. 1996. *O válce. Dílo z pozůstalosti generála Carl von Clausewitze*. Brno : Bonus A, 1996. 756 s. ISBN 80-85914-27-1
- CLAUSEWITZ, C. 2003. *The Essential Clausewitz. Selections from On War*. New York : Dover Publications, Inc., 2003. 140 p. ISBN 0-486-43083-9
- CORRAL, P. et al. 2020. *Fragility and Conflict. On the Front Lines of the Fight against Poverty*. Washington : International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2020. 96 p. ISBN (electronic) 978-1-4648-1547-8. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1540-9>
- ESTRADA, M. A. R. 2022. *An Introduction to the Post-War Final Economic Damage Simulator. (PWFED-Simulator)* [online] [cit. 2023-07-04]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/cxo0>>
- FREEDMAN, L. 1994. *War*. Oxford : Oxford University Press, 1996. 385 p. ISBN 0-19-289254-1
- GLICK, R. – TAYLOR, A. M. 2005. *Collateral damage: Trade Disruption and the Economic Impact of War. Working Paper Series*. [online] [cit. 2023-10-10]. DOI: <https://doi.org/10.3386/w11565>

- HALLON, Ľ. – SABOL, M. – FALISOVÁ, A. 2011. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948 (Hospodárstvo, Infraštruktúra, Zdravotníctvo)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2011. 277 s. ISBN 978-80-89396-14-6
- HOLCNER, V. a kol. 2011. *Základy ekonomiky obrany štátu*. Brno : Univerzita obrany, 2011. 135 s. ISBN 978-80-7231-817-9
- HULAN, B. 2003. *Nové súvislosti vzťahu „Vojna – mier“*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia v Liptovskom Mikuláši, 2003. 51 s. ISBN 80-8040-207-8
- IVANČÍK, R. 2022. *Bezpečnosť Teoreticko-metodologické východiská*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2022. 239 s. ISBN 978-80-7380-873-0
- JIRÁSKOVÁ, S. 2019. Ekonomická vojna ako jedna z podôb hybridnej vojny In *Zborník príspevkov z 10. Medzinárodnej vedeckej konferencie „Národná a medzinárodná bezpečnosť 2019“*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2019. s. 205-214 ISBN 978-80-8040-582-3
- KELEMEN, M. – BLAŽEK, V. 2023. *Obrana a krízový manažment vo verejnej správe I. 2.* doplnené a aktualizované vydanie. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2023. 276 s. ISBN 978-80-8040-642
- KULAŠÍK, P. a kol. 2011. *Prehľbovanie konceptu bezpečnosti – implikácie pre teóriu a prax medzinárodných vzťahov*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2011. 198 s. ISBN 978-80-557-0289-6
- KYTE, G. W. 1946. War Damage and Problems of Reconstruction in France, 1940-1945. In *The Pacific Historical Review*, Vol.15, 1946, No.4, p. 417-426. DOI: <https://doi.org/10.2307/3635778>
- MAKDISI, S. – SOTO, R. 2020. *Economic Agenda for Post-Conflict reconstruction*. Giza : The economic research Forum, 2020. 52 p. Working paper No. 1395
- MOTTAGHI, L. 2016. *The impact of war and peace in MENA*. [online] [cit. 2023-06-14]. DOI: <https://doi.org/10.1596/24384>
- OLEJNÍČEK, A. 2014. Ozbrojený konflikt a souvislosti jeho ekonomické analýzy. In *Vojenské rozhledy*, roč. 23 (55), 2014, č. 2, s. 22-40. ISSN 1210-3292, DOI: <https://doi.org/10.3849/1210-3292.23.2014.02.022-034>
- OLEJNÍČEK, A. – KRČ, M. 2019. *Ekonomika obrany a bezpečnosti. I. časť*. Brno : Univerzita obrany, Fakulta vojenského leadershipu, 2019. 314 s. ISBN 978-80-7582-148-5
- ONDER, H. 2021. *Wanted: Economic principles for post-conflict recovery*. [online] [cit. 2023-06-29]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/ywcd>>
- REZMER, W. 2009. Boj s nákazlivými chorobami v Poľsku po prvej svetovej vojne. In *Forum historiae*, roč. 3, 2009, č. 1, s.167-174, ISSN 1337-6861
- ROBINSON, N. 1951. *War Damage Compensation and Restitution in Foreign Countries* [online] [cit. 2023-06-21]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/bwdj>>
- SLAWSON, L. 2023. *The Top 10 Deadliest Wars in History*. [online] [cit. 2023-10-19]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/japw>>

- ŠEFČÍK, V., 1998. *Analýza ekonomického zabezpečení obrany*. Vyškov : Vysoká škola pozemního vojska, Fakulta ekonomiky obrany státu, 1998. 129 s. ISBN 80-7231-029-1
- ŠKOLNÍK, M. – GUBÁŠ, F. 2016. *Zdravotnícka podpora v rezorte obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2016. 156 s. ISBN 978-80-8040-542-7
- ŠVAŇA, L. 2016. *„Etika“ vojny a terorizmu*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016. 187 s. ISBN 978-80-224-1553-8
- ŠVEC, J. 2023. *MAPA: Válka na Ukrajině. Aktuální fronta, počet obětí a další statistiky*. [online] [cit. 2023-10-25]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/uwkl>>
- TZIFAKIS, N. 2013. *Post-conflict Economic Reconstruction*. [online] [cit. 2023-05-17]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/djoy>>
- VOLNER, Š. 2007. *Vojny v 21. storočí*. Zvolen : Vydavateľstvo Bratia Sabovci, s. r. o., 2007. 200 s. ISBN 978-80-89241-11-8
- WEE, A. 2020. *Recovery and Peacebuilding Assessments — a tool to prevent conflict and promote peace*. [online] [cit. 2023-06-29]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/fuhl>>
- WEIR, D. 2020. *How does war damage the environment?* [online] [cit. 2023-05-17]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/icg7>>
- Zákon č. 45/2011 Z. z. o kritickej infraštruktúre v znení neskorších novelizácií zákona*

Ing. Soňa JIRÁSKOVÁ, PhD.

Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika

Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš

Tel.: +421 960 423 525

E-mail: sona.jiraskova@aos.sk

ANALYTICKÁ PODPORA FORMOVANIA AKCIESCHOPNOSTI SÍL

ANALYTICAL SUPPORT FOR FORCE CAPABILITY SHAPING

Ivan BYSTRIANSKY

HISTÓRIA ČLÁNKU

Doručený: 30. 10. 2023

Schválený: 06. 12. 2023

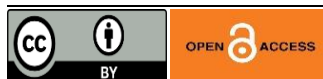
Vydaný: 29. 12. 2023

ABSTRACT

The force capability is shaped by the conversion of allocated resources into elements of the generated force that achieve the required capability, combat effectiveness, and readiness to achieve operational objectives. Optimal conversion is directly dependent on the current state and anticipated evolution of the situation in the operational environment, the proper understanding of which is supported by the effective use of analytical methods and techniques in the military decision-making process.

KEYWORDS

Force actionability, analysis, operating environment, modelling

© 2021 by Author(s). This is an open access article under the Creative Commons Attribution International License (CC BY). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

ÚVOD

V civilnej (ekonomickej, hospodárskej, obchodnej a pod.) sfére má každá organizácia¹ (podnik) plánovaný cieľ realizácie, ktorým je väčšinou zisk. Z toho vyplýva i prirodzená snaha organizácie o zefektívnenie vnútorných procesov na znižovanie nákladov. Ukazovateľom efektívnosti sú v tomto prípade organizáciou stanovené tzv. „metriky“ (merateľné kritériá), napr. časový faktor, hospodárnosť procesov, ukazovatele kvality, hodnotenie rizík, komunikácia a v neposlednom rade zhoda s normami (Health, 2007).

¹Organizácia je organizovaná sústava procesov a činností, ktoré na seba vzájomne nadväzujú, vzájomne interagujú, prebiehajú naprieč jednotkami organizácie (Pavlíček, 2017).

Súčasný stav „kvality“² procesu plánovania operácií na taktickej úrovni v podmienkach Ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) je do značnej miery ovplyvňovaný rutinou a šablónovitosťou. Presne stanovené postupy sú implementované do stálych operačných postupov (ďalej len „SOP“) štábov a ukazovatele kvality sú definované „schopnosťou“ uplatňovania a dodržiavania štandardných postupov (krokov) a noriem. Uvedenou schopnosťou sú však vytvárané len „predpoklady“ ku kvalite rozhodovacieho procesu (Wesselényi - Kompan, 2017). Pre úplnosť a objektívnosť hodnotenia kvality, ale i efektívnosti plánovania je potrebné uvedenú schopnosť vymedziť obdobne metrikami (tzv. kritériami úspešnosti), ktorými je potvrdená správnosť rozhodnutia o spôsobe splnenia vojenských cieľov³. Ich splnenie nie je vždy vyjadrením, prípadne potvrdením správnosti rozhodnutia. Ak vojenské ciele boli splnené za výraznej prevahy síl⁴ alebo s väčšími stratami než majú sily nepriateľa, potom to nie je hodnoverne považované za správne rozhodnutie. V takom prípade je potrebné položiť otázku: „Nebol aj iný, efektívnejší spôsob ako splniť vojenské ciele, napr. početne menšími silami alebo s menšími stratami?“ Jedným z riešení je doplnenie kritérií úspešnosti o ukazovatele „primeranosti“ alebo „priateľnosti“, ktorých hodnota⁵ je posudzovaná modelovými metódami dialektickej i intuitívnej logiky.

Modelovými metódami je umožnené budovanie mentálnych a matematických modelov zobrazujúcich konštrukciu myšlienkovú predstavu (kalkulácie) s uplatňovaním kritického a kreatívneho myslenia. Uplatňovaním prvkov iba „kritického myslenia“ konštrukcia podlieha presne stanoveným postupom (krokom) a zvykom. Kvalita myšlienkovú predstavu (kalkulácie) je iba odrazom „dôslednosti“. Doplnením prvkov z „kreatívneho myslenia“ je kvalita postavená nie len na dôslednosti, ale je obohatená o spektrálnejší obraz dotvorený abstraktným myslením, logikou a skúsenosťami na vedeckom poznaní (SPG-2-11/Sprav, 2014).

Vojenské doktrinálne prostredie síce ponúka širokú škálu smerníc, metodík a SOP v plánovacom procese, avšak iba ako univerzálnu šablónu krokov a noriem na dosiahnutie kvality, spravidla charakterizovanou ukazovateľom „procedurálnej interoperability“. Recept na „zefektívnenie“ jednotlivých krokov plánovacieho procesu je však ponechaný na schopnostiach subjektívneho logického myslenia, vojenskej odbornej zrelosti, analytickej teoretickej i praktickej skúsenosti a iniciatívnej tvorivosti.

---

²Termín „kvalita“ v tomto kontexte je chápaný ako „schopnosť“ veliteľov a štábov kvalifikovane sa orientovať v situácii, pripravovať a uplatňovať cieľavedomé a správne rozhodnutia (Bučka, Bystriansky, 2021).

³Na taktickej úrovni sú plánované a vedené aktivity, bitky a strety na splnenie pridelených vojenských cieľov (Doktrína OS SR, 2023).

⁴Prevalha síl v operáciách predstavuje relatívnu výhodu, ktorá bola získaná na bojovej sile alebo v inej oblasti voči silám nepriateľa k tomu, aby táto výhoda bola plne využitá (Kulíšek, 2011).

⁵Hodnota je tvorená kvantitatívnymi ukazovateľmi vzniknutých návratných a nenávratných strát.

METODOLÓGIA

Článok sa zameriava na ilustráciu možného aplikovania vybraných analytických metód a spôsobov umožňujúcich zefektívnenie čiastkových procesov pri formovaní akcieschopnosti vlastných síl v operačnom prostredí⁶. Predmetná ilustrácia je postavená na ukážke budovania hypotetických modelov formovania operačného prostredia ako neoddeliteľnej súčasti vypracovávania variant činnosti vlastných síl (ďalej len „COA“⁷).

Cieľom článku je formulovať návrh, resp. načrtnúť „víziu“, aplikovania „SWOT“⁸ analýzy, avšak nie len v podobe vyhodnocovacieho nástroja rozhodovacej stratégie, ale prvom rade nástroja pre kauzálne modelovanie štruktúry formovania akcieschopnosti vlastných síl. Je veľmi dôležité akceptovať poznanie, že prijatie rozhodovacej stratégie si vyžaduje komplexnejší prístup. Ak bude rozhodnutie podporované iba separovanými analytickými metódami a spôsobmi bez uplatňovania vedomostí z ich vzájomných väzieb, potom prijatá stratégia, vo vojenstve prezentovaná rozhodnutím veliteľa, bude skreslená s veľkou mierou neistoty a subjektivismu.

Účelom článku nie je taxonómia analytických metód a spôsobov, rozbor štruktúry a funkčnosti plánovacieho/rozhodovacieho procesu vo vojenstve, výklad zodpovedností a povinností veliteľov a štábov v tomto procese, obsah metodík či výsledných produktov a pod., ale úsilie článku je zamerané na preukázanie uplatnenia kreatívneho myslenia pri výbere a spôsobe aplikovania analytickej podpory s cieľom popularizovať možnosť využívania i neštandardných prístupov pri spracovávaní COA (resp. formovaní akcieschopnosti vlastných síl).

Článok je obsahovo členený do dvoch kapitol. V prvej kapitole je metódou deskripcie použitý výklad všeobecných, ale aj vojensko-odborných pojmov a charakteristík procesu plánovania/rozhodovania a problematiky modelovania a efektívnosti v tomto procese. V druhej kapitole je prezentovaná implementácia spôsobov a metód pri formovaní operačného prostredia. Následne je pozornosť sústredená na všeobecný opis metodiky SWOT analýzy a ukážke možností, resp. návrhov, jej aplikovania pri modelovaní konštrukcie formovania akcieschopnosti vlastných síl, čo by východisko pre vypracovanie COA. V závere článku je metódou zovšeobecňovania zosumarizované poznanie pre prijatie záverov a odporúčaní.

Vzhľadom ku komplexnosti riešenej problematiky, charakteristickej množstvom znakom, súvislostí i vzťahov sú použité párové metódy abstrakcie – konkretizácie na selekciu

⁶Operačné prostredie je definované ako súhrn podmienok, okolností a vplyvov pôsobiacich na nasadenie spôsobilostí a odrážajúcich sa v rozhodnutiach veliteľov (SOŠ 3680 AAP-6, 2022).

⁷Ang. *Course of Action* (SOŠ 3680 AAP-06, 2022).

⁸Ang. *Strengths, Weaknesses, Opportunities, Treats*. V posledných rokoch, najmä v dôsledku potreby využitia uvedeného prístupu aj v iných organizáciách a v iných oblastiach (napr. verejné služby, bezpečnosť, obrana a pod.) sa objavuje aj skratka SWOC – kde „C“ znamená „constraints“ (obmedzenie, vynútené obmedzenie), alebo v inom prípade „challenge“ ako výzva, náročná úloha, zložitý problém (Míka, 2012).

a kategorizáciu vedomostí a na zvýraznenie súvislostí analytickej podpory umožňujúcej prínos efektívnosti v procese vypracovania COA je využívaná funkčná analýza.

Článok je spracovaný s využívaním vedomostí z dostupnej literatúry platnej vo vojenskom doktrínálnom prostredí OS SR a Severoatlantickej Aliancie, vedeckých a odborných článkov, štúdií a zo skúsenosti autora článku nadobudnuté počas praxe v OS SR.

1 VÝCHODISKÁ

1.1 Rozhodovací proces

„Rozhodovací proces“ (ďalej len „rozhodovanie“) je vo všeobecnosti špecifický dynamický proces vzájomne prepojených činností (procesov), pomocou ktorých subjekt rozhodovania⁹ transformuje svoju abstraktnú predstavu riešenia (rozhodovacieho) problému do konkrétneho požadovaného obrazu (stavu). Problém je charakterizovaný existujúcou odchýlkou medzi požadovaným stavom situácie¹⁰ a jej skutočným (aktuálnym) stavom. Vybrané riešenie problému v súvislosti s dosiahnutím plánovaných cieľov¹¹ je generované subjektom rozhodovania z viacerých možných riešení vo forme rozhodovacej stratégie (rozhodnutia). Rozhodnutie bude vždy rešpektovať najpriateľnejšiu kombináciu vlastného záujmu a odhadu pravdepodobného stavu ostatných relevantných podmienok¹² (Taiš, 2021).

Plánovanie/rozhodovanie na taktickej úrovni je dynamický proces vzájomne prepojených činností systematickej analýzy faktorov (činiteľov) súvisiacich s operáciou. Poskytuje odhad vývoja udalostí a aktivít súperiacich strán pre návrh účinných spôsobov (riešení) ako dosiahnuť vojenské ciele. Návrhom je vypracovaný optimálny COA, ktorý je zobrazený grafickými, ale aj matematickými kalkuláciami akcieschopnosti vlastných síl.

Akcieschopnosť je vyjadrením „realizovateľnosti“ uplatňovania spôsobilostí vlastných síl v operačnom prostredí vymedzených tzv. „koncepčným rámcom“¹³. Miera realizovateľnosti je validovaná skríningovými kritériami: vhodnosť, uskutočniteľnosť, akceptovateľnosť, unikátnosť a flexibilita (SPG 3-44/Oper, 2021). Testom realizovateľnosti sú

---

⁹Subjektom každého rozhodovania ako myšlienkového psychologického aktu je človek alebo delegovaná pracovná skupina.

¹⁰Rozhodovacia situácia je tvorená objektom rozhodovania (napr. organizácia alebo jej súčasť, činnosti alebo procesy a pod.), stavom alebo vývojom podmienok interného i externého operačného prostredia a dôsledky predchádzajúcich rozhodnutí, ktoré spôsobujú odchýlku od požadovaného stavu (Taiš, 2021).

¹¹V uvedenom kontexte sú ciele chápané ako základné i nutné predpoklady alebo podmienky, ktoré musia byť splnené na vyriešenie rozhodovacieho problému za prijateľných okolností (Taiš, 2021).

¹²Podmienky sú tvorené vlastnosťami subjektu rozhodovania, napr. odbornou spôsobilosťou, právomocami, morálnym stavom atď., vybavenosťou i aktuálnosťou informácií a možnosťami na ich získavanie, stanovenými kritériami rozhodovania, využívanými metódami rozhodovania, dostupnými zdrojmi a stavom systému riadenia a komunikácie (Taiš, 2021).

¹³Koncepčný rámec je východiskom pre klasifikovanie operácie ako formovacie, rozhodujúce a podporné. Je využívaný na zladenie „taktických aktivít“ v čase a priestore (D OS SR, 2023).

validované mentálne a grafické modely akcieschopnosti (COA) ako vstupné podklady na abstraktné súperenie (vojnovú hru) vlastných síl a síl nepriateľa. Vojnovou hrou je skúmaná životnosť a úspešnosť každej COA (na základe stanovených hodnotiacich kritérií¹⁴) a zároveň je vizualizovaný odhad vývoja situácie v operačnom prostredí. *„Vojnová môže byť vykonávaná na plastických stoloch, mapách, s využitím simulačných systémov, aj ako brainstorming strategického, operačného, ale i taktického problému (Černý - Vráb - Zezula, 2023, s. 88).*

Optimalizácia¹⁵ rozhodnutia je podmienená „variantnosťou“, tzn. vypracovaním stanovenej množiny alternatívnych „COA“. Prijatím rozhodnutia je premieňaná vypracovaná predstava o úspešnom spôsobe súperenia do konkrétneho obrazu tzv. „konceptu operácie“ (ako súčasť operačného rozkazu), ktorým je vytváraná komunikačná cesta presadzovania vôle (rozhodnutia) veliteľa podriadeným jednotkám.

1.2 Modelovanie

„Model“ je mentálne alebo materiálne realizovaný objekt odrážajúci alebo zahrňujúci jeho podstatné vlastnosti a funkcie. Je konštruovaný tak, aby bol spôsobilý nahradiť objekt skúmania v oblastiach, ktoré sú určené na pozorovanie, sledovanie alebo skúmanie. V civilnej sfére je využívané široké spektrum modelov podľa účelu. Pre potreby článku sú zvýraznené dva druhy modelov využívané v procese optimalizácie podnikových procesov: „globálny model systému procesov“ a „detailný model procesu“. Globálny (kauzálny) model popisuje existenciu procesov a vzťahov medzi nimi (Obrázok 4) a detailný model, označovaný aj ako „diagram procesu“ (Obrázok 2), popisuje už daný proces ako usporiadanú štruktúru činností potrebných na dosiahnutie daného cieľa procesu (Řepa, 2012).

„Modelovaním“ je chápaný proces, v ktorom je budovaný alebo skúmaný požadovaný model. Je jednou z metód tzv. „obecných vedeckých metód“ vedeckého predvídania (Bučka - Bystriansky, 2021), ktorou je ponúknutá cesta k jednoduchšiemu chápaniu, definovaniu alebo vizualizácii skúmaného objektu (systému). Pri modelovaní nie je potrebné dosiahnuť úplnú zhodu s originálom vo všetkých jeho aspektoch, pretože by bola rezignovaná funkcia, na základe ktorej model odráža len relevantné vlastnosti objektu. *„Ak by sme napríklad vytvorili model veľmi komplexného systému, ktorý by bol rovnako komplexný, strácal by zmysel“ (Bednáriková, 2013, s. 48).* Model komplexného systému musí byť primárne zjednodušením uchovávaní informácií o danom objekte (systéme) bez nepodstatných vlastností, ktoré nijako neovplyvnia autentickosť modelu na zamýšľaný účel.

¹⁴Hodnotiace kritéria určujú dôležité aspekty spracovaných „COA“, ktoré sú predmetom hodnotenia pri výbere následnej realizácie rozhodovacieho problému (Černý - Pitaš, 2020).

¹⁵Optimalizácia je proces, v rámci ktorého sa hľadajú také hodnoty nezávisle premenných, aby pri určitých obmedzeniach dosahovala závislá premenná extrémnu hodnotu“ (Janíček, 2007).

Podľa prostriedkov, zdrojov a materiálov akými sú budované modely, vojenská teória a prax uplatňuje fyzikálne, matematické a mentálne (myšlienkové) modely. Tvorbou mentálnych modelov je možné uplatniť tzv. „predvídanie¹⁶“ činnosti súperiacich síl, avšak bez reálneho zobrazenia iba za pomoci slovného, grafického alebo matematického opisu. *„Myšlienkový model je vykonštruovaný pomocou zmyslových názorných predstáv a abstraktno-matematického modelu“* (Bučka - Bystriansky, 2021, s. 58). Uplatňovaním mentálneho modelu je znižovaný stupeň objektívnej reality abstrakciou, ktorá má podobu zmenšenej mierky reality predstavovanej súhrnom názorov s nízkou validitou. „Abstraktno-matematický model“ je budovaný pomocou logických pravidiel, matematických vzťahov (napr. prepočtov určených na vyhodnotenie pomerov síl¹⁷), ktorými je vyvážený stupeň objektívnej reality a dosiahnutá vyššia hodnovernosť mentálneho modelu.

1.3 Efektívnosť pri formovaní akcieschopnosti síl

Začiatok formovania akcieschopnosti vlastných síl nie je sústredený na okamžité vymodelovanie chronologickej schémy, zobrazujúcej reťazenie rady aktivít (akcií/reakcií) podľa priorít (zámer veliteľa), ale na kauzálne modelovanie štruktúry podmienok úspechu súperiacich strán. Úspech nie je podmienený iba početnou prevahou síl, ale i efektívnosťou vytvárajúcou relatívne výhody v rozhodujúcich udalostiach. *„Princíp efektívnosti¹⁸ vyjadruje vzťah medzi predpokladom reakcie na účinok pôsobenia a skutočným výsledkom účinku“* (Bučka - Bystriansky, 2021, s. 57). Účinok pôsobenia (ďalej len „efekt“) je vyjadrený ukazovateľmi, napr. stupňom palebného ničenia¹⁹ alebo aj formulovaním taktických úloh, napr. zničiť, blokovať, rozvrátiť, narušiť a pod. Každá taktická úloha má stanovený merateľný výstup, napr. pre úlohu „zničiť“ je merateľnosť definovaná kritériom *„poškodiť cieľ do takej miery, že nie je schopný plniť svoju funkciu bez toho, aby nebol zrekonštruovaný alebo úplne prestavaný“* (Spilý - Hrnčiar, 2022, s. 195). Neoddeliteľnou súčasťou uvedeného procesu je sústavný rozbor a vyhodnocovanie aplikovaných efektov na cieľ (objekt). Ak by nebol dosiahnutý plánovaný efekt, potom je opäť potrebné proces (palebné ničenie alebo taktickú úlohu) zopakovať, prípadne odhadnúť vývoj reakcií nepriateľa a ponúknuť nové riešenia.

Efektívnosť je dosahovaná i aplikovaním princípu „hospodárnosti využitia síl“. Termín „hospodárnosť“ nie je vždy vyjadrením veličiny v súvislosti so šetrením zdrojov, ale aj

¹⁶V tejto súvislosti v texte je „predvídanie“ chápané ako odhad alebo hypotéza o možnom budúcom vývoji nejakého činiteľa v operačnom prostredí, ktorý vplýva s určitou pravdepodobnosťou na úspech splnenia cieľa operácie (Bystriansky, 2022).

¹⁷Pojem „pomer síl“ v uvedenom článku je nutné sémanticky chápať ako ukazovateľ bojového potenciálu, ktorý charakterizuje operačné schopnosti a možnosti vlastných jednotiek voči jednotkám nepriateľa (Bystriansky, 2023).

¹⁸Princíp efektívnosti je radený medzi princípy vedeckého predvídania (Bučka - Bystriansky, 2021).

¹⁹Ukazovateľ je charakterizovaný znížením bojového potenciálu síl nepriateľa, ktorý sa meria počtom vyradených cieľov (objektov) v pomere s východiskovými počtami (Oper 51-1, 1987).

vyjadrením sústredenia síl²⁰ pri využívaní príležitostí na získavanie relatívnej prevahy síl²¹. Bojový potenciál je len kalkulačným vyjadrením odhadu akcieschopnosti na rozdiel od bojovej sily, ktorá konkrétne realizuje akcieschopnosť bojového potenciálu proti silám nepriateľa (Bystriansky, 2021).

V Aliančných procesných publikáciách je bojová sila definovaná ako: „*Súhrn prostriedkov na ničenie a narúšanie, ktoré môže vojenská jednotka alebo zväzok použiť v danom okamihu proti nepriateľovi*“ (SOŠ 3680 AAP-6, 2022, s. 152). A práve slovo „okamih“ v tejto definícii, vyjadruje schopnosť efektívneho uplatnenia súhrnu prostriedkov (spôsobilostí) v rozhodujúcom priestore a čase. Súhrn prostriedkov je definovaný kvantifikovateľnými a nekvantifikovateľnými údajmi. Kvantifikovateľné údaje sú tvorené počtami a kategorizáciou síl a prostriedkov bojového potenciálu. Nekvantifikovateľné údaje vyjadrujú schopnosť uplatňovania bojového potenciálu počas súperenia, využívaním efektívnosti zbraňových systémov, včasnosti získavania informácií, manažmentu zásob, schopností velenia a pod.

Z uvedených skutočností vyplýva, že relatívna prevaha nie je iba v súvislosti s matematickými kalkuláciami (prepočtami) síl a prostriedkov, ale i schopnosti efektívne využívať synergiu pri operačných kalkuláciách medzi taktickými premennými v operačnom prostredí (vplyv terénu a podnebia) a spôsobilosťami vlastných síl pri vytváraní príležitostí efektívneho manévru²². Zatiaľ čo matematickými kalkuláciami sú vytvárané predpoklady pre znásobovanie hodnoty bojového potenciálu, operačnými kalkuláciami so zahrnutím „spoločných funkcií“²³ je nie lenže znásobovaná už znásobená hodnota, ale v prípade nesprávneho a nedostačujúceho zahrnutia spoločných funkcií je i výrazne oslabená.

2 VYUŽITIE ANALYTICKÝCH METÓD A SPÔSOBOV PRI FORMOVANÍ AKCIESCHOPNOSTI SÍL

„*Za účelom analytickej činnosti, veliteľské orgány si vytvárajú mentálny model operačného prostredia, ktorý im slúži na vytvorenie predstavy o podmienkach pôsobenia vojsk*“ (Židek - Majchút, 2015, s. 118). Uvedená predstava je vytváraná pozorovaním a skúmaním vzájomných vzťahov medzi taktickými premennými, ktoré sú kategorizované

²⁰„*Manévrový prístup sústreďuje silu na najzraniteľnejšie miesta protivníka väčšinou za použitia nepriamych spôsobov a prostriedkov tak, aby zasiahol jeho schopnosť hodnotiť situáciu, jeho spôsobilosti, súdržnosť a v konečnom dôsledku jeho vôľu súperiť*“ (D OS SR, 2023, s. 7).

²¹„*Relatívnej prevahy bojovej sily je dosiahnuté, keď výsledný efekt boja mnohonásobne prevyšuje výsledok, ktorý by odpovedal vynaloženému úsiliu*“ (Kulíšek, 2011, s. 74).

²²V uvedenom kontexte je nutné chápať manéver vo význame získavania výhodných postavení voči silám nepriateľa, ale aj manéver v sústreďovaní, rozdeľovaní a prenášaní palieb na ciele sil nepriateľa v dosahu účinnej palby (Spilý-Hrnčiar, 2022).

²³Spravodajstvo, velenie, palebné ničenie, manéver, ochrana, udržateľnosť, informačné pôsobenie a civilno-vojenskú spoluprácu (Židek-Majchút, 2018).

z hľadiska ich obsahu akronymom METT-TC²⁴. Mentálny model obsahuje premenné, ktoré formulujú celkovú úlohu, hrozby²⁵, priechodnosť a priepustnosť v teréne, možnosti vedenia priamych palieb a pozemného pozorovania, spôsobilostí vlastných síl, časové kalkulácie a civilné aspekty, ktoré nie sú súčasťou taktických premenných, ale ich pôsobením môžu ovplyvňovať vývoj v priestore a čase.

Rozbory, hodnotenia a závery využívajúce štruktúru mentálnych modelov sú postavené na vedeckom poznaní využívania tradičných²⁶ analytických metód, napr. deduktívna – induktívna úvaha, hypotézy, modelovanie, a analytických spôsobov, napr. prediktívna a funkčná analýza, uzlová analýza a modelová analýza (SPG 2-11/Sprav, 2014). Uvedenými metódami a spôsobmi skúmania činiteľov v uvedených modeloch, sú získavané podklady (výstupy) o možnostiach integrovania, synchronizovania a koordinovania efektov, nevyhnutných pre následný proces formovania akcieschopnosti vlastných síl.

Ak je pripustená možnosť, že efektívnosť vo vnútorných podnikových procesoch v prospech zisku a znižovania nákladov je dosahovaná strategickými metódami rozhodovania (ako bolo uvedené v úvode), potom v rámci návrhu prístupu efektívneho formovania akcieschopnosti síl bude použitá jedna z metód, pomocou ktorej podnik (obchodná organizácia) usmerňuje svoju podnikovú stratégiu.

2.1 Metóda SWOT analýzy

Metóda SWOT analýzy je strategickou metódou rozhodovania, ktorá syntetizuje vedomosti získané analýzou vonkajšieho a vnútorného prostredia pre formulovanie podnikovej (obchodnej, verejnej správy atď.) stratégie (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016). Kvalita výstupov SWOT analýzy je zreteľne závislá na kvalite vstupov. Pokiaľ je zdrojom len jeden subjekt, bez ohľadu na jeho komplexnosť pohľadu, jedná sa iba o jednotlivý pohľad alebo názor. Širší okruh zúčastnených subjektov (pracovné skupiny odborníkov) je objektívnejším zdrojom vedomostí, informácií, návrhov a pod. Cieľom analýzy je určenie miery schopnosti činiteľov predností (silných stránok) a slabých stránok (slabín) organizácie (podniku) využívať príležitosti a odolávať hrozbám pri plnení plánovaných cieľov (Kompan, 2019).

V prvej fáze uvedenej analýzy sú sumarizované tzv. SWOT činitele vnútorného prostredia (silné stránky/slabiny) a následne priorizované do súborov podľa kritérií dôležitosti. Kritéria dôležitosti môžu byť stanovené škálovaním jednotlivých znakov dôležitosti (napr. znak „1“ vyjadruje dôležitosť, znak „0,5“ – rovnocennosť a znak „0“ –

²⁴Ang. *Mission, Enemy, Terrain and Weather, Troops and Support Available (Friendly Forces), Time Available, and Civil Considerations.*

²⁵Pre potreby článku, termín „hrozba“ je charakterizovaný, ako tradičná symetrická (lineárna) hrozba, ktorá predstavuje konvenčné sily a pravidelné vojenské jednotky nepriateľa (SPG 2-11/Sprav).

²⁶V uvedenom kontexte je význam slova „tradičný“ chápaný v zmysle odporúčaných a bežne používaných vo vojenstve.

menej dôležitosť), pomocou ktorých sa prioritizuje podstatnosť silných stránok/slabín. Na určovanie znakov dôležitosťi je uplatňovaná metóda tzv. „párového zrovnávania“ schematicky znázornená na obrázku 1 (Grasseová - Motyčková - Richter, 2016).

Z rozhodovacej matice vyplýva, že metódou párového zrovnávania silných stránok označených (S1, S5, S3, S4, S5) bola silná stránka s označením „S1“ vyhodnotená s najväčším počtom znakov dôležitosťi (hodnota „3“). Obdobným postupom bola vyhodnotená i najkritickejšia slabina s označením „W1“. V uvedenej rozhodovacej matici je zobrazených z dôvodu názornej ilustrácie iba päť činiteľov silných stránok/slabín. V skutočnosti je rozhodovacia matica účelne využitá až pri prioritizovaní oveľa vyššieho počtu zosumarizovaných činiteľov.

Váhy – silné stránky							Váhy – slabiny						
	S1	S2	S3	S4	S5	Suma		W1	W2	W3	W4	W5	Suma
S1		0,5	0,5	1	1	3	W1		1,5	0,5	1	1	4
S2	0,5		0,5	0,5	1	2,5	W2	0		0,5	0,5	0,5	1,5
S3	0	0,5		0,5	0,5	1,5	W3	0,5	0,5		0,5	0,5	2
S4	0	0	0,5		0,5	1	W4	0	0,5	0,5		1	1
S5	0	0	0	0,5		0,5	W5	0	0,5	0,5	1		2

Obrázok 1 Rozhodovacia matica určenia dôležitosťi silných stránok/slabín (príklad)

Zdroj: Vlastné spracovanie

Nasledujúca fáza SWOT analýzy obsahuje sumarizáciu poznaných činiteľov vonkajšieho prostredia (príležitosti/hrozby) s následným kombinovaním vzťahov SWOT činiteľmi vnútorného prostredia. Faktom je, že vyššia kvantita zosumarizovaných činiteľov príležitostí/hrozieb opäť spôsobuje zahlcovanie, čo je odrazom riešenia nepodstatných vzťahov. Separovanie len podstatných vzťahov je na základe hodnotenia intenzity vzájomných vplyvov prostredníctvom nadefinovanej bodovej škály alebo pomocou tzv. „váh vplyvu“.

Kategorizáciou pomocou váh vplyvu je potvrdzovaná existencia väzieb s následným označením vedomosti o ich vplyve alebo náchylnosti. Pridelením hodnoty (+) je kategorizované, že činiteľ silnej stránky efektívne umožňuje využívať príležitosti alebo odvracať hrozby a činiteľ slabiny je pozitívne vyvážený zmenou situácie vo vonkajšom prostredí. Pridelením hodnoty (-) je činiteľ silnej stránky redukovaný zmenou situácie a činiteľ slabiny charakterizovaný nestabilitou vplyvu hrozieb. Ak je formulovaná hodnota (0), potom potvrdená väzba nemá podstatný charakter. Praktický príklad pridelovania hodnôt váh vplyvu je uvedený v kapitole 2.5.3.

Podstatou SWOT analýzy nie je len sumarizovanie, prioritizovanie a kategorizovanie činiteľov vonkajšieho a vnútorného prostredia, ale hlavne rozbor a vyhodnotenie vzájomných väzieb pre následnú syntézu. Výsledným prienikom syntézy je formulovanie, tzv. SWOT stratégie, ktorá poskytuje vedomosť o vyvažujúcom faktore schopností uvedených na obrázku 4. SWOT stratégia predstavuje koncepčný rámec pre systematické špecifikovanie možných efektov na efektívne uchopenie príležitostí (iniciatívy) alebo odvrátenie a odolávanie potenciálnym hrozbám (Míka, 2012).

2.2 Vymedzenie operačného prostredia

Pre systémové usporiadanie²⁷ SWOT činiteľov v operačnom prostredí je vhodné vysvetliť jeden z prístupov projektového myslenia, síce používaný v rámci projektovania, avšak svojou obdobnosťou napomáha štrukturalizovať operačné prostredie. Tento prístup definuje prostredie ako „prostredie“, ktoré ovplyvňuje celkovú výkonnosť a úspešnosť projektu. Prostredie projektu je vymedzené vnútorným a vonkajším prostredím. Vonkajšie prostredie je tvorené súborom vonkajších činiteľov, ktoré priamo a nepriamo ovplyvňujú projekt. Činitele v prostredí vytvárajú kladné vplyvy, ako príležitosť a záporné ako potenciálnu hrozbu²⁸. Vnútorné prostredie je vymedzené súborom vnútorných činiteľov a na rozdiel od činiteľov vonkajšieho prostredia nemajú stabilné a presné rozhranie. Rozhranie je vždy vymedzované až pri samotnom hodnotení prostredia projektu (Všetečka, 2017).

Uvedená štruktúra je aplikovateľná i pri vymedzovaní operačného prostredia. V tomto prípade, vnútorné prostredie je tvorené činiteľmi bojového potenciálu, spoločných funkcií, spôsobilostí vlastných síl a vonkajšie prostredie činiteľmi: hrozieb, fyzikálnej (reliéf terénu, vegetácia, atmosféra a pod.); a spoločenskej povahy, napr. správanie obyvateľstva, vplyv náboženstva, kriminalita a pod. (Žídek - Majchút, 2015).

Jedným z príkladom častých nejasností pri analýzach prostredia je práve nejasnosť rozhrania medzi vnútorným a vonkajším prostredím (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016). Pre príklad definovania rozhrania vnútorného operačného prostredia je použitý činiteľ vnútorného prostredia „spôsobilosť jednotky (A) vlastných síl“. Ak je spôsobilosť jednotky (A) „viest operácie v zastavanom priestore“ a ďalšie jednotky (B, C a pod.) vlastných síl uvedenou spôsobilosťou nedisponujú, potom rozhranie vnútorných činiteľov je vymedzené iba jednotkou (A) a za vonkajšie činitele sú považované jednotky (B,C a pod.). Dôvodom je, že nedosahujú kompatibilitu v spôsobilosti s jednotkou (A). Nekompatibilita, v tomto prípade predstavuje možnú hrozbu, napr. „paľby do vlastných síl“ (Fratricide). Vymedzenie, v tomto prípade je platné iba počas aktivít v zastavanom priestore a vo všeobecnosti podlieha dynamickým zmenám vývoja situácie v celom operačnom prostredí.

²⁷Analytický rámec (D OS SR, 2023).

²⁸V uvedenom kontexte je hrozba chápaná ako nežiadúca zmena na prostredie projektu, napr. vplyv konkurencie, požiadavky uplatnenia na trhu a pod. (Všetečka, 2017).

2.3 Formovanie vonkajšieho operačného prostredia – príležitosti

„Pri systémovom prístupe uplatňujeme holistický pohľad na operačné prostredie, kde sa nesústredujeme len na identifikáciu činiteľov operačného prostredia, ale stredobodom pozornosti je identifikácia ich nositeľov a analýza príčin výskytu nežiaducich prejavov uvedených činiteľov“ (Žídek - Majchút, 2015, s. 118). Prejavy medzi činiteľom a jeho nositeľom sú skúmané počas budovania grafických modelov, ako produktov „procesu spravodajskej prípravy operačného prostredia (SPG 3-44/Oper, 2021).

Modelovanie terénu v operačnom prostredí je spravidla uplatňované na grafických šablónach s využívaním podkladov z vojenských topografických máp, satelitných, panoramatických snímok, osobnou rekognoskáciou alebo počítačovými nástrojmi, ak sú pre tento účel dostupné. Uvedené podklady tvoria východisko pre identifikáciu „nositeľov“ taktických premenných. Ak je skúmaná, napr. „priechodnosť terénu“ (činiteľ taktickej premennej), potom jej nositeľom je reliéf terénu, interpretovaný výškopisom z topografickej mapy a mapovými značkami. Uvedený nositeľ je teda tvorený systémom terénnych predmetov a tvarov v celom operačnom prostredí, pomocou ktorých je modelovaný obraz priechodnosti na získanie poznania o možnostiach (príležitostiach, ale i hrozbách) mobility súperiacich síl.

Modelovanie môže byť charakterizované i „vytváraním“ nositeľov taktických premenných. Ak skúmaním z topografickej mapy je identifikovaná prírodná prekážka (napr. vodný tok), potom je následne vyhodnotená priechodnosť, či nepriechodnosť bojovej techniky v uvedenom priestore. Avšak je potrebné brať do úvahy, že stav činiteľa „priechodnosť“ je relatívny do času, kým sa nevybudujú „nositelia“ požadovanej priechodnosti (napr. pontónový most alebo upravený brod a pod). Uvedená skutočnosť vypovedá, že modelovanie operačného priestoru nie je postavené iba na opise, ale hlavne na aktívnom jeho formovaní²⁹. Opačným prípadom je situácia, keď vodný tok nepredstavuje prekážku v priechodnosti. Tento relatívny stav je ovplyvňovaný podnebím, resp. interakciou zrážkovej činnosti (nositeľ) s priechodnosťou vodného toku (činiteľ).

Pri kategorizovaní a skúmaní vzájomných vzťahov medzi činiteľmi a nositeľmi taktických premenných je často používaný akronym OAKOC³⁰ (Spilý - Hrnčiar, 2022). Uvedený akronym napomáha logickej postupnosti rady rozborov a hodnotení o možnostiach: pozorovania a maskovania, vedenia priamej paľby a krytia, mobility s cieľom identifikovania kľúčových priestorov v operačnom prostredí. Kľúčové priestory vytvárajú geografické a časové podmienky pre uchopenie príležitostí, ale aj odolávanie potenciálnych hrozieb. Na podporu zhodnocovania SWOT činiteľov je vytváraný komplexný obraz mobility v operačnom prostredí, tzv. „Modelom prístupových koridorov (ďalej len „MCOO³¹“).

²⁹Formovanie operačného prostredia je prispôsobovanie prostredia tak, aby predstavovalo výhodu pre vlastné sily a nevýhodu pre sily nepriateľa (D OS SR, 2023).

³⁰Ang. Observation and Fields of Fire, Avenues od Approach,, Key Terrain, Obstacles, Cover and Concealment.

³¹Ang. Modified Combined Obstacle Overlay. Podľa SPG-2-1 je používaný termín „Nákres (schéma) terénu“.

2.4 Formovanie vonkajšieho operačného prostredia – hrozby

Skúmaním potenciálnych hrozieb (SWOT činiteľ) je zobrazovaná štruktúra odhadu kapacít, možností a schopnosti síl nepriateľa. Prijaté závery sú v súlade s poznaním doktrínálnych princípov a postupov síl nepriateľa, ktoré sú pozorované a verifikované skúsenosťami z predchádzajúceho vzájomného súperenia. Vyhodnocovaním hrozieb je postupne modelovaná mentálna predstava pravdepodobnej, ale aj najnebezpečnejšej činnosti síl nepriateľa (ďalej len „ECO“³²) s určitou mierou neistoty³³.

Znižovanie miery neistoty je ovplyvňované efektívnym využívaním rôznych analytických metód a spôsobov uvedených v úvode kapitoly 2. Funkčnou analýzou je umožnená separácia užitočných informácií (vedomostí) od mylných s využitím praktických skúseností a úvah založených na faktoch a logických úsudkov. Následne sú získané vedomosti porovnávané a spájané do prvotného produktu, tzv. „Model hodnotenia hrozieb“, ktorý svojím opisom zobrazuje kapacity a spôsobilosti bojového potenciálu síl nepriateľa v podobe schém jeho doktrín a doktrínálneho správania. So zahrnutím záverov z rozboru taktických premenných terénu a podnebia je následne vybudovaný „Model situácie síl nepriateľa (ďalej len „SITEMP“³⁴), zobrazujúci odhad vplyvu hrozieb v operačnom prostredí (SPG 2-11/Sprav, 2014). Prediktívnou analýzou je vytváraný proces umožňujúci pomocou úsudkov (interpretácií) a hypotéz predvídať budúce udalosti na základe výsledkov skúmania predchádzajúcich udalostí alebo aktivít.

Procesom tzv. „uzlovej analýzy“ sú vytvárané podmienky na skúmanie vzťahov medzi komponentmi spoločných funkcií nepriateľa, napr. manévrovými jednotkami (nadriadenými, podriadenými a susediacimi), prostriedkami palebnej podpory atď., pomocou tzv. „uzlov“. Funkčnou analýzou je skúmaná funkčnosť uzlov v doktrínálnom stave (tabuľková štruktúra) a stave počas pravdepodobných aktivít síl nepriateľa (účelová štruktúra). Komparáciou funkčností uzlov sú identifikované tzv. „kritické uzly“. Skúmaním procesov (javov a udalostí) v kritických uzloch je odhadovaný komplexný obraz o aktuálnej štruktúre systému (bojovej zostavy síl nepriateľa) a jej funkčnosti, predikcii vývoja hrozieb, prípadne odhade reakcií na zmenu situácie. Syntézou čiastkových analýz vzťahov medzi činiteľmi a ich nositeľmi v kombináciách medzi taktickými premennými je budovaný model štruktúry silných stránok/slabín. Na jednej strane uvedený model vytvára objektívny odraz vyváženia pomeru medzi silnými stránkami a slabinami súperiacich strán. Na druhej strane upozorňuje na zraniteľnosť (príležitosť) alebo akcieschopnosť a odolnosť (hrozba) síl nepriateľa ako dôležité činitele v procese SWOT analýzy.

³²Ang. *Enemy Course of Action*.

³³Neistota je nejasnosť a neznalosť mnohých vplyvov, ktoré sa môžu v prostredí vyskytnúť (Všetečka, 2017).

³⁴Ang. *Enemy Situation Template*.

2.5 Formovanie akcieschopnosti vlastných síl využitím metódy SWOT analýzy

SWOT analýza vo vojenstve na taktickej úrovni vedenia operácií, okrem vojensko-strategickej, nemá výrazný odporúčací charakter. Možná príčina pramení zo skúsenosti jej aplikácie iba pri tvorbe scenárov strategického rozhodovania s dlhodobým účinkom, prípadne pri analýze bezpečnostného prostredia s cieľom špecifikovania trendov a hybných síl vývoja (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016).

Článok „SWOT analýza v rezorte obrany Českej republiky- súčasný stav a doporučení pro aplikaci“ (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016) prezentuje, okrem opisu odporúčanej metodiky, vykonanú analýzu výskumu z rokov 2012-2015, zameranú na analýzu využívania metódy SWOT analýzy v rezorte obrany Českej republiky. Časť výskumu bola uskutočnená metódou dotazníkov a štruktúrovaných rozhovorov, ktorých zdrojom boli hlavne príslušníci kurzu generálneho štábu a vyšších dôstojníkov na Univerzite obrany v Brne. Z rozhovorov vyplynulo, že uvedená metóda je využívaná v praxi neštandardne, približne 60% respondentov ju pri svojej práci využíva a 40% nevyužíva vôbec. Neštandardné využívanie bolo umocnené aj poznaním, že u časti respondentov pri opise spôsobu jej uplatňovania bolo postupované metodicky nesprávne. Základ SWOT analýzy bol respondentmi postavený iba na sumarizovaní silných stránok/slabín a príležitostí/hrozieb bez podstatných výstupov. Vo väčšine prípadov SWOT analýza bola využívaná na vypracovanie koncepcií a len 20% respondentov potvrdilo využitie pri riešení rozhodovacích problémov. Každopádne výsledky výskumu poukázali, že SWOT analýza je hlavne využívaná na strategickej úrovni pri tvorbe koncepčných materiálov avšak bez zjednoteného metodického usmernenia. Výsledným efektom tohto stavu je, že analýzou sú vypracovávané výstupy, ktoré neprinášajú požadované výsledky. O využití SWOT analýzy na taktickom stupni velenia uvedený výskum nepojednával.

Na taktickej úrovni vedenia operácií, jedným z príkladov implementácie vedomostí získaných SWOT analýzou do služobných pomôcok a publikácií v OS SR je technika „obrany odvráteného svahu“. Jej charakter je tvorený koncepciou umiestnenia hlavných postavení obrany na opačnej strane svahu v smere postupu útočiacich síl. Táto technika vedenia obrany výrazne znižuje príležitosť efektívneho uplatnenia hlavných zbraňových systémov síl útočníka so vzdialenejším účinným dostrelom oproti dostrelu síl obrancu (Spilý - Hrnčiar, 2013). Tým je formovaná odolnosť (spôsobilosť) vedenia obrany. Uvedená skutočnosť vytvára predpoklady, minimálne o možnej premise výskumu formovania akcieschopnosti síl na základe SWOT analýzy.

V úvode článku je uvedený ako jeden z ukazovateľov efektívnosti rozhodovania „schopnosť“ aplikovania kreatívneho myslenia s využitím analytickej podpory. Z uvedeného dôvodu je následne použitý konštrukt experimentálneho³⁵ a hypotetického príkladu ako

³⁵Hlavným dôvodom pre použitie experimentu vo vojenstve je zvýšenie znalosti o danej problematike na základe exaktných postupov zaručujúcu rigoróznosť výsledkov (Hodický, 2018).

„prezentácia“ návrhu kauzálneho modelovania štruktúry formovania akcieschopnosti síl použitím SWOT analýzy. *„Praktické vykonanie analýzy SWOT má viacero podôb, pretože pravidlá spravidla určuje zadávateľ, resp. vedúci hodnotiaceho tímu“* (Kozel – Mynářová - Svobodová, 2011). Na základe uvedeného argumentu, postup vykonania analýzy bude prezentovaný v súlade s metodikou navrhnutou autorom článku v nižšie uvedených krokoch.

2.5.1 Sumarizovanie a prioritizovanie činiteľov vnútorného operačného prostredia

Analýza činiteľov silných stránok/slabín vychádza z poznania o dispozičnom bojovom potenciály a jeho spôsobilostiach vlastných síl. Otázkou je, na základe akého kritéria sú činitele posudzované? Ak do súboru silných stránok je zaradený kvalifikovaný a skúsení kľúčový personál (velitelia a štáby) a obdobným personálom disponujú aj sily nepriateľa, potom na základe akého kritéria sú tieto činitele považované za silné stránky? Z uvedeného hľadiska vyplýva, že pre dôslednú analýzu je potrebná identifikácia i činiteľov silných stránok/slabín síl nepriateľa. Následnou komparáciou silných stránok/slabín súperiacich síl sú vytvorené podmienky na separáciu činiteľov, ktoré sú v zjavnom prospechu alebo v neprospechu vlastných síl. *„Identifikované silné i slabé stránky by mali byť zdôvodnené, t. j. uvedený dôvod, prečo daný faktor považujeme za prednosť alebo slabinu“* (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016, s. 41).

V kapitole 1.3 je uvedené, že bojový potenciál je len kalkulačným vyjadrením akcieschopnosti na rozdiel od bojovej sily, ktorá konkrétne realizuje akcieschopnosť prostredníctvom spoločných funkcií. Ku komplexnosti poznania je teda potrebná sumarizácia i ostatných činiteľov zo spoločných funkcií (spravodajstvo, palebná podpora, velenie atď.) Možným príkladom je sumarizovanie „palebnej podpory“ (ďalej len „FS“) ako činiteľa silnej stránky z dôvodu pridelenia delostreleckých prostriedkov pre priamu podporu (Obrázok 2).

2.5.2 Sumarizovanie činiteľov vonkajšieho operačného prostredia

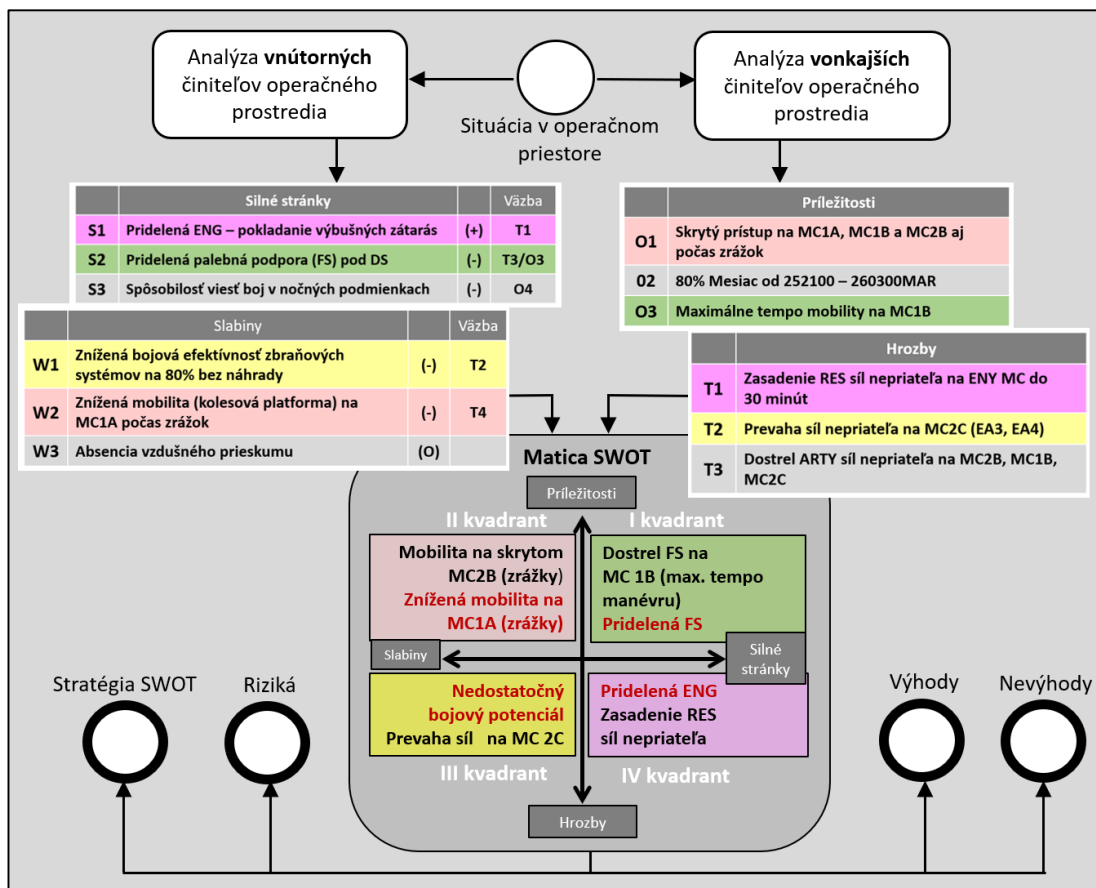
Východiskom sú závery z rozborov a hodnotení taktických premenných METT-TC s podporou grafických modelov MCOO a SITEMP. Nadobudnuté poznanie o vonkajšom operačnom prostredí je sumarizované do súborov príležitostí/hrozieb (Obrázok 2). Príležitosťami sú získavané výhody v prevahe síl, avšak nie iba jedinou schopnosťou, napr. využívaním „taktických aspektov“ terénu, ale hlavne množinou schopností využívania všetkých činiteľov z METT-TC (napr. schopnosti racionálnej kalkulácie časových faktorov alebo kalkulácie vplyvov podnebia a pod).

Príkladom schopnosti kalkulácie časových faktorov je poznanie, že ak vlastné sily disponujú technológiami nočného videnia využívajúce zvyškové svetlo (silná stránka

z dôvodu, že sily nepriateľa uvedenou technológiou nedisponujú), potom príležitosťou vlastných síl je „čas“ vymedzený intervalom východu a západu Mesiaca.

Príkladom schopnosti kalkulácie vplyvov podnebia, môže byť „nízka oblačnosť“ charakterizovaná ako činiteľ hrozby v súvislosti, že ak činiteľom silnej stránky bol sumarizovaný „bezpilotný prieskum“. V podmienkach „vysokiej oblačnosti“ by tento činiteľ vytváral príležitosť pre využitie uvedenej technológie.

Predchádzajúcim príkladom je možné konštatovanie, že sumarizovanie príležitostí/hrozieb je v niektorých prípadoch problematické z dôvodu správnosti posúdenia či sa jedná o príležitosť alebo hrozbu. Vývoj situácie môže vytvoriť podmienky tak, že v rámci taktickej iniciatívy uchopia sily nepriateľa prvotnú príležitosť vlastných síl a z prvotnej príležitosti sa vygeneruje hrozba. „V čase sa teda dopad jednotlivých faktorov mení, čo musí byť pri tvorbe SWOT matice brané do úvahy“ (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016, s. 42).

Obrázok 2 Diagram analýzy SWOT (príklad)

Zdroj: Vlastné spracovanie

2.5.3 Kategorizovanie vzájomných väzieb SWOT činiteľov

V prvom poradí je skúmaná kombinácia vzťahov jedného činiteľa vonkajšieho operačného prostredia s jedným činiteľom vnútorného, čím sú vytvárané vzájomné väzby. Je dôležité, aby vo väzbách nedominovali SWOT činitele z jednej spoločnej funkcie (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016). Následne sú silné stránky/slabiny kategorizované tzv. „váhami vplyvu“ vo vzťahu k prideleným kombináciám (Kapitola 2.1). Váhy vplyvu sú škálované rôznymi spôsobmi, ale pre účel uvedeného príkladu sú využité hodnoty (+/-/0).

Napríklad vo väzbe: „FS (-) – efektívny dostrel delostrelectva síl nepriateľa“ má FS pridelenú hodnotu (-) z dôvodu „redukovania FS“ v neprospech vlastných síl v prípade vytvorenia podmienok (demaskujúci príznak) použitia nepriateľskej protibaterijnej paľby³⁶ (Obrázok 3).

V inom prípade: „FS (+) – počasie“, môže ten istý činiteľ (FS) mať pridelenú hodnotu (+) z dôvodu, že činiteľ „počasie“ vytvára tabuľkové a stále podmienky pre okamžitú a presnú delostreleckú paľbu, t. j. možnosť prekvapivého efektu na sily nepriateľa (príležitosť).

Ďalším príkladom je príklad z kapitoly 2.5.2, v ktorom je uvedený činiteľ silnej stránky „schopnosť využívania pasívnych technológií nočného videnia“. Ak uvedenou technológiou disponujú obdobne predsunutí delostrelecký pozorovatelia (súčasť FS); potom k činiteľu FS (silná stránka); je potrebné prideliť hodnotu (-) opäť z dôvodu, že schopnosť „vyžitia pasívnych prístrojov na nočné videnie“ je redukovaná vymedzeným časom svietivosti Mesiaca atď.

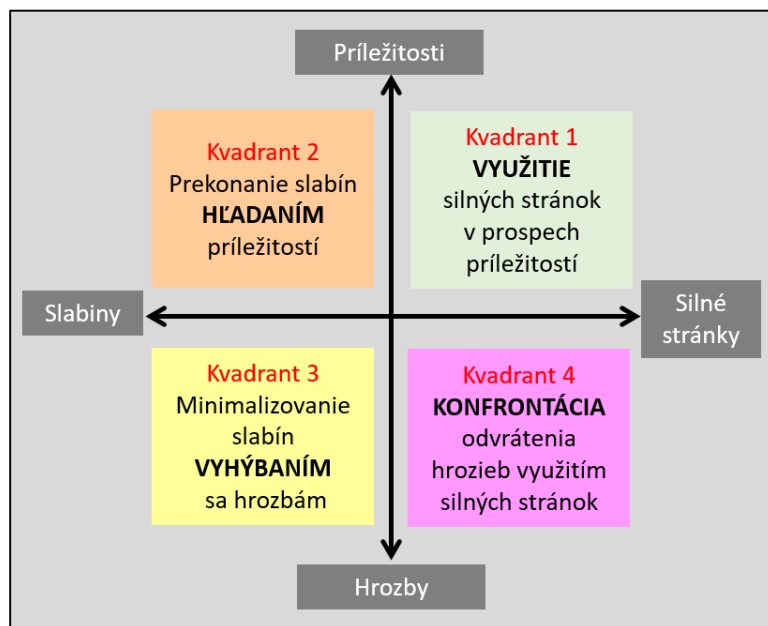
2.5.4 Generovanie SWOT stratégií

Výstupom generovania SWOT stratégií je špecifikácia efektov na základe syntézy získaných poznatkov vzájomných väzieb SWOT činiteľov. Vyhodnocovacím nástrojom je v tomto prípade „matica SWOT stratégií“, ktorá je tvorená: stratégiou – využitie, stratégiou – hľadanie, stratégiou – vyhýbanie a stratégiou – konfrontácia. Jednotlivé stratégie reprezentujú vyvažujúci faktor schopností uvedených na obrázku 3.

Jedným z príkladov využitia matice SWOT stratégií na vyšpecifikovanie efektov je použitie situácie zo IV. kvadrantu (Obrázok 4), kde syntézou väzby „pridelená ženijná podpora“ (silná stránka) – nasadenie zálohy (RES) síl nepriateľa (hrozba)“ je identifikovaný vyvažujúci faktor – schopnosť odvrátenia hrozieb s využitím silných stránok, tzn. že pridelené prostriedky ženijnej podpory navýšia hodnotu bojového potenciálu vlastných síl pri odolávaní novej akcieschopnosti síl nepriateľa. Následnou analýzou, vychádzajúcou z vedomostí o spôsobilostiach pridelennej ženijnej podpory (napr. pokladanie výbušných

³⁶Protibaterijná paľba je vedená s cieľom zničenia alebo neutralizovania nepriateľského systému palebnej podpory (SOŠ 3680 AAP-6, 2022).

zátarás), možnostiach terénu a odhadu vývoja situácie je vyšpecifikovaný efekt „blokované“ ako optimálna reakcia na predpokladanú akciu zasadenia zálohy (RES) síl nepriateľa.

Obrázok 3 Matica SWOT stratégií

Zdroj: Vlastné spracovanie

Iným príkladom je situácia z II. kvadrantu (Obrázok 4), kde kolesová platforma podvozku zbraňových systémov vlastných síl je kategorizovaná ako činiteľ „slabiny“ v priechodnosti počas intenzívnych zrážok na MC 1A. Analýzou synergie terénu a podnebia je zistené, že na inom prístupovom koridore MC 2B i v prípade zrážok je priechodnosť vhodná pre kolesovú platformu. Pomocou vyvažujúceho faktora – schopnosť prekonania slabín (kolesová platforma) s využitím príležitostí (hľadanie vhodného prístupového koridoru) je následne špecifikovaný efekt „udržanie tempa manévru“, tzn. pohyb bojovej zostavy s nasadnutými osádkami (rojmi) zbraňových systémov (Obrázok 4).

Obdobne je riešená situácia z I. kvadrantu, v ktorom je však špecifikovaný efekt „palebne ničenie“ na základe prijatej stratégie - využitia pridelennej palebnej podpory pre udržanie tempa na MC1B. Riešenie situácie z III. kvadrantu poukazuje na ďalšiu stratégiu – vyhýbanie, v ktorej je zvolený prístup obchvatu priestorov napadnutia EA3 a EA3³⁷ ako potenciálnej hrozby (nevhodný pomer síl v danom priestore). Uvedenou skutočnosťou je následne špecifikovaný efekt „prekvapenie“ s cieľom získania prednosti prenesením súperenia do iného priestoru.

³⁷ Ang. Engagement Area.

Pri špecifikovaní efektov je potrebné uplatňovať podstatu manévrového prístupu, ktorá vytvára opatrenia ovplyvňujúce správanie síl nepriateľa počas vzájomného súperenia. „Predstavuje nepriamy prístup, ktorý sa snaží zmeniť myslenie nepodporujúcich alebo nepriateľských aktérov (súperov, protivníkov a nepriateľov) a degradovať ich vôľu súperiť“ (D OS SR, 2023, s. 72). Hlavné úsilie manévrového prístupu je formovanie postoja síl nepriateľa práve využívaním vyvažujúcich faktorov schopností na prevzatie, udržanie, využitie iniciatívy a rozvíjanie úspechu. Priamym prístupom je dosahované len vyčerpanie alebo fyzické zničenie síl nepriateľa s cieľom postupnej redukcie jeho bojového potenciálu. Úplné zničenie síl nepriateľa vyžaduje deštrukciu jeho fyzickej zložky bojového potenciálu, ktorá je podmienená kvantitou času a vlastných dispozičných zdrojov (D OS SR, 2023).

2.5.5 Prijatie záverov pre modelovanie akcieschopnosti

„Existuje veľa techník na vypracovanie COA. Niektorí plánovači predpokladajú postupnosť krokov na dosiahnutie daných cieľov; iní zvažujú spôsoby, ako čeliť najnebezpečnejším alebo najpravdepodobnejším COA nepriateľa. Zvyšok tejto časti ponúka rad aktivít³⁸ na vypracovanie COA a ich predloženie veliteľovi“ (SPG 3-44/Oper, 2021, s. 37).

Prijatím záverov z predchádzajúcej kapitoly 2.5.4, SWOT analýza ponúka techniku reťazenia kauzálnych súvislostí vyšpecifikovaných efektov. Ak efektom je dosiahnutá plánovaná zmena stavu situácie v dôsledku vykonanej akcie (D OS SR, 2023), potom funkčnou a predikčnou analýzou sú vypracované súbory akcií (t. j. model štruktúry akcieschopnosti vlastných síl) v chronologickom slede vymedzenom geografickým rámcom³⁹.

Akcie sú súhrnom naplánovaných aktivít na generovanie vyšpecifikovaných efektov. Spôsob generovania efektov je určitou mierou ovplyvnený manévrovým prístupom, ale hlavne spôsobilosťami z dispozičných zdrojov. Ukazovateľom požadovanej spôsobilosti sú výsledky porovnávania pomerov síl so zahrnutím numerických vzťahov bojových potenciálov. Pomocou matematických algoritmov s využitím databázy tabuliek noriem a koeficientov bojovej efektívnosti (Oper 51-1, 1987) je budovaný matematický model hodnotiaci odhad životnosti a úspešnosti akcieschopnosti vlastných síl. Na druhej strane, uvedený model vytvára podklady pre reguláciu hodnoty bojového potenciálu síl nepriateľa, napr. výpočtom stupňa palebného ničenia na vytvorenie požadovaného pomeru strát (Bystriansky, 2023). Avšak „číra numerická prevaha nezaručuje víťazstvo v modernej vojne a stáva sa tak najľahším typom prevahy, ktorý je možno prekonať buď technológiou alebo uplatnením vhodnej stratégie“ (Varecha, 2016, s. 574).

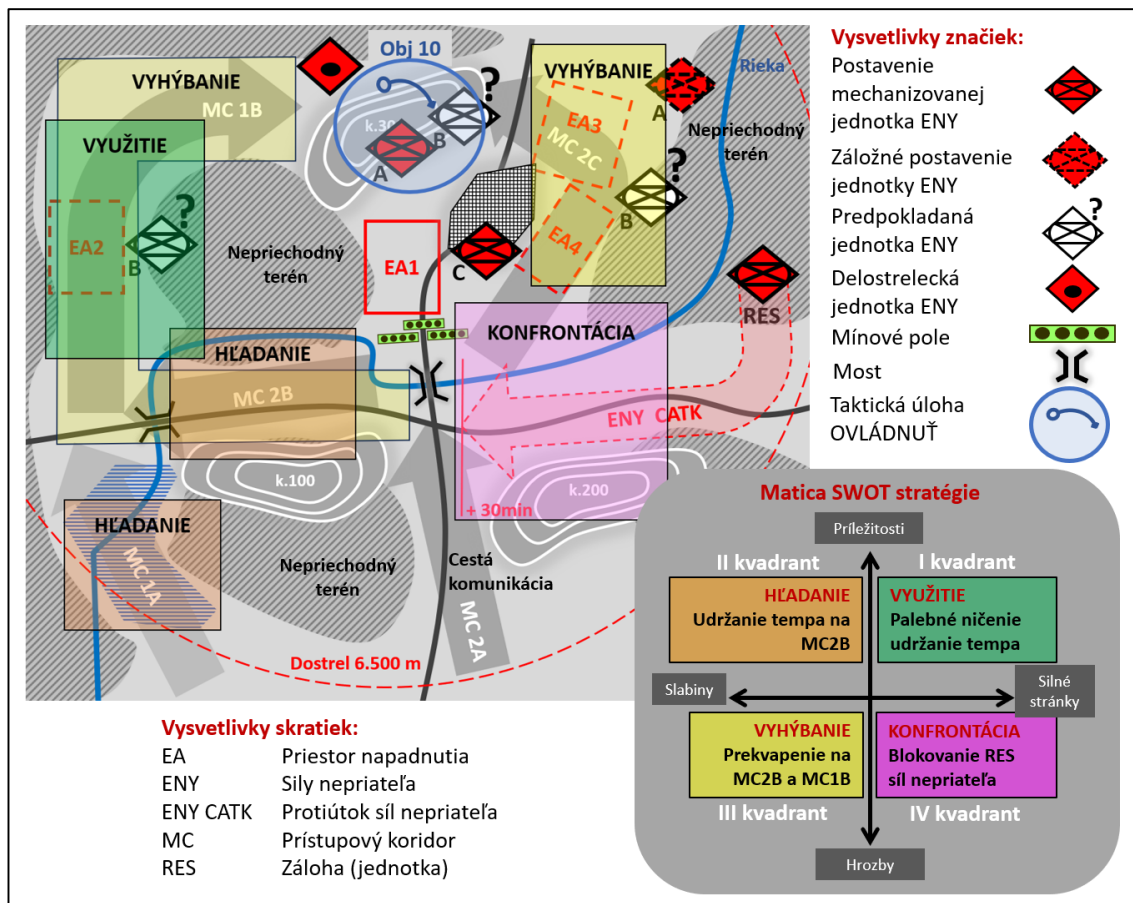
³⁸ 1. Posúdenie pomerov bojovej sily, 2. Generovanie možnosti, 3. Vytvorenie operačného rámca, 4. Zoskupenie síl, 5. Pridelenie úloh), 6. Vypracovanie náčrtov COA, 7. Potvrdenie COA, 8. Príprava brífingu – prijatie COA, 9. výber alebo úprava COA na ďalšiu analýzu (SPG 3-44/Oper, 2021).

³⁹Geografický rámec opisuje, kde a kedy sa rozvinú akcie vlastných síl (D OS SR, 2023).

Vzhľadom na skutočnosť, že na akcieschopnosť vlastných síl vplyvajú podmienky neistoty, súčasťou ich modelovania je i identifikácia rizík. Hodnota miery rizika je špecifikovaná jednak pravdepodobnosťou vzniku nepredvídanej udalosti a jednak závažnosťou jej možných dôsledkov. Možné dôsledky sú odrazom zraniteľnosti uplatňovaných spôsobilostí. Výsledkom hodnotenia rizika je posúdenie prijateľnosti a následného vypracovania návrhu opatrení na zníženie vplyvu rizikových faktorov.

Analýzou ostatných (alternatívnych) vzájomných väzieb SWOT činiteľov sú vytvárané následné alternatívne stratégie, ktorými sú budované ďalšie kauzálne modely COA. Prijatím záverov generovania SWOT stratégií sú okrem rizík i zosumarizované súbory výhod a nevýhod (Obrázok 2), ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou hodnotiacich kritérií pre výber optimálnej rozhodovacej stratégie, tzn. porovnanie a odporúčanie COA.

Obrázok 4 Model SWOT stratégie (príklad)

Zdroj: Vlastné spracovanie

ZÁVER

Každopádne je predčasné a príliš subjektívne, aby obsahovou náplňou článku boli vyvodené závery výhodnosti alebo nevýhodnosti využívania analýzy SWOT počas plánovania operácií na taktickom stupni velenia. Pre dosiahnutie objektívnych záverov je potrebná hlbšia analýza uplatňovania metód analytickej podpory a ich vzájomná komparácia v praxi. Predmetným článkom je však zrejmé, že SWOT analýza nie je aplikovateľná iba s autonómnym prístupom a vyžaduje si komplexnosť pri implementácii analytických metód a spôsobov s racionálnym a efektívnym uplatňovaním ich vzájomných väzieb.

Vo všeobecnosti sú v SWOT analýze identifikované prednosti, napr. univerzálnosť, zrozumiteľnosť a relatívna jednoduchosť. Na druhú stranu, vnímanie jednoduchosťi vedie k tomu, že metóda je používaná a chápaná nesprávne. Prax poukazuje, že vo väčšine prípadov sú súbory SWOT činiteľov spracovávané vágne, neusporiadane a vypracovaniu SWOT stratégií už nie je venovaná potrebná pozornosť (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016). Problém vyplýva aj z dôvodu, že metodický postup nie je štandardizovaný, vytvára viacero prístupov a pre požadovanú úroveň objektivity nie je zabezpečený vyšší počet odborníkov s rôznorodosťou odborných vedomostí a skúseností. „*Vždy je potrebné každé tvrdenie podporiť odpovedajúcimi údajmi, prípadne zvýšiť objektivitu tvrdenia, zapojením viacerých osôb do identifikácie faktorov*“ (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016, s. 50).

Poznanie, že „*na strategickej úrovni využíva analýzu cca 63% respondentov a na nižších úrovniach cca 26%*“, (Grasseová-Motyčková - Richter, 2016, s. 37) umocňuje názor, že SWOT analýza je hlavne určená pre generovanie variant strategických rozhodnutí v rámci tvorby koncepcií. Využitie SWOT analýzy v prostredí ozbrojených zložiek je i obsahom výskumu zverejnenom v časopise „*Emerging Science Journal*“, kde autori príspevku „*Use of the SWOT Analysis in the Field of National Security Planning*“ (Bratko at al., 2021) riešia problematiku, ktorá zdôvodňuje hlavné smery stratégie rozvoja Štátnej pohraničnej stráže Ukrajiny s cieľom zvýšiť úroveň plánovania, operačných a služobných činností v rámci systému národnej bezpečnosti. Uvedený fakt opäť potvrdzuje prioritné zameranie uvedenej strategickej metódy.

Nepochybne sú metódy SWOT analýzy dlhodobo súčasťou plánovania operácií počas cvičení v podmienkach OS SR, avšak priame pomenovanie alebo definovanie implementácie jej procesov vo vojenskom vzdelávaní, vedeckých štúdiách alebo metodikách taktického plánovania neexistuje. Z uvedeného hľadiska je potrebné hlbšie a cieľavedomejšie skúmanie výhodnosti alebo nevýhodnosti aplikovania uvedenej analytickej metódy a rysovania jej zreteľného vymedzenia vo vojenskej teórii a praxi. Ak bude akceptovaný fakt, že „*hlavným dôvodom použitia experimentu vo vojenstve je zvyšovanie vedomostí o danej problematike na základe exaktných postupov, ktoré zaručujú rigoróznosť získaných výsledkov*“ (Hodický, 2018, s. 22), potom v rámci odporúčaní je potrebné vytvoriť podmienky na realizáciu experimentu problematiky

s využitím konštruktívnej simulácie sprostredkovanej autonómny režimom (t. j. umelou inteligenciou simulačného nástroja).

Vypracovanými scenármi, zadanými vstupnými parametrami, stanovenými cieľmi experimentu a pod. budú vytvorené predpoklady na verifikáciu výhodnosti alebo jej vyvráteniu. V prípade verifikácie je potrebné v ďalšom vypracovať víziu postupnosti krokov na odbornú diskusiu, spracovávanie následných štúdií a obohatenie vojenského vzdelávacieho programu o témy venované tejto problematike s využívaním simulačných technológií. Aj forma tzv. „virtuálnej skúsenosti“ ponúkajúca hodnovernú spätnú väzbu, aby opäť obohatila odbornosť a myslenie veliteľských orgánov ku kreatívnejšiemu, t. j. efektívnejšiemu uplatňovaniu analytických metód a spôsobov v procese plánovania/rozhodovania.

Záverom je dôležité pochopiť skutočnosť, že operačné umenie nie je o schopnostiach a kvalitách prispôsobovať akcieschopnosť vlastných síl k operačnému prostrediu, ale hlavne o schopnostiach efektívne prispôsobovať operačné prostredie ku akcieschopnosti tak, aby predstavovalo vždy výhodu pre vlastné sily a nevýhodu pre sily nepriateľa k čomu metóda SWOT analýzy nepochybne napomáha.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BRATKO, A. at al. 2021. Use of the SWOT Analysis in the Field of National Security Planning. In *Emerging Science Journal*. Vol.5, No.3/2021, s. 330-337. ISSN: 2610-9182. DOI: <https://doi.org/10.28991/esj-2021-01280>
- BUČKA, P. - BYSTRIANSKY, I. 2021. Vedecké predvídanie v procese rozhodovania pri vedení vojenskej operácie. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2021: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš. Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika, 2021, s. 52-64. ISBN 978-80-8040-606-6
- BYSTRIANSKY, I. 2022. Bojový potenciál a bojová sila. In *Vojenské reflexie*. 2022, roč. XVII, č. 2/2022, s. 86 - 106. ISSN 1336-9202. DOI: <https://doi.org/10.52651/vr.a.2022.2.86-106>
- ČERNÝ, J. - PITAŠ, J. 2020. Použití hodnotících kritérií v průběhu plánovacího a rozhodovacího procesu v operaci na taktické úrovni. In *Vojenské reflexie*. 2020, roč. XV, č. 2/2020, s. 29-44. ISSN 1336-9202
- ČERNÝ, J. - VRÁB, V. - ZEZULA, J. 2023. Válečná hra v kontextu počítačové simulace boje. In *Vojenské rozhledy*. Roč. XXXII (LXIV), č. 3, 2023, s. 82 - 95. ISSN 1210-3292
- D OS SR (F). 2023. Doktrína Ozbrojených síl Slovenskej Republiky. Bratislava: Generálny štáb ozbrojených síl Slovenskej republiky
- HODICKÝ, J. 2018. Použití experimentu ve vojenství. In *Vojenské rozhledy*. 2018. roč. XXVII (LIX.), č. 2/2018, s. 19-32. ISSN 1210-3292. DOI: <https://doi.org/10.3849/2336-2995.27.2018.02.19-32>

- GRASSEOVÁ-MOTYČKOVÁ, M. - RICHTER, J. 2016. SWOT analýza v rezortu obrany České republiky- současný stav a doporučení pro aplikaci. In *Vojenské rozhledy*. 2016, roč. XXV. (LVII.), č. 2/2016, s. 36 – 52. ISSN 1210-3292. DOI: <https://doi.org/10.3849/2336-2995.25.2016.02.036-052>
- JANÍČEK, P. 2007. *Systémové pojetí vybraných oborů pro techniky. Hledání souvislostí*. Učební texty I. Brno: Akademické nakladatelství CERM/VUTUM, 2007. 9788021435452, 1380 s.
- KOMPAN, J. 2019. Using the SWOT analysis of the external security of the Slovak republic as a basis for defense planning. In *SECURITY FORUM 2019: 12th Annual International Scientific Conference Proceedings*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2019, s. 59-66. ISBN 978-80-973394-1-8
- KOZEL, R. L. - MYNÁŘOVÁ, L. - SVOBODOVÁ, H. 2011. *Moderní metody a techniky marketingového výzkumu*. Praha: GRADA Publishing, a. s, 2011. ISBN 978-80-247-3527-6. 304 s.
- TAIŠ, P. 2012. Rozhodovacie procesy – nevyhnutná súčasť v riadení organizácie. In *Manažment v teórii a praxi*. Roč. 8, č. 3, 2012, s. 18 – 25. ISSN 1336-7137
- KULÍŠEK, J. 2011. Relativní převaha sil. In *Vojenské rozhledy*. Roč. XX (LII), č. 4, 2011, s. 74 - 85. ISSN 1210-3292.
- MÍKA, T. 2021. Možnosti a úskalia aplikácie metód strategickej analýzy prostredia v manažmente rizika. In *Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Bezpečnostní a krizový management na regionální úrovni/Security and Crisis Management on the Regional Level“*. UTB FLKŘ : Uherské Hradiště, 2012, s. 123-130. ISBN 978-80-7454-208-4
- Oper 51-1. 1987. *Metodika operačných propočtů při plánovaní palebného ničenia nepřítele v operacích*. Praha: Federálne ministerstvo národnej obrany
- ŘEPA, V. 2012. *Procesně řízená organizace*. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2012, ISBN 978-80-247-4128-4, 304 s.
- BEDNÁRIKOVÁ, M. 2013. *Úvod do metodologie vied*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013. ISBN 978-80-8082-620-8. 95 s.
- SOŠ 3680 AAP-6. *Slovník termínov a definícií NATO*. Vyd. 14, 2022. Bratislava: Úrad pre obrannú štandardizáciu, kodifikáciu a štátne overovanie kvality
- SPG-2-11/Sprav. 2014. *Spravodajské analýzy*. Trenčín: Veliteľstvo Pozemných síl Ozbroyených síl Slovenskej republiky
- SPG-3-44/Oper. 2021. *Plánovanie operácií na taktickom stupni*. Trenčín: Veliteľstvo Pozemných síl OS SR
- SPIILÝ, P. – HRNČIAR, M. 2013. *Vojenská taktika*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2013. ISBN 978-80-8040-471-0. 270 s.
- SPIILÝ, P. – HRNČIAR, M. 2022. *Vojenská taktika 1*. 2. vyd. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, ISBN 978-80-8040-622-6. 224 s. DOI: <https://doi.org/10.52651/vt.b.2022.9788080406233>
- VARECHA, J. 2016. Možný pohľad na parametre bojového potenciálu. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2016*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2016. s. 569-577. ISBN 978-80-8040-534-2

VŠETEČKA, P. 2017. *Projektové myslenie*. 2. vyd. Liptovský Mikuláš: Vydavateľstvo Petr Všetěčka, 2017. ISBN 978-80-972683-9-8. 524 s.

WESSELÉNYI, J., KOMPAN, J. 2017. Use of methods for decision-making support in anti-terrorism operations. In *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem 39, nr 4*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2017, s. 19-26. ISSN 2300-7249. DOI: <https://doi.org/10.19195/2300-7249.39.4.2>

ŽÍDEK, R., MAJCHÚT, I. 2015. *Ozbrojené sily demokratického štátu*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika, 2015. ISBN 978-80-8040-521-2. 253 s.

Ing. Ivan BYSTRIANSKY

Externý doktorand katedry bezpečnosti a obrany

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika

Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš

Tel.: +421 901 775 052

E-mail: bystriansky@gmail.com

RECENZIA PUBLIKÁCIE

JANA BOULAOUAD a kol. :

FINANČNÍ ŘÍZENÍ VE VEŘEJNÉM SEKTORU - PŘI ZAJIŠŤOVÁNÍ BEZPEČNOSTI A OBRANY

Hodonín : Petr Brázda – vydavatelství, 2020. 320 s.

ISBN 978-80-87387-73-3

Soňa JIRÁSKOVÁ

Publikácia „Finanční řízení ve veřejném sektoru – Při zajišťování bezpečnosti a obrany“ prezentuje pôvodnú prácu kolektívu autorov Ing. et Ing. Jany Boulaouad, Ph.D., Ing. Lenky Brizgalovej, Ph.D., Ing. Alojza Flachbarta, Ph.D., Ing. Votěcha Müllnera, Ph.D., kpt. Ing. Kamila Nečasa a doc. Ing. Aleša Olejníčka, Ph.D. dlhoročných vysokoškolských učiteľov Katedry riadenia zdrojov Fakulty vojenského leadershipu Univerzity obrany v Brne. Ide o výstup zo špecifického výskumu „Financovanie a ekonomické riadenie pre zaisťovanie bezpečnosti a obrany“.

Predmetom záujmu autorov bolo finančné riadenie v inštitúciách patriacich do verejného sektora, pričom akcent je položený na finančné riadenie uplatňované pri zaisťovaní bezpečnosti a obrany. Hlavným cieľom publikácie bolo prostredníctvom vhodne zvoleného metodologického aparátu vykonať popis a analýzu vybraných činností finančného riadenia a finančného zabezpečenia v rezorte obrany, pričom autori pri spracúvaní textu vychádzali z poznatkov teórie verejnej ekonomiky, finančného manažmentu a ekonomiky obrany. Všeobecná teória je vhodne doplnená aktuálnymi informáciami a príkladmi o postupoch finančného riadenia v prostredí rezortu obrany Českej republiky.

Problematika je systematicky spracovaná v jedenástich samostatných, logicky na seba nadväzujúcich kapitolách, pričom autori pri jej spracovaní zvolili odvetvový a zároveň prierezový prístup. Obsah spracovanej problematiky je rozčlenený do štyroch tematických celkov, a to: I. Verejný sektor a východiská problému, II. Bezpečnosť a bezpečnostné prostredie, III. Vybrané problémy finančného riadenia a zabezpečenia a IV. Vybrané oblasti ekonomického riadenia.

Autori v monografii začínajú s problematikou verejného sektora. V 1. kapitole - *Špecifiká verejného sektora* – poukazujú na špecifické rysy verejného sektora ako súčasti národného hospodárstva, vymedzujú verejný sektor ako vednú kategóriu, uvádzajú dôvody existencie verejného sektora z pohľadu ekonomických teórií, definujú rozsah, štruktúru a oblasti pôsobenia verejného sektora. Do záveru kapitoly zaradili prípadovú štúdiu „*verejný statok na príklade bezpečnosti a obrany*“. Širšie teoretické vymedzenie obrany ako čistého verejného statku následne umožňuje rozvinúť spracovanie problematiky v 2. kapitole – *Ekonómia a predpoklady zdrojového zabezpečenia obrany*. V úvode tejto kapitoly je definovaná ekonomická bezpečnosť

a jednotlivé faktory, ktoré ju ovplyvňujú. Ďalší text je venovaný hospodárskemu rastu a jeho vývoju v Českej republike. Kapitola obsahuje viaceré grafy zobrazujúce výsledky trendovej analýzy základných makroekonomických ukazovateľov (vývoj HDP, vývoj miery inflácie, vývoj miery nezamestnanosti) a ich vplyv na výšku vojenských výdavkov v Českej republike. Tieto dáta predstavujú vhodný informačný materiál pre potenciálnu realizáciu komparácie vývoja vojenských výdavkov v krajinách V4, prípadne v členských krajinách NATO.

Nadväzujúca 3. kapitola – *Bezpečnosť a jej ekonomický rozmer* – umožňuje čitateľovi pochopiť podstatu a jednotlivé dimenzie bezpečnosti. Text pokračuje 4. kapitolou – *Vybrané faktory bezpečnosti*, pričom sa bližšie venuje globalizácii ako faktoru bezpečnosti a predovšetkým sa zameriava na vojenské výdavky. Tie predstavujú jeden z dôležitých faktorov bezpečnosti, ktorým je potrebné venovať v teórii i praxi náležitú pozornosť.

5. kapitola – *Bezpečnostné prostredie* – popisuje vlastnosti bezpečnostného prostredia a zameriava sa na determinanty, ktoré ovplyvňujú jeho vývoj v súčasnosti.

Tretia tematická časť „Vybrané problémy finančného riadenia a zabezpečenia“ začína pomerne rozsiahlou 6. kapitolou – *Plánovanie a zabezpečenie zdrojov vo verejnom sektore*. Autori v tejto kapitole dávajú do súvislosti jednu zo základných funkcií manažmentu – plánovanie so špecifickou oblasťou finančného riadenia vo verejnom sektore, a to systémom tvorby rozpočtu. Upozorňujú na prepojenie plánovania a rozpočtu vo verejnom sektore, podrobnejšie charakterizujú rozpočet z viacerých uhlov pohľadu, definujú rozpočtovú sústavu a na schéme uvádzajú podobu aktuálne platnej rozpočtovej sústavy v Českej republike. Kapitola zároveň obsahuje základné právne normy upravujúce rozpočtovanie v Českej republike, požiadavky na rozpočtovú zodpovednosť, rozpočtové zásady, ktoré by mali byť dodržiavané pri tvorbe a čerpaní rozpočtu, rozpočtovú skladbu (jednotné triedenie príjmov a výdavkov rozpočtu podľa jednotlivých kritérií). Kapitola zároveň obsahuje i základné metódy rozpočtovania. Samostatná subkapitola je venovaná financovaniu Ministerstva obrany Českej republiky. Túto časť by bolo možné použiť pri komparácii systému financovania rezortov obrany v Českej a Slovenskej republike.

7. Kapitola – *Systém odmeňovania vo verejnom sektore* – sa zaoberá špecifickou oblasťou finančného riadenia zameraného na riadenie personálnych zdrojov. Systém odmeňovania je jedným z rozhodujúcich motivačných faktorov na zvyšovanie pracovného/služobného výkonu pracovnej sily. Autor sa zameriava na špecifické povolanie – profesionálnych vojakov. Okrem základnej štruktúry platu profesionálneho vojaka sú v kapitole uvedené i štruktúry plátov civilných zamestnancov rezortu obrany. Na tejto kapitole možno oceniť, že obsahuje aj popis systému odmeňovania v ďalšom „silovom“ rezorte verejného sektora, a to v rezorte vnútra.

Osobitostiam nákupu v inštitúciách verejného sektora sa venuje 8. kapitola – *Zaistenie nákupu vo verejnom sektore*. Uspokojovanie rozličných potrieb verejných inštitúcií prostredníctvom obstarávania tovaru, služieb a stavebných prác musí byť v súlade s požiadavkami transparentného verejného obstarávania. Text rozoberá podstatu, funkcie a organizáciu nákupu. Záver kapitoly je venovaný problematike vojenskej akvizície.

Monografiu završuje štvrtá tematická časť venovaná vybraným oblastiam ekonomického riadenia. Cieľom štvrtej časti monografie bola snaha o priblíženie vybraných metód rozhodovania a s nimi súvisiacich ekonomických nástrojov. 9. kapitola – *Rozhodovanie a jeho podpora vo verejnom sektore* – čitateľa oboznamuje s teoretickými východiskami rozhodovania. Z nástrojov pre podporu rozhodovania sú priblížené statické a dynamické finančné nástroje. Nasledujúca 10. kapitola – *Analýza nákladov a úžitkov* – je zameraná na objasnenie podstaty špecifického typu ekonomickej analýzy s ohľadom na jej uplatniteľnosť vo verejnom sektore. Autori charakterizujú jednotlivé nákladovo-úžitkové metódy, uvádzajú výhody a nevýhody, silné a slabé stránky pri využívaní jednotlivých metód, prezentujú všeobecný metodický prístup k analýze nákladov a úžitkov verejných inštitúcií. Keďže nákladovo-úžitkové metódy je možné uplatniť vo všetkých oblastiach verejného sektora, záver kapitoly poskytuje návod na aplikáciu metód v prostredí rezortu obrany tak, aby bolo umožnené vybrať správny projekt v rámci vojenskej akvizície s ohľadom na dosiahnutie „hodnoty za peniaze“.

Posledná 11. kapitola – *Vybrané nástroje ekonomického riadenia a ich uplatnenia* – predstavuje základné ekonomické nástroje riadenia – účtovníctvo, kalkulácie a controlling, ktoré by mali pomôcť veliteľom a ostatným zamestnancom rezortu obrany pri racionálnom riadení disponibilných zdrojov.

Podľa môjho názoru je veľmi užitočné, že publikácia obsahuje i glosár, ktorý umožňuje absolventom iných vedných odborov správne pochopiť obsah a podstatu jednotlivých používaných pojmov a následne aj súvislostí medzi rozoberanými problémami. Spracovaný text je písaný jasným a zrozumiteľným spôsobom, názornosť je zvýšená vhodným uvedením schém, tabuliek, grafov a príkladov z praxe.

Záverom možno konštatovať, že publikácia predstavuje ojedinelú prácu orientujúcu sa na špecifický segment verejného sektora, a to na rezort obrany. Spracovaná publikácia splnila ciele, ktoré si predsavzali autori, je určená širokému spektru čitateľov, študentom, autorom odborných a vedeckých publikácií, ale aj odborníkom z praxe. Používatelia v nej nájdu množstvo relevantných informácií využiteľných v štúdiu i pri ich práci.

Ing. Soňa JIRÁSKOVÁ, PhD.

Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika

Demänová 393

031 01 Liptovský Mikuláš

tel.: 0960 42 35 25

e-mail: sona.jiraskova@aos.sk

Recenzia publikácie

Soňa JIRÁSKOVÁ

EKONOMIKA OBRANY: VYBRANÉ KAPITOLY

Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika,
2022. 326 s.

ISBN 978-80-8040-627-1

Radoslav IVANČÍK

V závere minulého roka pribudla do zoznamu literatúry s obrannou tematikou nová vysokoškolská učebnica s názvom ***Ekonomika obrany: Vybrané kapitoly***, ktorej autorkou je vysokoškolská pedagogička **Ing. Soňa JIRÁSKOVÁ, PhD.** Predmetnú učebnicu vydala v rámci svojej edičnej činnosti v elektronickej podobe (<https://doi.org/10.52651/eovk.b.2022.9788080406271>) vo formáte pdf Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši.

Recenzovaná publikácia je primárne určená študentom všetkých troch stupňov vysokoškolského štúdia na Akadémii ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši a účastníkom kariérnych a odborných kurzov z Ozbrojených síl Slovenskej republiky a Ministerstva obrany Slovenskej republiky. Cieľom je poskytnúť im základné teoretické poznatky týkajúce sa manažmentu zdrojov, ktoré sa využívajú na zabezpečenie obrany štátu a vytvoriť tak predpoklad na hlbšie štúdium tejto problematiky.

Autorka v predloženej učebnici vymedzuje predmet skúmania, načrtáva vývoj ekonomiky obrany v historických súvislostiach a oboznamuje čitateľov so základnými problémami, na ktoré je orientovaná ekonomika obrany. Sústreďuje sa pritom na riešenie vzájomných vzťahov a väzieb existujúcich medzi ekonomikou a zabezpečovaním obrany, objasňuje jeho význam a potrebu skúmania, pričom kladie dôraz na úlohy štátu pri riešení otázok zaistovania bezpečnosti a obrany krajiny a jej hospodárskeho rozvoja.

Jednotlivé kapitoly publikácie poskytujú čitateľom mimoriadne cenné informácie o viacerých aspektoch ekonomiky obrany, spôsoboch financovania vojenských potrieb, kategorizácii obranných výdavkov a metódach využívaných na hodnotenie efektívnosti vynakladaných finančných prostriedkov. Autorka sa zaoberá tiež problémom civilného riadenia a demokratickej kontroly ozbrojených síl, fenoménom existencie a aktivít vykonávaných v tejto oblasti súkromnými vojenskými a bezpečnostnými spoločnosťami, otázkami obranného hospodárstva štátu, ako aj realizáciou akvizícií vo sfére obrany.

V záverečných kapitolách učebnice sa autorka zameriava na skúmanie ekonomických problémov súvisiacich s vedením hybridnej vojny, s ňou úzko súvisiacej economickej bezpečnosti štátu, hospodárskej mobilizácie a vedením economickej vojny. Samostatnú

kapitolu autorka venovala ekonomickým aspektom terorizmu ako jednej z najväznejších asymetrických bezpečnostných hrozieb súčasnosti. Učebnicu uzatvára problematika dotýkajúca sa ekonomických a vojenských prejavov globalizácie.

Autorka pri spracovaní recenzovanej publikácie vychádzala z dostupných prác renomovaných domácich i zahraničných autorov a z ďalších relevantných vedeckých a odborných informačných zdrojov, ktoré sú uvedené v zozname použitej literatúry. Bibliografické odkazy na jednotlivé diela (napr. monografie, učebnice, vedecké a odborné články) a zdroje (údaje poskytnuté medzinárodnými organizáciami) môžu študentom i čitateľom z radov odbornej i laickej verejnosti poslúžiť v prípade záujmu o hlbšie a podrobnejšie štúdium jednotlivých v učebnici rozoberaných problémov.

Súčasťou publikácie sú z didaktických dôvodov aj obrázky a tabuľky, ktoré názorným spôsobom podporujú uvedený text, a príklady z praxe, ktoré jednak veľmi vhodným spôsobom dopĺňajú teoretické poznatky a jednak zvyšujú úroveň učebnice. Na konci každej kapitoly je uvedené stručné zhrnutie teórie, kľúčové slová a úlohy a otázky na zopakovanie, prostredníctvom ktorých si môže čitateľ overiť úroveň nadobudnutých vedomostí o vybraných problémoch ekonomiky obrany štátu.

Na základe vyššie uvedených faktov si dovoľím konštatovať, že študenti, frekventanti kariérnych a odborných kurzov, ale aj pedagógovia či iní čitatelia môžu v publikácii nájsť množstvo veľmi užitočných informácií a získať množstvo nových poznatkov. Preto si záverom dovoľím hodnotiť predloženú vysokoškolskú učebnicu ako na kvalitatívne vysokej úrovni spracované dielo, ktoré spĺňa všetky kritériá kladené na tento typ publikácie a ktoré veľmi vhodným spôsobom reaguje na súčasné potreby vysokoškolského vzdelávania v tak dôležitej oblasti, akou je ekonomické zabezpečenie obrany štátu.

plk. gšt. v. z. doc. Ing. Radoslav IVANČÍK, PhD. et PhD., MBA, MSc.

Akadémia Policajného zboru

Sklabinská 1, 835 17 Bratislava

Tel.: +421 9610 57490

E-mail: radoslav.ivancik@akademiapz.sk

Informácie pre autorov / information for authors:**Uzávierka pre prijímanie článkov**

- pre články uverejnené v čísle 1 v slovenskom / českom jazyku do 30. apríla
- pre články uverejnené v čísle 2 v slovenskom / českom jazyku do 30. októbra
- pre články uverejnené v čísle 2 v anglickom jazyku do 30. októbra

Vzor článku - <http://vr.aos.sk/index.php/sk/pre-autorov-vr.html>

Submission deadline

- for papers to be published in **issue 1** in Slovak / Czech language 30thApril
- for papers to be published in **issue 2** in Slovak / Czech language 30thOctober
- for papers to be published in **issue 3** in English language 30thOctober

Template - <http://vr.aos.sk/index.php/en/for-authors-vr.html>

VOJENSKÉ REFLEXIE

AOS

VOJENSKÉ REFLEXIE

Vojenský vedecký časopis

Vydavateľ:

Akadémia ozbrojených síl
generála Milana Rastislava Štefánika
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Elektronický časopis uverejnený na internete s bezplatným prístupom
<http://vr.aos.sk/index.php/sk/>

Vydávaný 2 krát ročne v slovenskom/českom jazyku a 1 krát ročne v anglickom jazyku

Počet strán: 106

Vydané:

december 2023, ročník XVIII, č. 2/2023

Obálka: Dušan SALAK

ISSN 1336-9202

DOI <https://doi.org/10.52651/vr.j.2023.2>

© Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2023)

AKADÉMIA OZBROJENÝCH SÍL
GENERÁLA MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNIKA